İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ MİMARLIK FAKÜLTESİ

ANKARA EVLERİ

Y. Müh. - Mimar

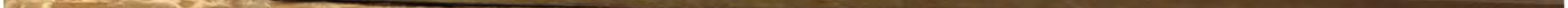
EYUP KÖMÜRCÜOGLU

Y.M.O. MİMARLIK KOLU
ASİSTANI

23.I.1946 tarihli Doçentlik imtihanında jürice kabul edilmiş Doçentlik çalışmasıdır.

★

İSTANBUL MATBAACILIK
T. A. O. — 1 9 5 0

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ MİMARLIK FAKÜLTESİ

ANKARA EVLERİ

Y. Müh. - Mimar

EYUP KÖMÜRCÜOGLU

Y.M.O. MİMARLIK KOLU
ASİSTANI

23.I.1946 tarihli Doçentlik imtihanında jürice kabul edilmiş Doçentlik çalışmasıdır.

★

İSTANBUL MATBAACILIK
T. A. O. — 1 9 5 0

E. KÖMÜRCÜOĞLU
ANKARA - 44

İÇİNDEKİLER

Sahife

I TARİHÇESİ 3

II COĞRAFYA BAKIMINDAN TETKİKİ 10

III TEKNİK VE MİMARİSİ

A. VAZİYETİ (MUHİT, TOPOĞRAFYA, İKLİM VE GÜNEŞ İSTİKAMETLERİNE NAZARAN) 16

B. PLÂN TANZİMİ 19

C. KONSTRÜKSİYONU :

Bütün halinde yapı sistemi 56
Duvarlar 57
Döşemeler 63
Tavanlar 64
Çatı ve çatı konstrüksiyonu 71
Kaplamalar :
Dışta 78
İçte 78

D. DETAYLAR :

Kapılar 81
Pencereler 88
Dolaplar ve yerli mobilyalar 98

E. TEZYİNİ FORMLAR :

Döşemelerde 98
Tavanlarda 99
Saçaklarda 103
Çıkmalarda 103

F. RENK SANATI VE DUVAR TEZYİNATI :

Dış kısımlarda 104
İç kısımlarda 104

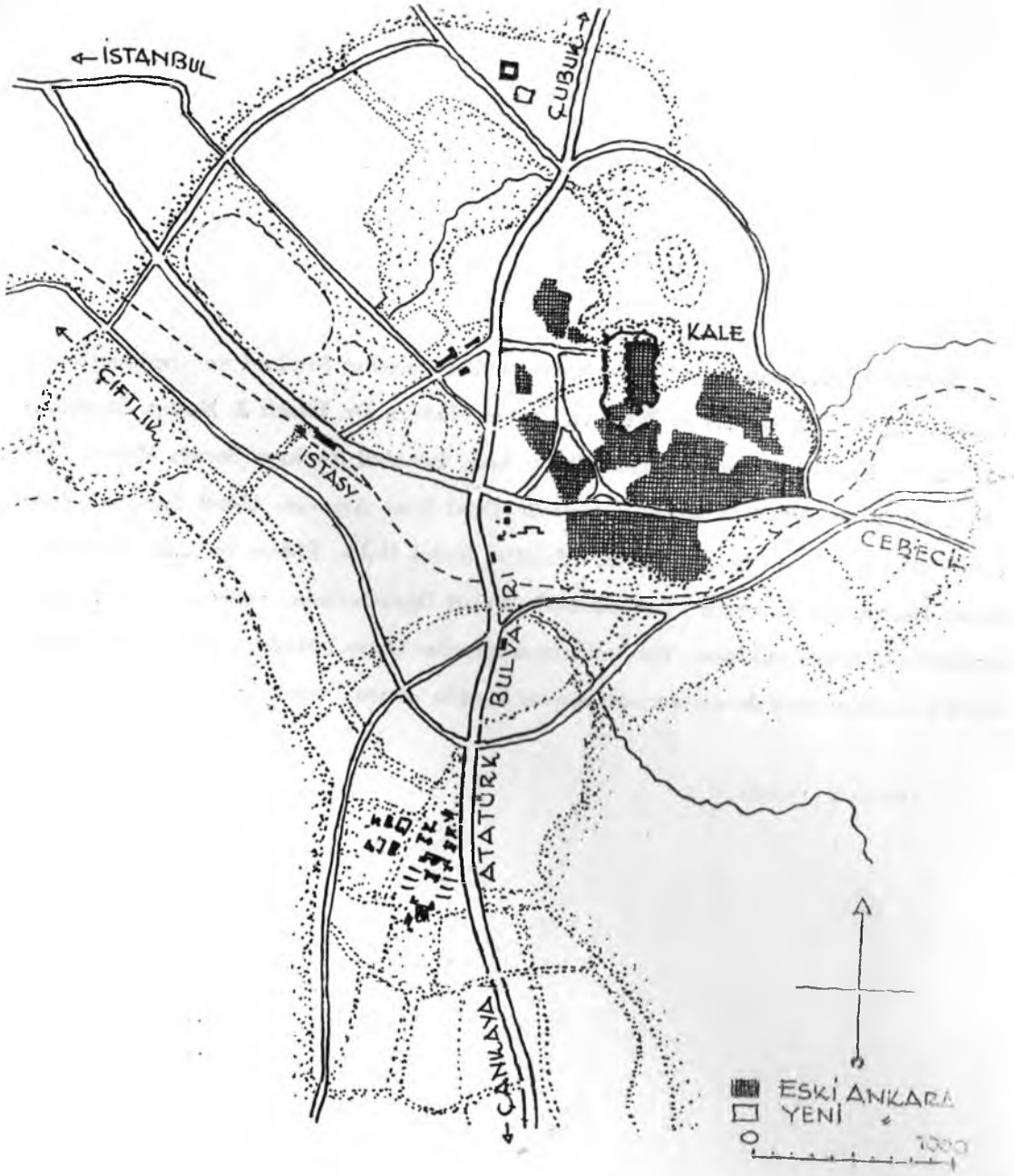
IV SON SÖZ : MODERN TÜRK EVİ 109

ÖN SÖZ

Travayın hazırlanmasında gerek eserlerinden gerekse fotoğraf ve resimlerinden faydalandığım; Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü Dr. Hâmit Z. Koşay, Etnoğrafya Müzesi Müdürü Arkeoloğ Remzi Oğuz Arık, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, İstanbul Mebusu Profesör Celâl Esat Arseven, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarî Şubesi Şefi Y. Mimar Muallim Sedat Hakkı Eldem ve Ankara Halkevi adına hazırladığı Erzurum mahallesinde Yusuf Oğraş evinin rölövesini istifademe arzetmek lûtfunda bulunan Tarih Kurumu Müzeler Dairesi Müdürü Arkeoloğ Mahmut Akok'a ve diğer makale ve eser sahiplerine burada sonsuz teşekkürler...

İstanbul, 1945

E. Kömürcüoğlu

1. **Kale etrafındaki eski Ankara ve bugünkü şehir**

I. TARİHÇESİ

Ankara tarihine umumî bir bakış [1] :

Milâddan dört beş bin yıl önce Etiler, Sümerler Anadolu ve Elcezirede yerleşmişlerdir [2]. Muhtelif kazılar bunu bize veriyor. Bu milletlerden Ankara ve dolaylarında bundan evvel de insanların yaşadığını gösteren pek çok izler muhtelif ar-

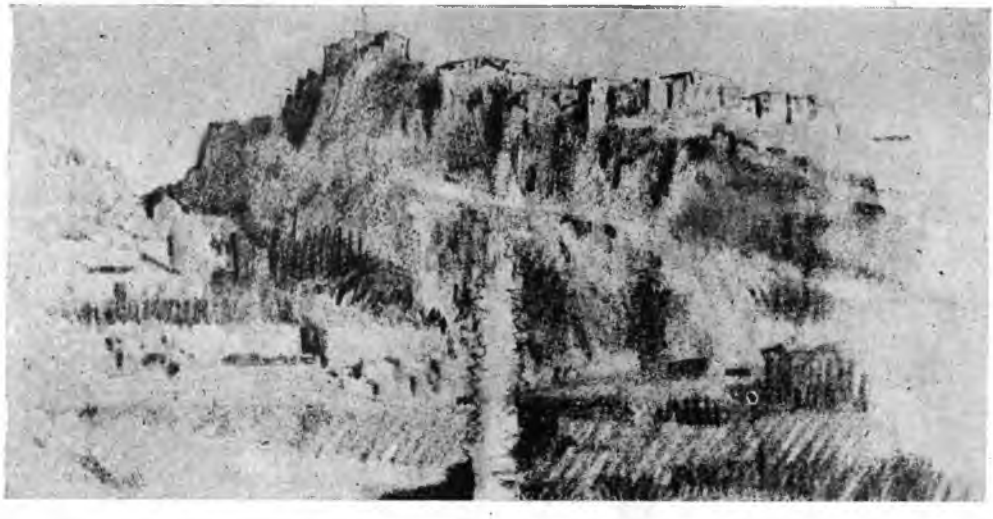
2. Harita üzerinde Ankara

keoloğlar tarafından bulunmuştur. Bu izler hatta eski yonma taş, cilâlı taş, bakır ve tunç çağı eserleri zamanına kadar gitmektedir.

Bu çağlarda Avrupaya olan muhaceret ve akınların Anadolu üzerinden olduğu ve bu hareketlerde Ankaranın sevkülceyiş durumundan faydalanıldığı muhakkaktır.

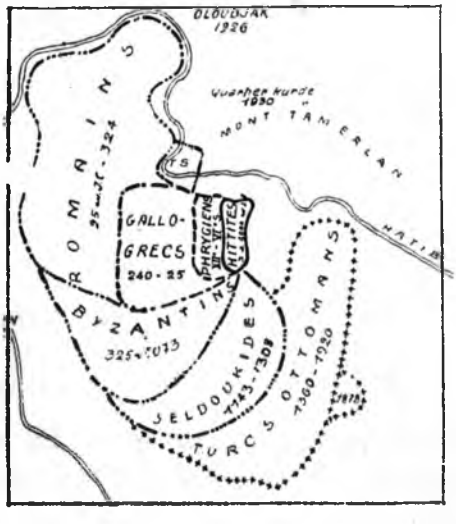
---

[1] Hâmit Z. Koşay - Ankara Budun Bilgisi 1945.
[2] Forrer - Jurnal Asiatique Oct. 1931.

3. Uzaktan Ankara kalesi

Ankara civarında Alişar hafriyatında altı sene çalışan arkeolog Von Der Osten 11 Eylül 1933 tarihli raporunda; bulduğu eserlerin Romanya ve Macaristanda bulunan eserlerle akraba olduğunu, bu kültürün ve Eti kültürünün menşeinin

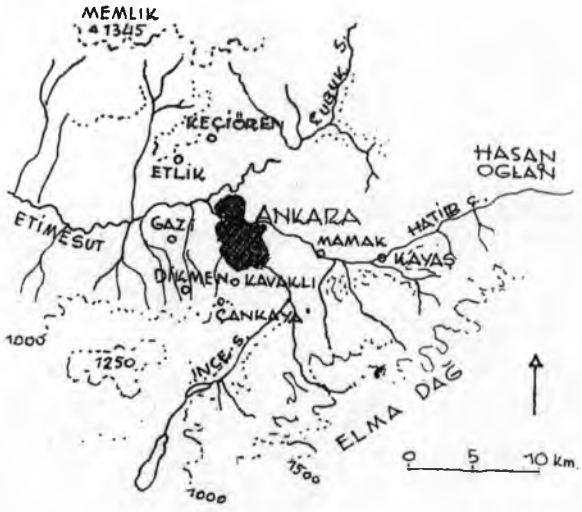
4. Ankara'da hüküm sürmüş medeniyetler ve tarihleri

Türkistanda aranması lâzım geldiğini, ve bunun Kafkasya yoliyle Anadoluya geldiğini ve bu kanaatinin çok kat'î olduğunu bildirmiştir.

Bu devri müteakip Ankara dolaylarında Firikyalılara ait izler görülür. Bu devirde Ankara'nın meskûn olduğuna şüphe yoktur. Demirkapı yakınındaki kazıda Bizans takabası altından çıkarılan ve büyük bir kısmı cilâlı ve nakışlı olan çanak çömlekler Firikyalılara aittir.

Milâddan altı asır evvel Ankara yoliyle Boğazköy üzerine yürüyen Krezüs idaresindeki Lidyalılardan henüz bir eser bulunamamıştır. Büyük İskender Gordiyom'u zaptedildikten sonra doğru Ankara üzerine yürümüş ve kendisine Paflagonya'nın itaat ve inkiyadı teklif edilmiştir.

Milâddan önce 25 de Ankara, İmparator Ogüst tarafından Roma'ya ilhak ve bu tarihten sonra burası müstakil bir eyalet olmuştur. Bu devirde sulh içinde bulunan Ankara inkişaf fırsatını bulmuş, bir çok binalar, mâbedler, pazar yerleri, yol ve su yolları inşasile imar edilmiştir (Meşhur Ogüst mâbedi bu çağın eseridir).

5. Ankara ve civarı

Daha sonra gelen Bizanslılar ilk eserlerini burada yapmışlardır.

Bizans idaresinde bir çok harplere sahne olan Anadolu ve Ankara, Partlarla yapılan harpleri müteakip gelen sükûn devresinde inşa olunan kale vasıtasile kendini korumuştur. 654 tarihide inşa olunan bu kale 859 da üçüncü Michael zamanında tamir görmüştür.

Bizanslılardan sonra buraya hâkim olan Selçukîler, Ehlisalip ile gelen Franklar, Emevîler idaresinde Ankara'ya kadar gelen Araplar (Milâdî 664) birbiri ardınca buraya hâkim olmuş, eserler bırakmışlardır.

Bir müdet sonra Rumların eline geçen Ankara, Harun el Reşit tarafından 790 da tekrar zaptedilmiş, daha sonra kısa bir zaman Türk hâkimiyetine geçen Ankara tekrar Şarkî Roma İmparatuluğunun eline geçmiştir.

6. 1839 da Ankara

Milâdî 1071 senesinde Bizans ordularına karşı kazanılan Malazgirt zaferile tekmil Anadolu artık Oğuz Türklerinin ebedî ülkesi olmuştur. Bundan sonra Ankara bir kaç defa kısa fâsılalarla Bizans hükümdarları tarafından alınmış ise de müteakip yapılan baskınlarla şehir üzerinde tekrar tekrar hâkimiyet tesisine muvaffak olunmuştur [1].

Bu tarihlerde Bohemon idaresindeki Haçlılar ordusu Ankara'ya girmişlerse de bir hâkimiyet tesis edemeden bırakmak zorunda kalmışlardır. Selçukî beylerile Türkmen beyleri arasında zaman zaman çıkan ihtilâflardan faydalanan Rumlar da Ankara'da fazla tutunamıyarak Anadolu vilâyetlerini nihayet tamamen Türklere terketmişlerdir.

7. Ankara Kalesinden bir parça

Sanatın inkişafı :

Kılıç Arslan, Alâettin, Kızılbey gibi muhtelif hükümdarların hükümran olduğu bu devirde Ankara'ya artık Türk medeniyeti girmiş, kale tamir olmuş, zamanımıza kadar gelen mescit, cami, bedesten, türbe, han ve hamam gibi bir çok eser vücude getirilmiştir.

Askerî idareyi müteakip kurulan kuvvetli idarî teşkilâtla her nevi ticaret ve sanat, edebiyat ve musiki ile mimari de paralel yürüyerek inkişaf etmiş, Anadolu'da sükûn ve refah devri başlamıştır. Merkezi Ankara olmak üzere kurulan Ahiler devri teşkilâtında zaviyeler, vakıf hanlar, tarlalar, hamamlar, imaretler, camiler gibi içtimaî kurullar vardı.

Milâdî 14 üncü asır ortalarında Ahiler idareyi Sultan Murada terk ettiler. 1401 de Timurlenk tarafından zaptolunan Ankara'da bir müddet Osmanlı hâkimiyeti fâsıla devresi geçirmiştir. Timur'un çekilmesinden sonra, Ankara, bir zaman Anadolu beyler beyinin merkezi oldu. Hükûmet merkezinin milâdî 15 inci asır son-

[1] Kandemir - Ankara Vilâyeti.

larında Kütahyaya naklile burası ehemmiyetini kaymetmiş, 17 nci asır başlarında eşkiya elinde kalmış, halk ve devlet eşkiyalarla mücadeleye başlamıştır. Kuyucu Murat Paşanın Celâlî eşkiyasile mücadelesi, nihayet galebesi tarihe geçmiştir.

Bakiyeleri Cumhuriyet devrine kadar sürüp gelen bu mücadeleler Ankara tarihinin bilhassa Türk san'atına ait kısmında maalesef mühim bir yer işgal eder. Parlak Türk medeniyeti eserlerinin çoğu bu devirde harap olmuş, bir çoğu da tamamen yok olmuştur.

Bugün tarihî kıymeti haiz eski Ankara evleri işte bu devirden arta kalan evlerdir. Tarihin karışık sergüzetşleri, müteakip sahifelerde ait olduğu yerlerde izah edildiği gibi, şehrin inkişafından detaylarına kadar evlerin şeklinde izler bırakmıştır.

8. Eski Ankara'da bir sokak

Tarihinin bu makûs akışına rağmen Türk yapı sanatkârları diğer monumental yapılar yanında Ankara tabiat ve iklimine hâs bir ev mimarisi yaratmaktan geri kalmamışlardır. Bilâkis zaman ve hâdiseler sanat kabiliyetlerini kamçılamış, bugün eski Ankaranın her mahalle ve köşesinde gördüğümüz ve eşine bu derece bir yerde rastlamadığımız bir vahdet içinde Ankara Türk evleri karakterini meydana getirmişlerdir. Bu mimarî karakter o kadar kuvvetlidir ki bunu inkâr etmek imkânsızdır.

9. Dış Kale, Doyran sokak 11 - Ankara

Avludan «h a y a t»a doğru bakış. (Fonksiyondan doğan p l â n ı n d ı ş m i m a r i y e verdiği m â n â y a güzel bir örnek).

II. COGRAFYA BAKIMINDAN TETKİKİ

Ankara, coğrafî vaziyeti itibarile Anadolunun göbeğinde, her yönden gelen yolların kavşağında bir müstahkem şehirdi. Zamanla büyümüş, hisar dışına taşmış ovaya doğru yayılmıştır.

10. Kale duvarı bakiyeleri ve üzerinde inşa olunmuş bazı evler

İç içe üç sıra üzerine tahkim edilmişti. İç kale, dış kale ve nihayet geniş bir sahayı içine alan ve ilk müdafaayı teşkil eden basit tahkimat. Bunun dışında şehrin bağ ve bahçeleri, daha gerilerde ormanlı dağları bulunmakta idi.

11. Dış kalenin karakteristik sokaklarndan bir görünüş ve tipik bir Ankara evi

12. Erzurum mahallesinin uzaktan görünüşü
İlâhî varlığın kudret mümessili dimdik minarelerin gölgesinde toplanmış fânî varlığın mütevazi manzarası.. Geride karlar altında Elmadağ görünüyor.

Hisar içinde çok dar bir sahada kurulan ve bugün hemen hemen hepsi harap olan ilk Ankara evleri çok basit, mimarî karakterleri henüz teşekkül etmemiş, ufak yapı-

13, 14 Kale arkasına ve yanına iki bakış

lardı. Zamanla teşekkül ve tekemmül eden Ankara evleri, hisar dışına çıktıktan sonra gelişme imkânını bulmuş, zengin ve teşkilâtlı olmuştur.

15. Kale içinde bir sokak - Ankara

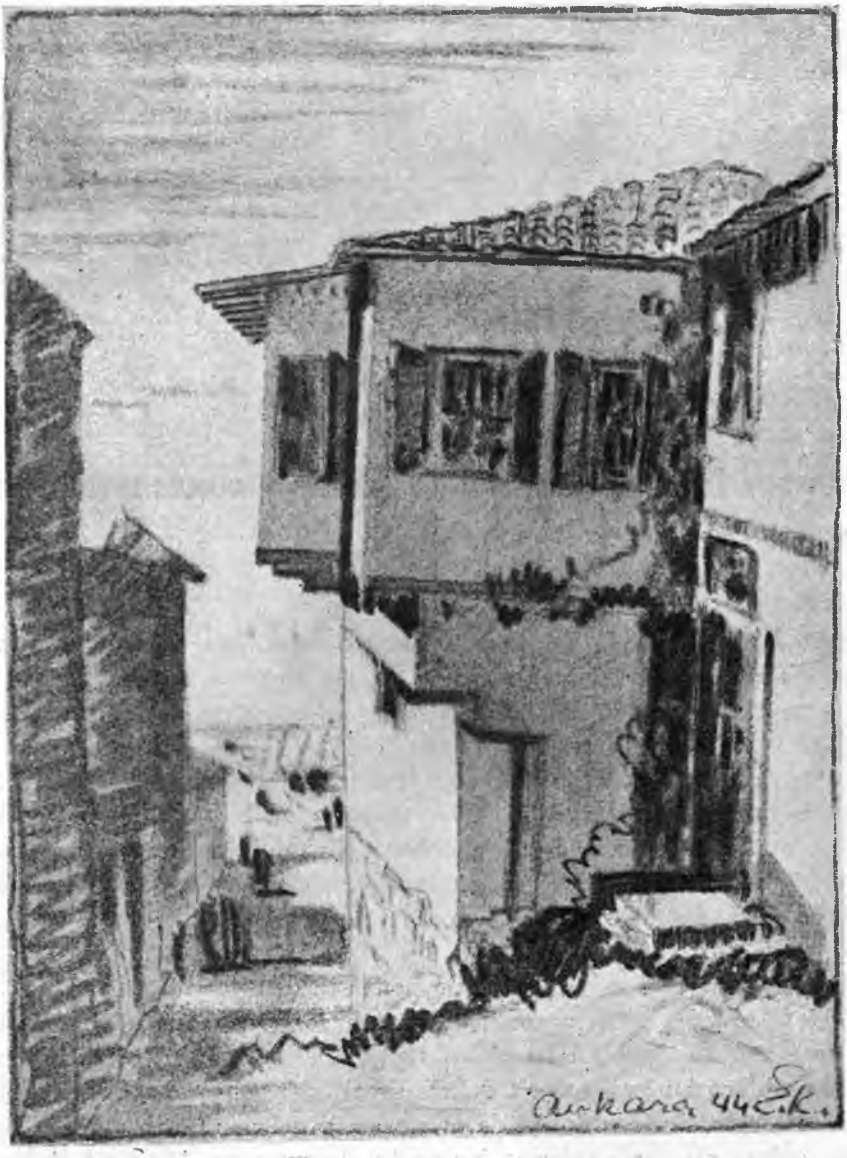
Solda görülen çıkmalı ev tarihî kıymeti olan eski evlerden biridir.

Hisardan doğu güney, güney ve batı güney istikametlerine bilhassa Mimar Sinan meydanı civarı ve Erzurum mahallesine indikçe Ankara evlerinin karakteristik güzel nümunelcri görülür. Buralarda arazi meyli azalır, düzlükler artar ve evler nisbeten ferah bir şekil alır.

16. Kattani mahallesi, Gelin sokağı üzerinde bir geçit - Ankara

Hisarın doğu ve batı kuzeyindeki dik sert ve yamaçlarda ise sanat kıymeti olmayan evler bulunur (şekil 13, 14).

17. Kızılelma mahallesi, Hamaratlar sokağına yukarıdan bir bakış

III. TEKNİK VE MİMARİSİ

A. VAZİYETİ (MUHİT, TOPOĞRAFYA, İKLİM VE GÜNEŞ İSTİKAMETLERİNE NAZARAN) :

Tarihçesinde zikredildiği gibi, zaman zaman vukubulan istilâlara karşı kendini müdafaa etmek için surlara sığınmak zorunda kalan bu şehir, mahdut ve dar bir sahada inkişaf etmek mecburiyetinde idi. Bu sebepten sokakları dar evleri sıktır.

Hakikatte, tabiat ve toprağa bağlı bir insan olan Ankaralı, bütün bu imkânsızlıklara rağmen, dar da olsa bir kaç ağaç ve yeşilliği olan bir avlu veya küçük bahçeyi plânına dahil etmekten vaz geçememiş, buna mukabil üst katlarda çıkmalarla genişlemek imkânını aramıştır. Eve, doğrudan doğruya değil, bir avlu üzerinden girilir ve ev bu avlu etrafından inkişaf eder.

Ankara evlerinin arsaya yerleşiminde manzara, güneş vaziyeti birinci derecede rol oynamıştır. Ankaralı, geniş ovasını, ufuklarını süsleyen dağları ve emsalsiz gurubunu sever ve onu evinin bir köşesinden mutlak görmek ister. Şehrin topoğrafik durumu Ankaralılara bu imkânı çok defa verir. O tabiata bağlıdır, ondan hiçbir zaman uzak kalmak istemez. Bundan dolayı da evinin en güzel manzaralı yerine, Türk zevkinin güzel bir buluşu olan açık sofasını h a y a t ı koymuştur. H a y a t Ankara evlerinin en canlı bir parçasıdır. Ve avlu ile yakından ilgilidir. İleride tekrar bahsi gelen h a y a t, Ankaradaki kadar hiçbir muhitte bu kadar kuvvetle ifade edilmemiştir (Tip plânlarına bakılması).

18 ve 19. Dış Kale, Doyran sokak 11 - Ankara

Boydan boya Ankara ovasına hâkim geniş «H a y a t», her yol istikametini gören köşe pencereleri ve tezyinatlı alçı üst pencereler orijinaldir.

Evin vaziyetinde; sokak ve arsa durumu, hâkim rüzgâr ve benzerlerinin, iklimin keza mühim rolü vardır. Ankaralı berrak güneşinin doğuşunu görmek istediği için yatak odasının şarkta olmasını tercih eder. Cenup istikameti de onun için, sıcak yaz aylarında dik gelen güneş şualarına karşı saçakla mani olabildiği için, makbuldür.

İklimi sert olan Ankaranın kışları soğuk yazları sıcaktır. Evler bu bakımdan da-

20. « H a y a t » ın sonraları aldığı şekil
(Barok tesirinde) karakterini ve mahiyetini kaybetmiştir.

ima iki bölüm arzeder: Kalın divarları ve ufak pencerelerile mahfuz kışlık kısım, ince duvarlı (ahşap), havadar ve serin yazlık kısım.

Kışlık odalar umumiyetle alt ve asma katı, yazlık kısım da tamamen üst katı teşkil eder. Kış odalarının altı ekseriyetlebodrumdur. Bu iki bölüm Ankara evlerinde o kadar bariz birbirinden ayrılmıştır ki, yazlık ve kışlığı dışarıdan fark etmek mümkündür.

Ankara evlerinin karakteristik geniş saçakları, duvarları kışın yağmurdan yazın fazla sıcaktan saklar. Döşeme kirişleri ahşap, üzerleri toprak dolguludur.

21. Üç katlı bir Ankara evinde üstüste çıkmalar

22. Dış Kale'de geniş manzaralı bir ev - Doyran sokak 21 - 25, Ankara

B. plân tanzimi :

Bugün maalesef her tarafta ihmalden dolayı harabiyete doğru yol almış olan sivil mimarimizden Türk evlerinin en parlak devri on yedinci ve on sekizinci asırlardır.

23 - 24. 40 odalı eski çarşı ağası konağı - Samanpazarı, Eskicioğlu sokağı 4 - Ankara
Solda; üç katlı olan selâmlık binası, Sağda; üst katı kaldırılmış harem kısmının bugünkü acaip manzarası

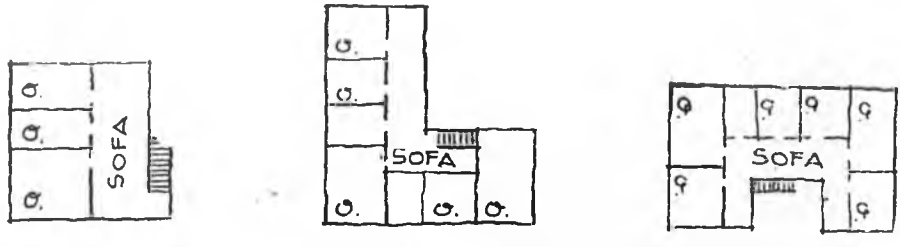
25. Plân ve fotoğrafları alınmış bulunan eski Ankara evlerinin mevkilerini gösterir plân

(Daire içine alınan ve sokak No. larile işaretlenen evler, plânları yapılmış evlerdir.)

Harap ta olsa bu asırlardan kalan Bursa, Kütahya, Ankara ve İstanbul evleri bize eski Türk evleri hakkında kâfi fikir verebilirler. Bu ve buna mümasil vilâyet ve şehirlerdeki Türk evleri ufak tefek iklim ve muhit farkları göstermelerine rağmen hepsinde müşterek bir Türk karakteri vardır. Bunların en mütekâmil ve klâsiklerini İstanbulda buluruz [1].

Birgi, İzmit, İznik, Edirne gibi ve daha diğer bazı şehirlerde kalan evler maalesef pek fazla harap olmuş vaziyettedirler. Keza İstanbulun mütehavvil ve ratip iklimi ve evvelki devrin amansız yangınları esasen ahşap olan evlerini — bir kaçı müstesna — tamamen yok etmiştir. Bugün bu âfetlerden geri kalan İstanbulun tarihî evleri maalesef ne o kadar eski ne de umumî bir tip tesbit edilecek durumdadır. Bunlar daha ziyade zengin ve varlıklı büyük yalı veya konaklardır ki millî karakter itibarile diğerleri kadar saf değildirler.

Ankara, tarihleri on yedinci asra kadar uzanan eski Türk evlerinin en kesif bulunduğu ve bugüne kadar, diğer şehirlerimize nisbetle, iyi muhafaza edilmiş olduğu bir şehirdir. Bilhassa Cumhuriyet devrine kadar şehrin büyük bir imar faaliyeti görmemesi, hükûmet merkezi olduktan sonra da yeni şehrin ovaya doğru uzaması, yangınlar ve bir kaç ana yol güzergâhı müstesna, kıymetli Türk evlerinin bulunduğu sahaların bugüne kadar eski halini muhafaza edebilmesinin başlıca sebepleridir. Maalesef son senelerin mesken buhranı, bu güzel Ankara evlerinin yeni ihtiyaçlara göre bölük bölük ayrılarak apartımanlar şekline konulmasını doğurmuştur ki görülen bazı manzaralar, mimarî ve sanat tarihimiz için bir faciadırlar. Pek çok zorlukla girilebilen bu evlerde maalesef, eşlerine artık rastlayamadığımız nakışlı geçme tahta perdelerin yerlerinden sökülerek muhtelif maksatlar için kullanıldığı, bazan baştan başa üzerlerine bir boya çekildiği hattâ sıvandığı, emsalsiz değerli süslü ve nakışlı tavanların ve müstesna göbeklerinin, odanın bölünmesile parçalandığı görülmüştür.

26. «A» Tipi plân şemaları

Tip itibariyle Türk evleri [2] :

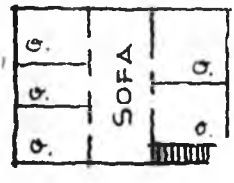
Umumiyetle bildiğimiz en eski Türk ev tiplerinde odalar sıra ile bir sofa üzerine dizilmiştir. (A) tipi diye isimlendirebileceğimiz ilk tipte karakteristik olan,

[1] C. E. Arseven - Türk Sanatı, 1928.

[2] S. H. Eldem - 17. ve 18. asırda Türk odası (G. S. Dergisi No. 5).

odaların sofanın bir tarafına dizilmiş olmasıdır. Bu sofa direklere istinat eden bir tavan ve saçakla örtülüdür. Bu tipe memleketin her tarafında rastlanır. Yalnız Rumeli ve kışı sert olan yerlerde geçit daha mahfuz bir şekle sokulmuş, veya camekânlarla kapatılmıştır.

Evin plânı uzunca bir müstatil şeklindedir. Tip büyüdükçe evin bir veya iki ucuna amut birer kanat ilâvesile L , U veya T şekilleri verilir. Bu tiplerde odalara sözü geçen geçitten girilir. Ve odalar ışıklarını da buradan alırlar. İstanbul'da artık izleri kalmayan bu ilk tiplerden A n k a r a ' da çok vardır. Bu mustatil şeklindeki tipin dar yüzü sokağa, sofası bulunan geniş yüzü de avluya bakar. Bu suretle yol üstüne geçidin bir ucu ile bir odanın yüzü tesadüf eder. Bu usul yerine göre değişmekle beraber en çok kullanılmış olanıdır. Bundan başka arazi vaziyeti, sokak, manzara, güneş ve sair sebeplerden bazan evin odaları tarafı tamamen yol üzerinde ve yola paralel, geçit kısmı da bahçeye nazır ve yine yola paralel olur. Bu iki tarzda da pencereler önceleri yalnız sofaya açılırken sonraları, bilhassa 16 ncı 17 nci asırlardan itibaren — odaların sofa üzerindeki pencereleri baki kalmak şartile — sokak tarafına açıldığı ve hattâ bu pencerelere daha fazla ehemmiyet verildiği görülür. Bu asırlardan sonra sokak cephesine fazla ehemmiyet verilmeğe başlandığını, ilâve edilen ç ı k -

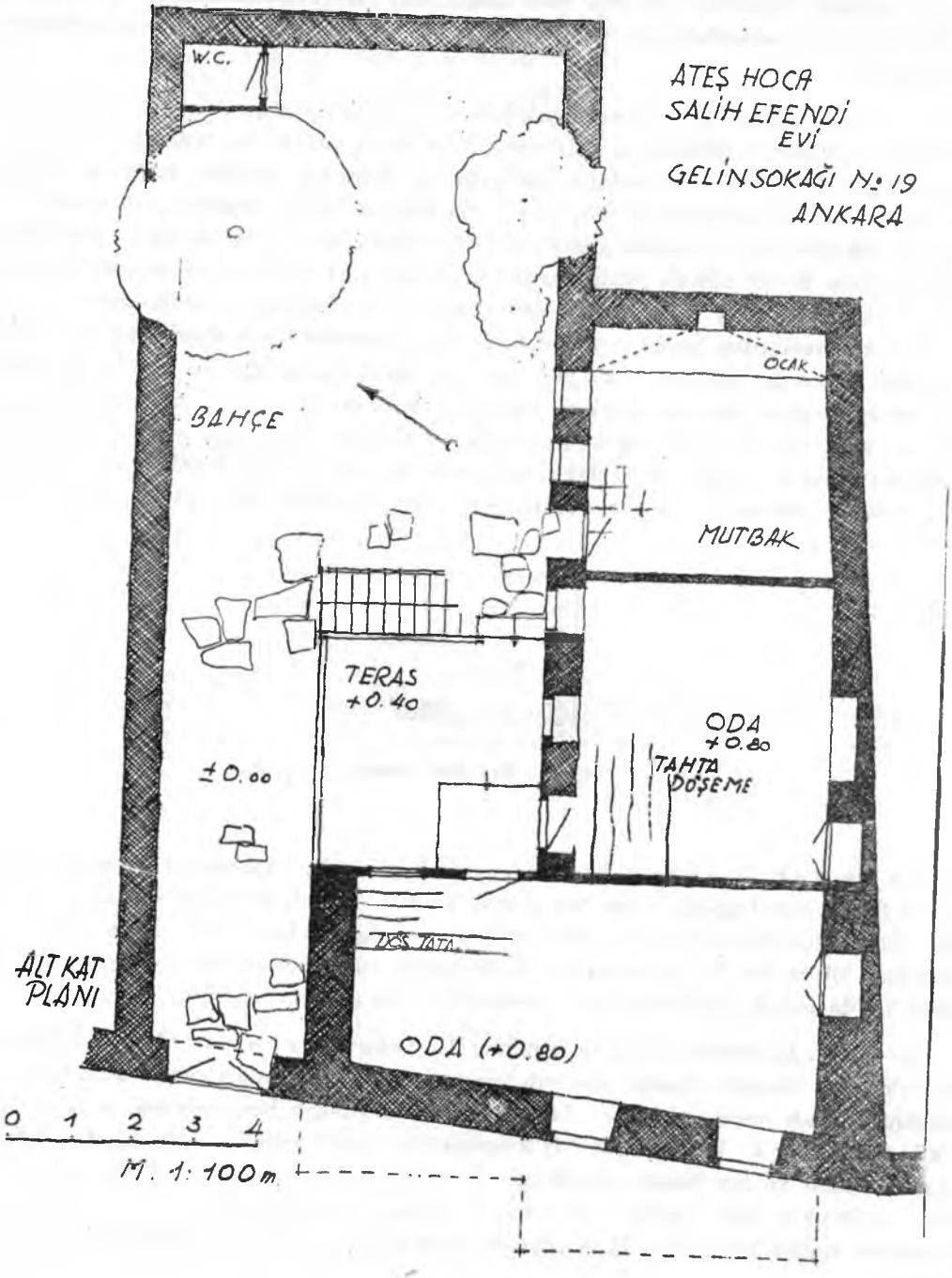

27. «B» Tipi plân şeması

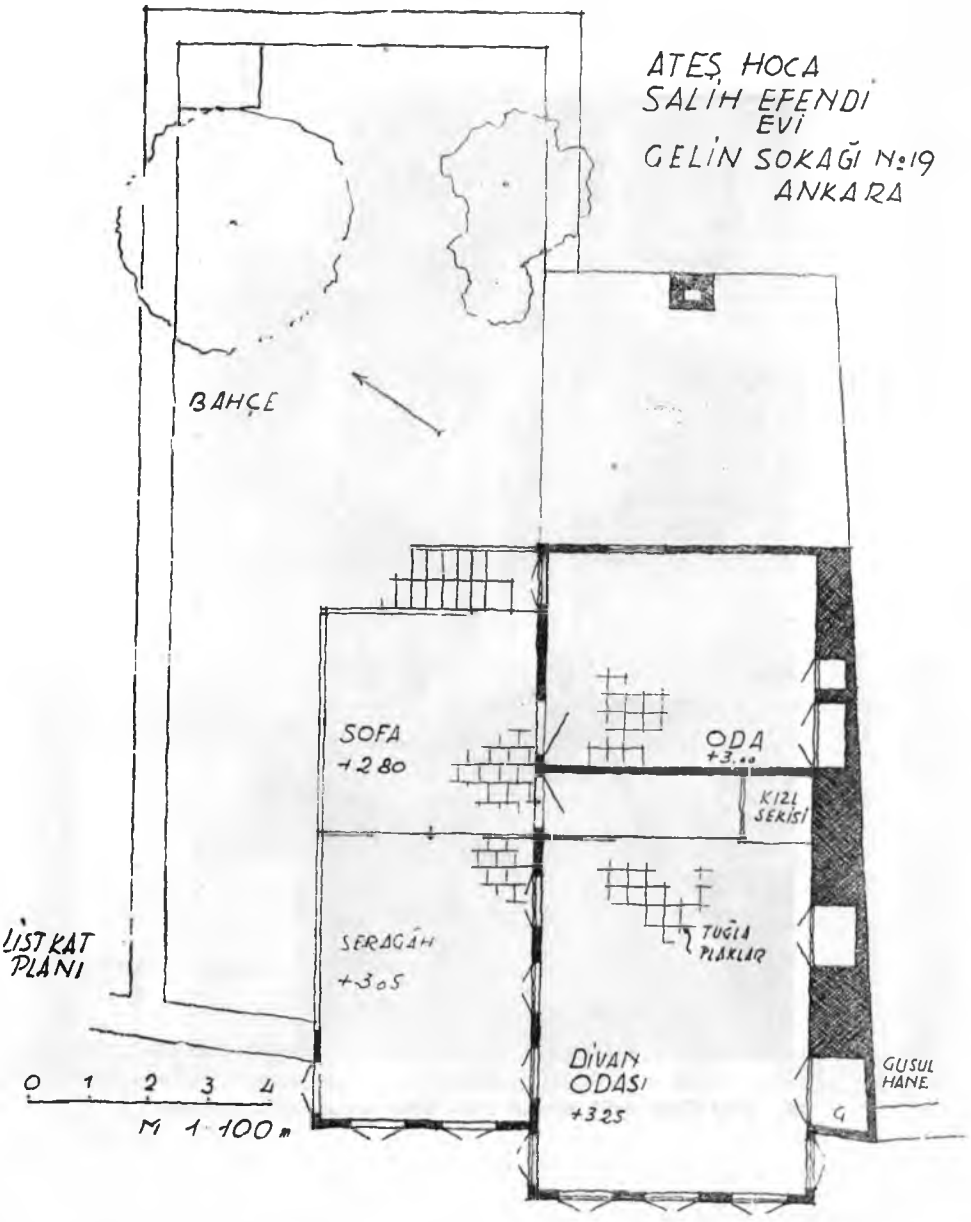
m a l a r ve ş e h n i ş i n l e r (ş a h n i ş l e r) gösterir. Başlangıçta bu çıkmalar yalnız sokak üzerine tesadüf eden baş odaya ilâve edilirken, sonraları — sokak üzerine daha fazla cephe kısmı tesadüf eden evlerde — diğer odalara da ilâve edilmiştir. Konsollara oturtulan bu çıkmalara avlu ve bahçe tarafında nadiren tesadüf edilir. Çünkü orada sokak üzerinden yer kazanmak bahis mevzuu değildir.

Bu tipte sofa muhtelif isimler almıştır: En fazla s e r g â h ve h a y a t isimleri kullanılmıştır. Hayatın bazan odaların arasına giren çıkmaları olur. Her hangi bir münasip yerinde veya manzara alan nihayetinde yüksek bir oturma yeri, t a h t - s e k i veya k ö ş k ismi verilen bir kısmına da çok rastlanır. Bu kısım bilhassa yazın oturulan ve her tarafı manzaralı ve havadar olan bir yerdir. Böyle köşklü olan evler A n k a r a ' dan başka B i r g i , T i r e , K u l a A l a ş e h i r ve B u r s a ' da bugüne kadar kalmıştır. U şeklindeki evlerde iki taraflı köşklerin yapıldığı da vakidir.

Bazan odalar sofanın iki tarafına dizilmiştir. Bu tipe de (B) t i p i diyelim. Bu tip de çok eskiden yani 16 ncı asırdanberi tesadüf edebildiğimiz bir şekildir.

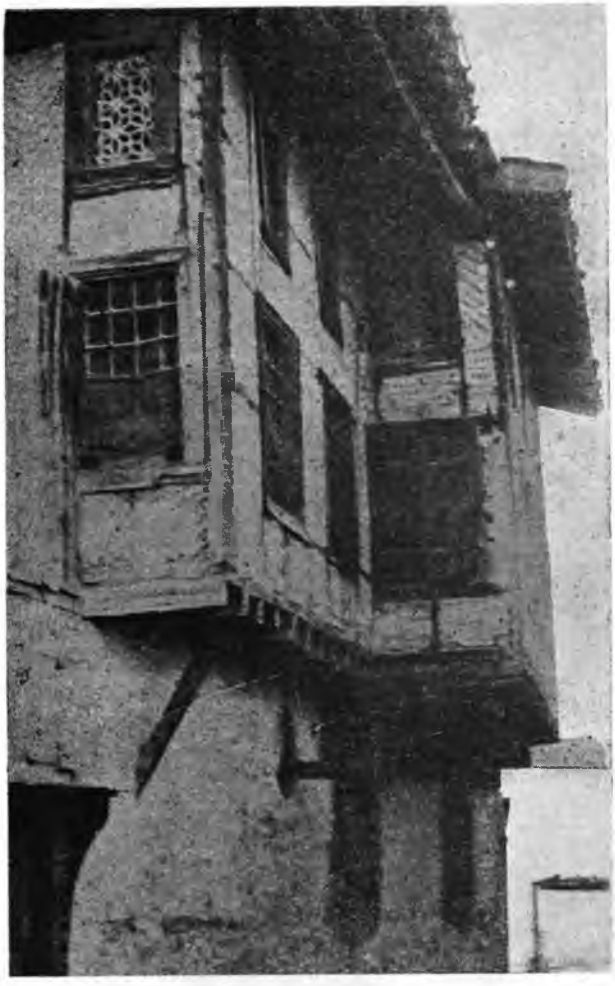
28. Ateş Hoca Salih Efendi evi - Ankara

29. Ateş Hoca Salih Efendi evi - Ankara

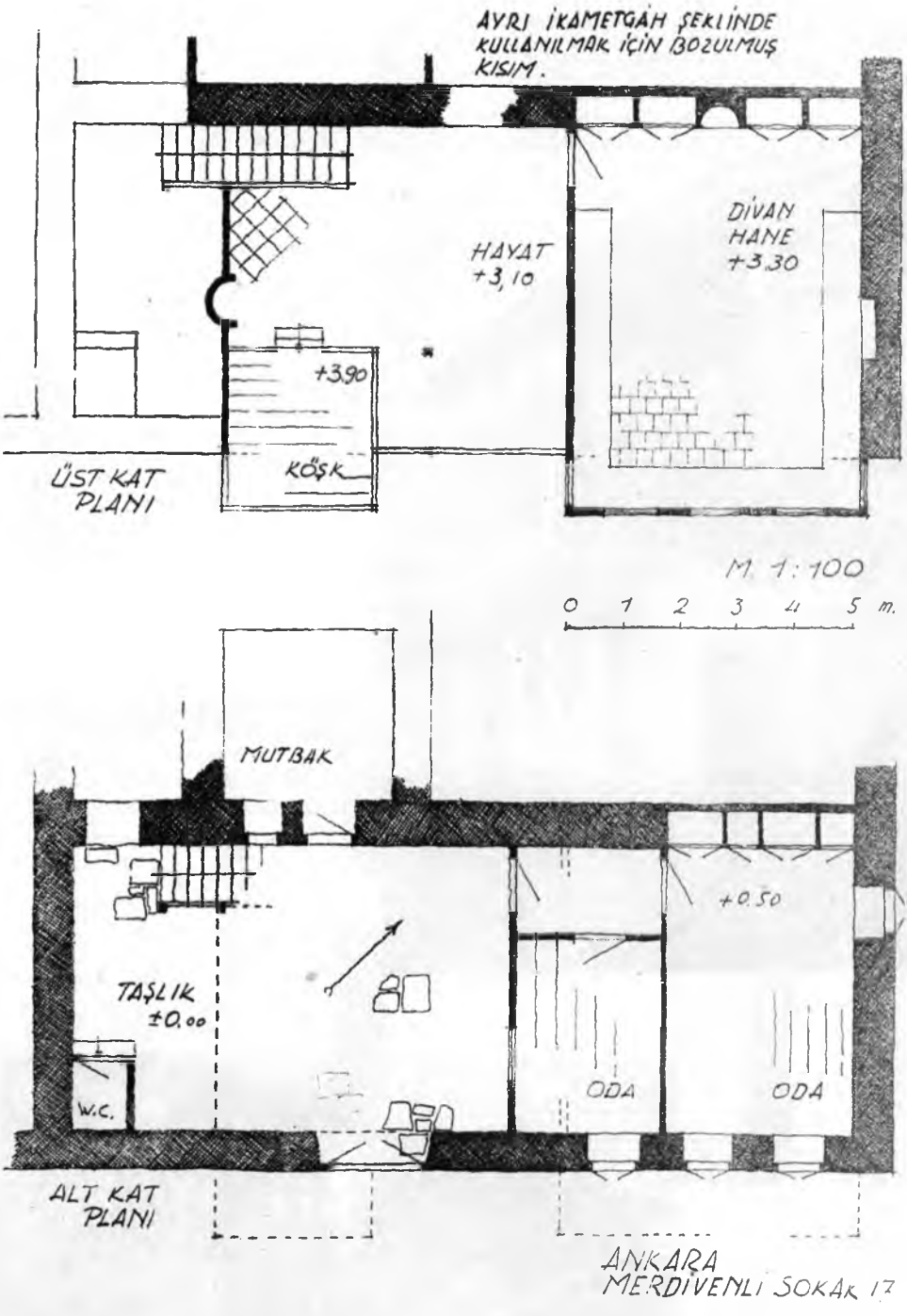
Bu evin pencereleri üzerinden raf şeklinde korniş geçmektedir (Sergen). Üstte ufak alçı pencereler vardır. Dolap kapakları, pencere pervazları, korniş altları nakışlıdır. Tavan renkli, çıtaları yaldızlı, bordürler nakışlıdır. Alt pencereler kapaklı ve ahşap parmaklıklıdır

S o f a , iki dar cephesinden ışık ve hava aldığı için daha mazbuttur. Oda pencereleri, tabiatile daha ziyade dışarıya doğru açılmıştır. Çünkü geçit, bilhassa derin olduğu zaman, orta kısımlarında fazla aydınlık değildir.

30. Ateş Hoca Salik Efendi evi - Gelin sokak 19. - Ankara

Bazan A ve B tipini mezceden ev plânları da varsa da başlı başına bir tip teşkil edecek kadar tipik değildir. Ve ekseriya yer ve arazi icabı tatbik edilmiştir. Ankara'da bu tarzda yapılmış evlere rastlanır.

31. Merdivenli sokak 17 - Ankara. Pencereler ve plân, zamanla tadile uğramıştır. Hayat ve köşkü karakteristiktir.

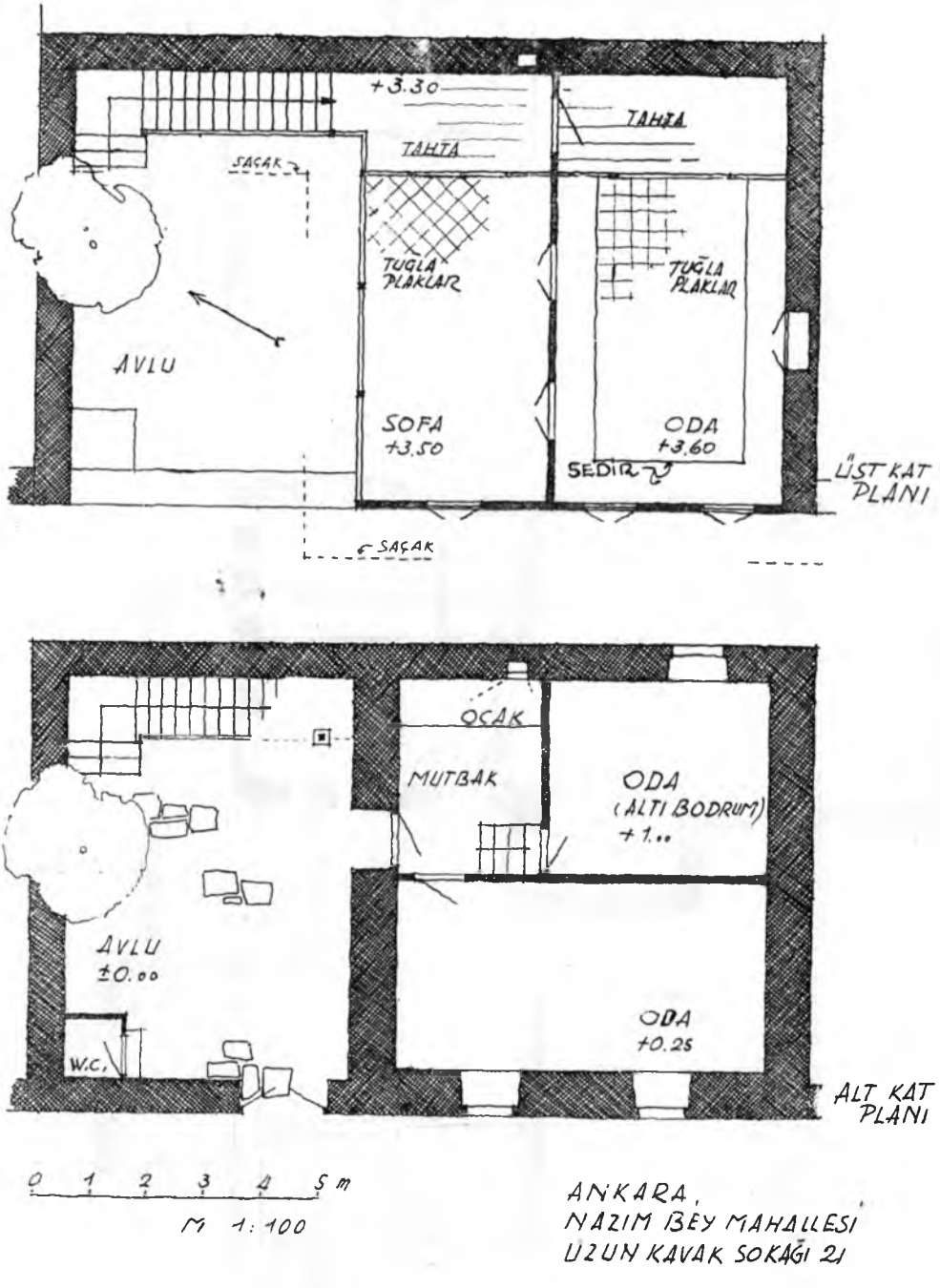
Bu evde merdiven üzerinin kapanmasına bilhassa ehemmiyet verilmiştir.

32, 33. Merdivenli sokak 17 - Ankara

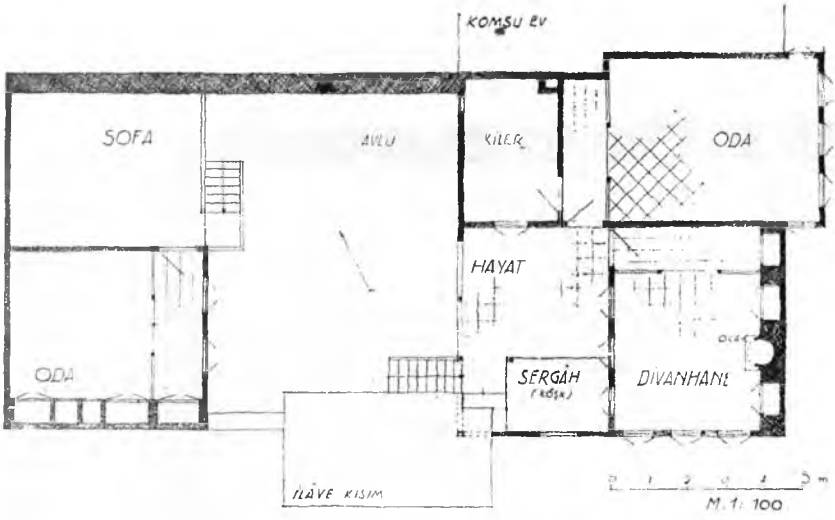
(Tamir esnasında pencere nisbetleri değişmiş olan bu evin hayat ve sokak üzerindeki köşkü veya tahtsekisi karakteristiktir.)

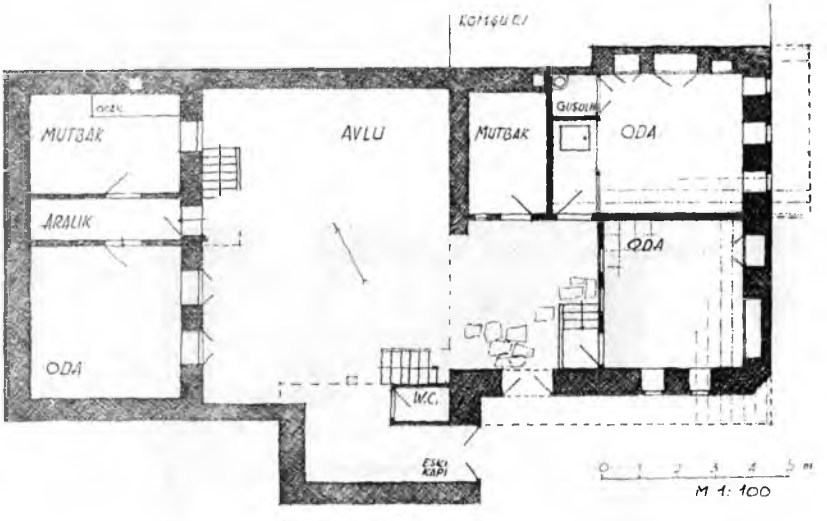

34. Nazım Bey mahallesi, Uzunkavak sokak 21 - Ankara

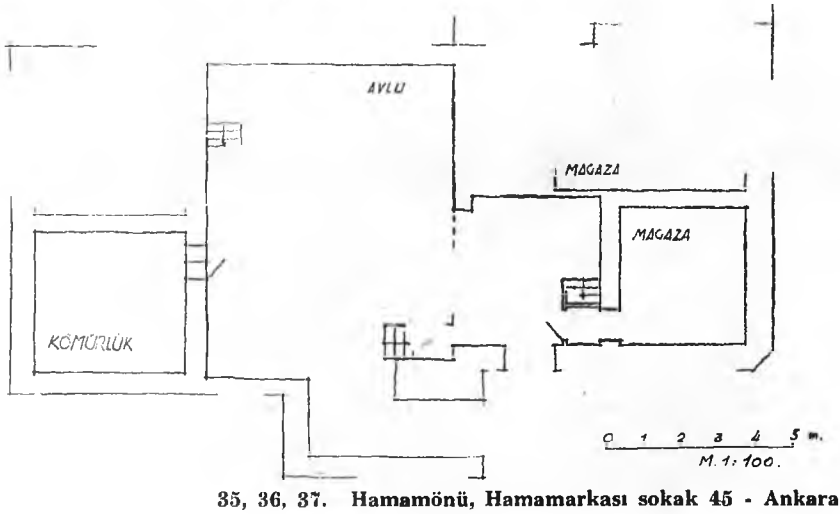
Bu evdeki hususiyetler; sofada da papuçluk bulunması ile avludan çıkan merdivenin üstünün bir saçakla örtülmüş olmasındadır. Tavan kirişlerinin görünür olması ayrı bir hususiyet teşkil etmektedir.

35. Üst kat plânı

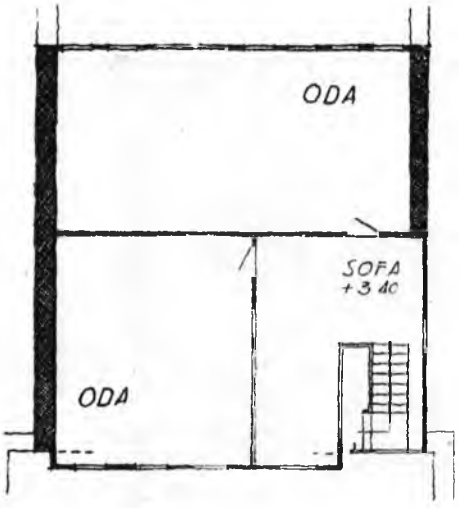

36. Alt kat plânı

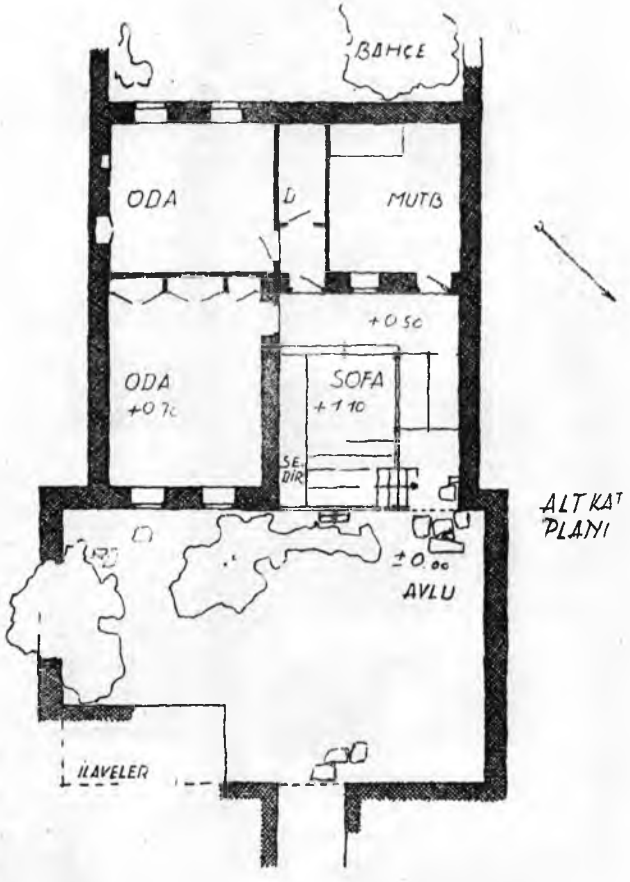
37. Bodrum plânı

35, 36, 37. Hamamönü, Hamamarkası sokak 45 - Ankara

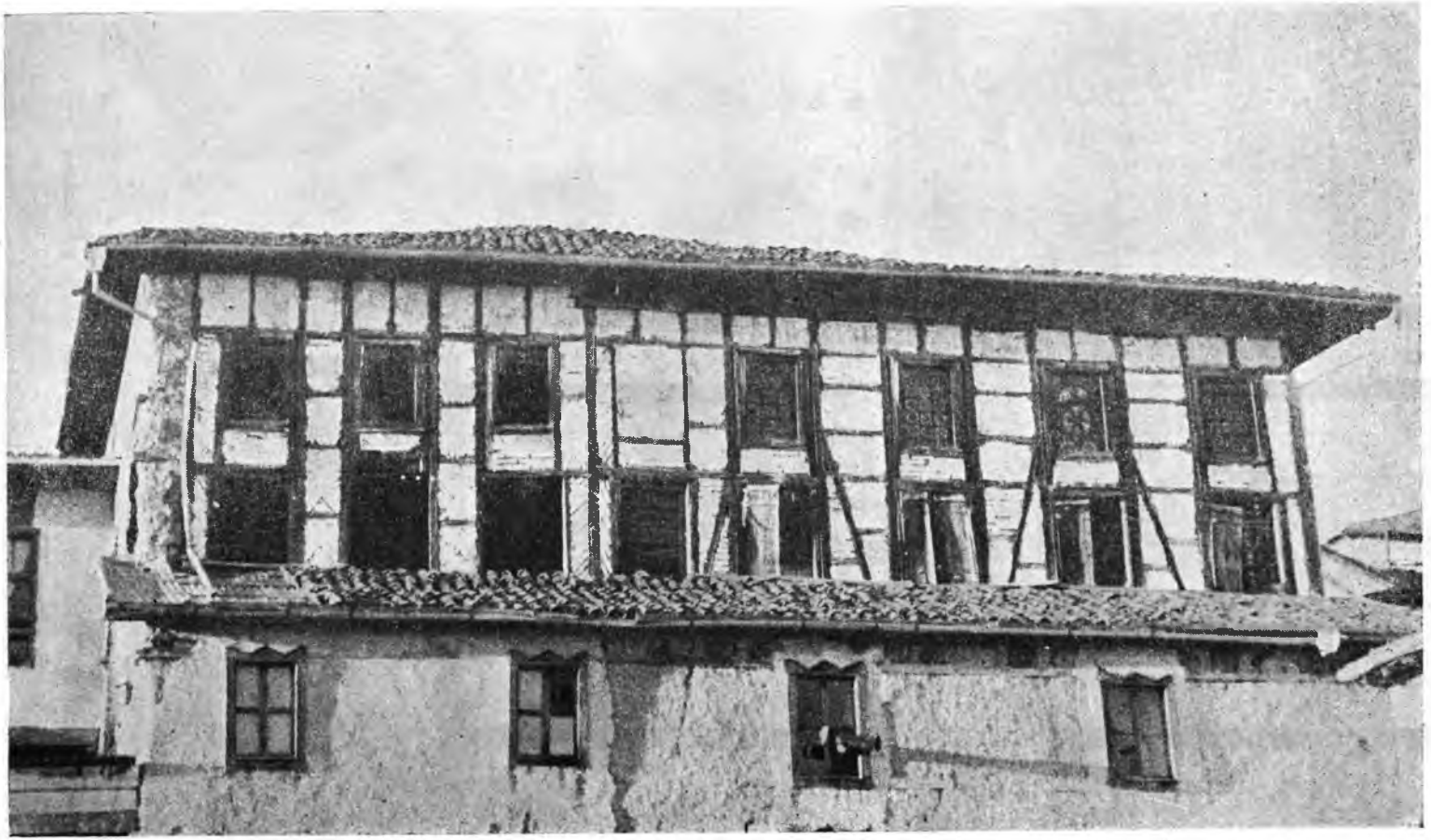
KASAP MUSTAFA
AĞA EVİ - ANKARA
FİLİZ SOKAK
Nº 7

M 1 200
0 1 2 3 4 5 m

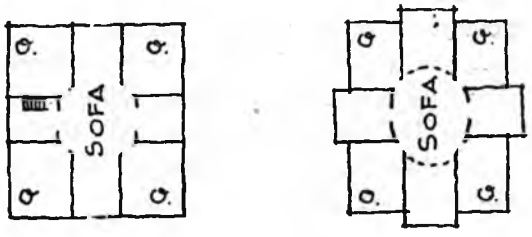
38, 39. Kasap Mustafa Ağa evi. Filiz sokağı 7 - Ankara

Bu ev dıştan ve içten zengindir. Maalesef üst kat odalarına girmek mümkün olamamıştır. Plân basittir. Sofaya çıkan merdivenin ilk şekli değişmiştir.

40. Kasap Mustafa Ağa evi - Ankara, Filiz sokak 7
(Büyük divan odası cephesinin uzaktan görünüşü.)

Üçüncü tip yani (C) tipi, B tipindeki aydınlık çıkmalarının ve sofa plânının muayyen bir nizam ve mihvere göre yapılmasından ve oda kapılarının açıldığı kısımların girinti teşkil etmesinden doğar. Bu tipte, sofa, artık açık değil evin içine

41. «C» Tipi plân şemaları

girmiştir. Evvelleri direklik şeklinde olan sofa cephesi sonraları tamamile camekânlarla ve nihayet oda pencerelerinden daha büyük pencerelerle kapatılmıştır.

42. Kasap Mustafa ağa evi - Ankara, Filiz Sok. 7
(Avluya bakan oda cephesinin görünüşü.)

Bu tipte odalar evin dört köşesinde yer almış, geçit böylelikle bir orta sofa şekline girmiştir.. C tipinin karakteristik plânı haç şeklindedir. Bilhassa İstanbul'da çok kullanılmıştır. Barok ve Ampir devirlerinde sofa köşeleri pahlanmış, yuvarlatılmış, zengin plân şekilleri meydana gelmiş, hattâ sofanın kendisi

beyzî bir şekil almıştır. İstanbul bu tip bakımından zengindir ve 18 inci asrın sonlarına kadar bu şekil devam etmiştir. 19 uncu asırda plân tekrar hareketsiz bir hale gelmiş, sofa düzlenerek evi boydan boya ikiye böler vaziyete girmiş, tekrar B tipi esaslarına dönülmüştür.

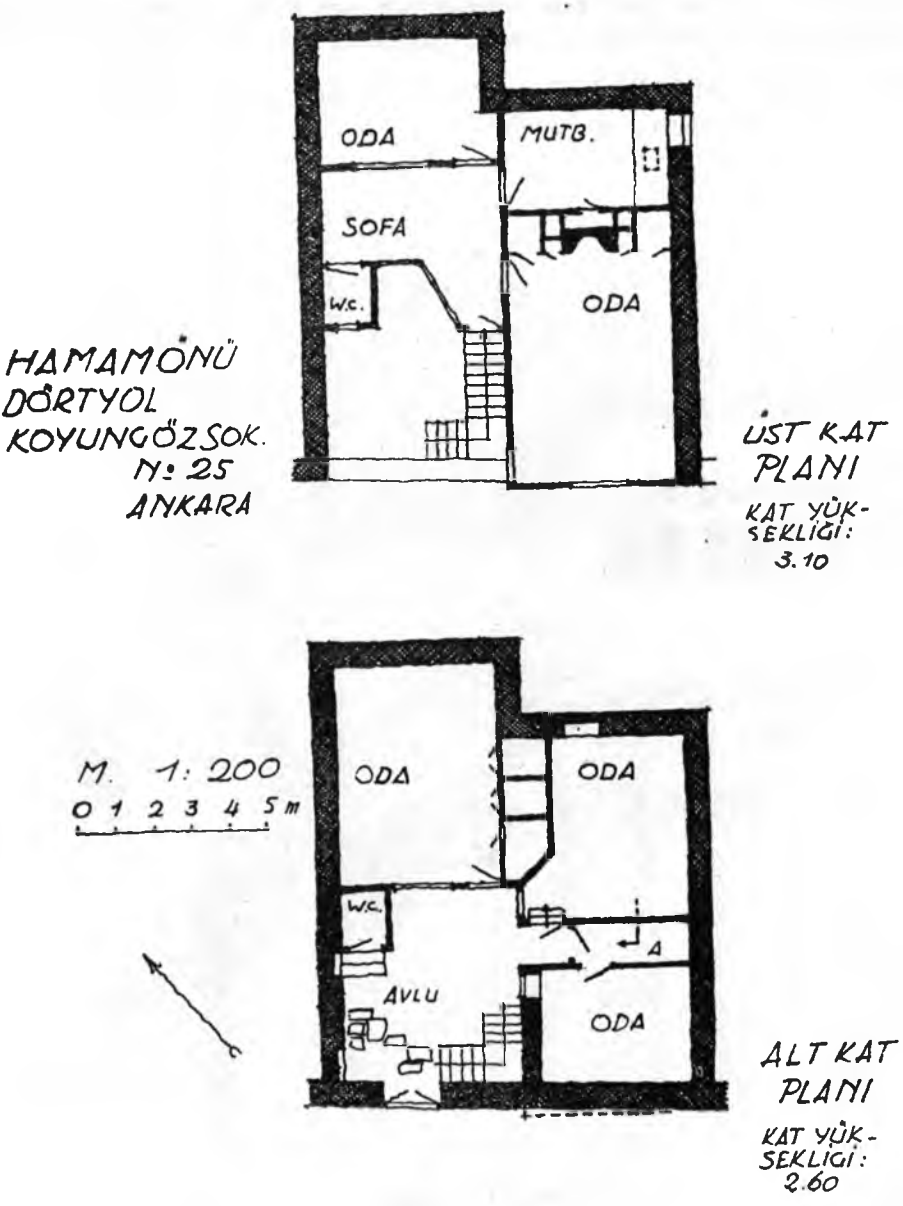
Büyük plân kompozisyonlarında sofa, etrafındaki odalarla bir kaç defa tekrar edilmek suretile yanyana veyahut başka bir nizam dairesinde dizilerek plân tertibi büyütülmüştür. Barok ve ampir devirlerinden itibaren bu muhtelif elemanlar muayyen bir aks sistemine de bağlanmıştır. İstanbul'un büyük konaklarının ekserisi 18 inci asırdan itibaren bu tiptedir. (19 uncu asrın sultan sarayları fazla sofalı olarak yapılmışlardır, Çırağan sarayı gibi).

43. Kasap Mustafa ağa evi. Filiz Sok. 7 - Ankara
(Avludan sofaya bakış)

Türk evlerinin sonuncu tipi (köşkler) dir. Bu tipler, bağlarda, su kenarı gibi manzaralı ve havadar sayfiye yerlerinde yani kıymetli ve güzel köşelerde tatbik edilen tiplerdir. Bu tiplerde köşk denen kısmın ehemiyeti artmış, sofa ve diğer kısımların azalmıştır. Köşk odası plânın yarıdan fazlasını işgal eder ve üç cihette pencereleri vardır. İstanbul köşklerinin menşei budur [1].

(1) S. H. Eldem - 17. ve 18. asırda Türk odası (G. S. Dergisi No. 5).

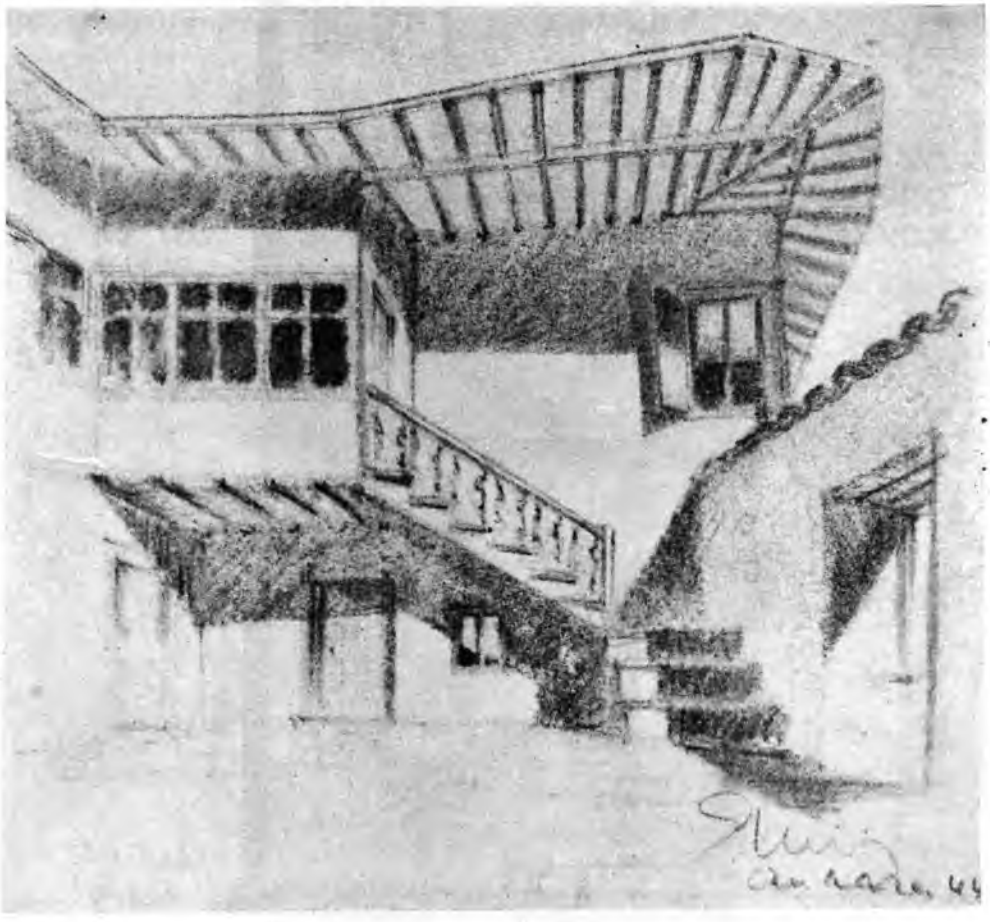

44, 45. Koyungöz sokak 25. Hamamönü - Ankara

Teşkilât itibariyle Türk evleri umumiyetle (h a r e m) ve (s e l â m l ı k) olmak üzere iki kısımdır. Büyük ev ve konaklarda bu kısımlar a y r ı iki bina şeklinde olup aralarında (m a b e y n) denilen ve ekseriyetle üstü kapalı köprü gibi bir kısımla birbirine bağlanır. Evin efendisi hayatını s e l â m l ı k t a geçirir, misafirlerini orada kabul eder, geceleri h a r e m e girerdi. Haremde ise kadınlar arala-

rında yaşarlardı. Selâmlık ve harem kısımlarının ayrı ayrı merdiveni, ayrı kapıları vardı. Küçük yapılarda ise bunlar hususî taksimatla ayni bina içinde olurdu [1].

Türk evleri ekseriyetle iki katlı nadiren üç katlıdır. Evlerin üst katı en kıymetlisidir. Zemin katlar ekseriya hizmet edenlerindir ve tabiatile kıymetsizdir. Çok büyük

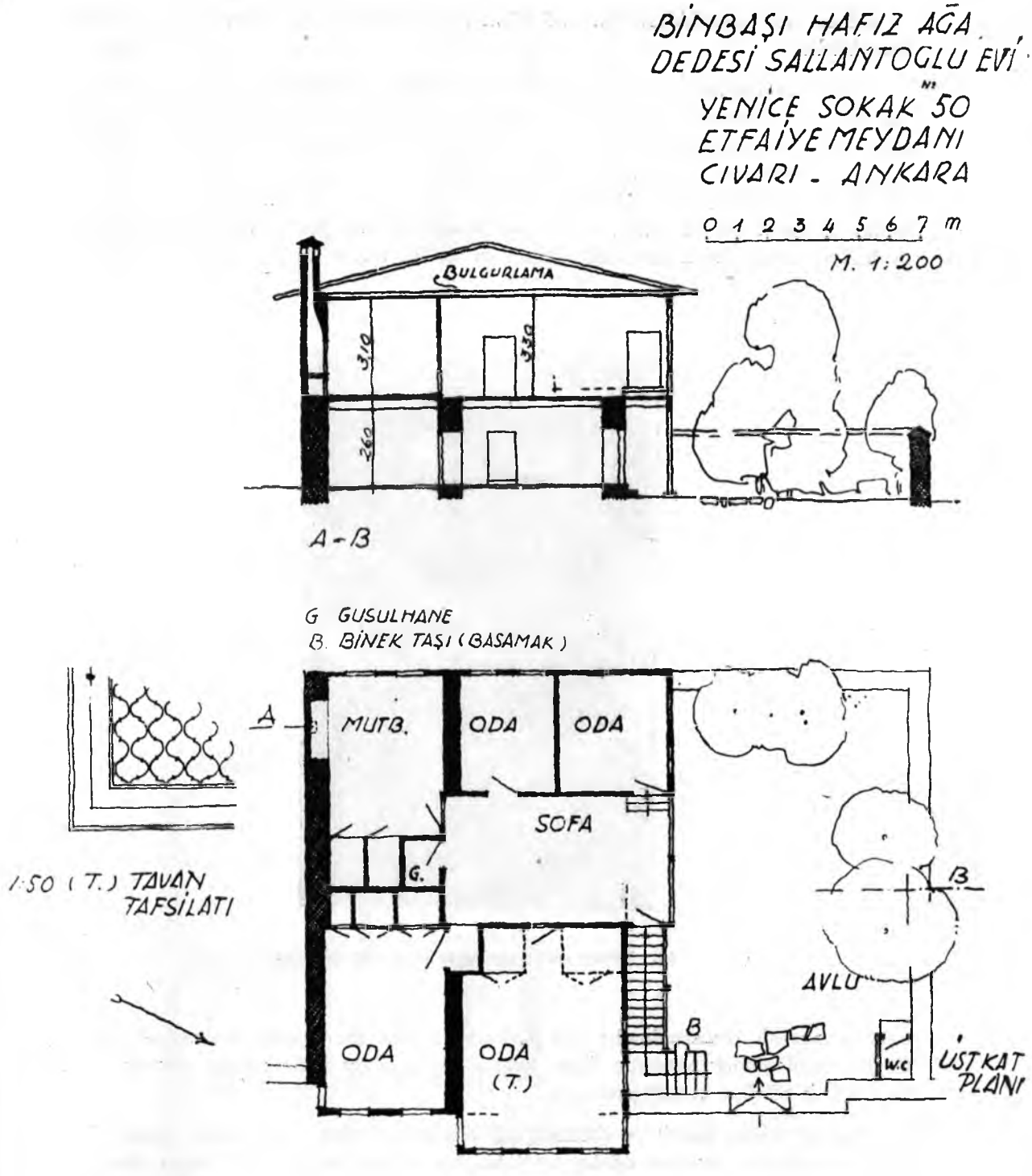
46. Hamamönü Koyungöz Sok. 25

Geniş saçağın hâkim ifadesi bugün için de modern bir tesir yapmaktadır. (Sofanın camekânla kapalı oluşu, evin daha yeni devirlere ait olduğunu gösterir).

evlerin alt katını (ev altı) denilen ve at araba ile girilebilen a v l u l a r teşkil eder; burası oturmaya mahsus değildir.

Devrin hayat şartları dolayısiyle kadınlar nadiren sokağa çıktıkları ve hayatları-

[1] C. E. Arseven - Türk Sanatı, 1928.

47, 48. Yenice sokak 50 - Ankara

Alt kat basit ve sade, pencereleri avluya açılmıştır. Sokak üzerindeki büyük odanın nakışsız fakat güzel bir barok tavanı vardır. Döşeme tuğla plâklarla kaplıdır.

nı daima evde geçirdikleri için eski Türk evleri, sıhhî, manzarası geniş, ziyadar ve havadardır.

Gerek selâmlıkta gerek haremde kabul ve oturma odasına en iyi yer verilmiştir. Bu yer umumiyetle binanın bir köşesine tesadüf eder. Böylece çıkmalarla teşekkül eden köşe pencerlerinden dış hayat kolayca takip edilebiliyordu. Burada Türk evi Avrupada Rönesans devrinden itibaren yapılan ev ve saraylardan ayrılır. Zira Avrupa evlerinde bina köşelerinden ziyade orta kısımlarında oda ve salonlar kıymetli itibar edilir. Türk evlerinde köşenin tercih edilmesi, en az iki dış cepheli ve binaenaleyh buradaki odanın en az iki tarafa nazır pencereli, dolayısiyle

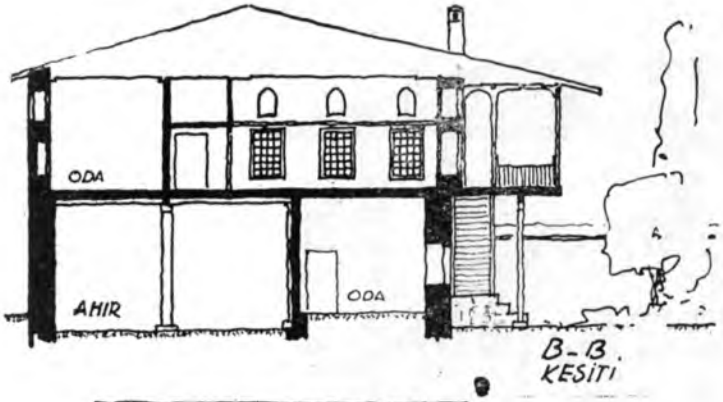

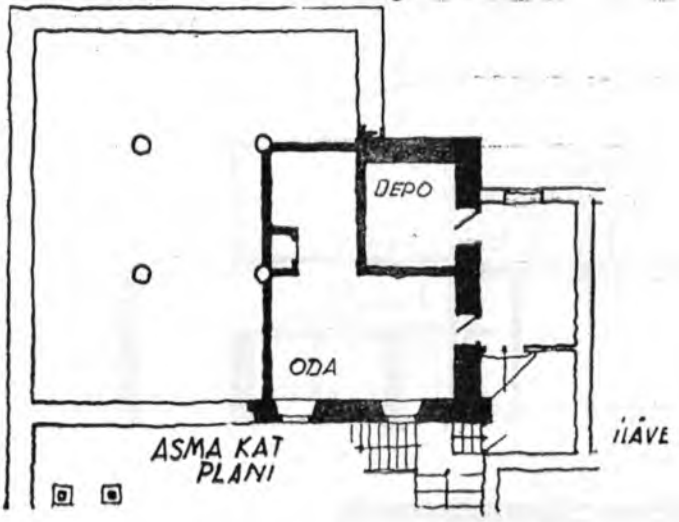
49. Yenice sokak 50 No. lu evden bir görünüş

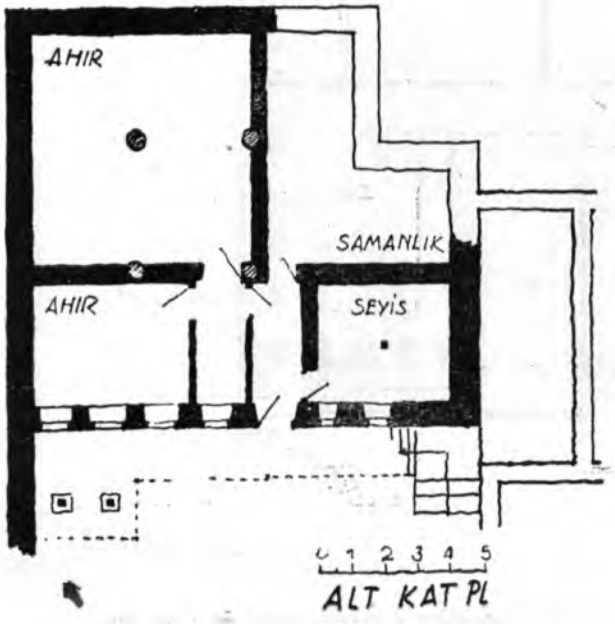
fazla manzaralı olmasındandır. Bu noktaya hemen her plânda ehemmiyet verilmiştir. Bu yapılamadığı takdirde daha ortaya düşen odaya fazla çıkıntı vermek suretile bu eksiklik telâfiye çalışılmıştır [1].

Bundan başka şerefli ve ehemmiyetli odaların yerleri katlardaki vaziyetlerine göre de ayrılırlar. Bu cins odalar mutlaka üst kattadır ve üzerinde başka oda bulunmaz.

[1] C. E. Arseven - Türk Sanatı, 1928.

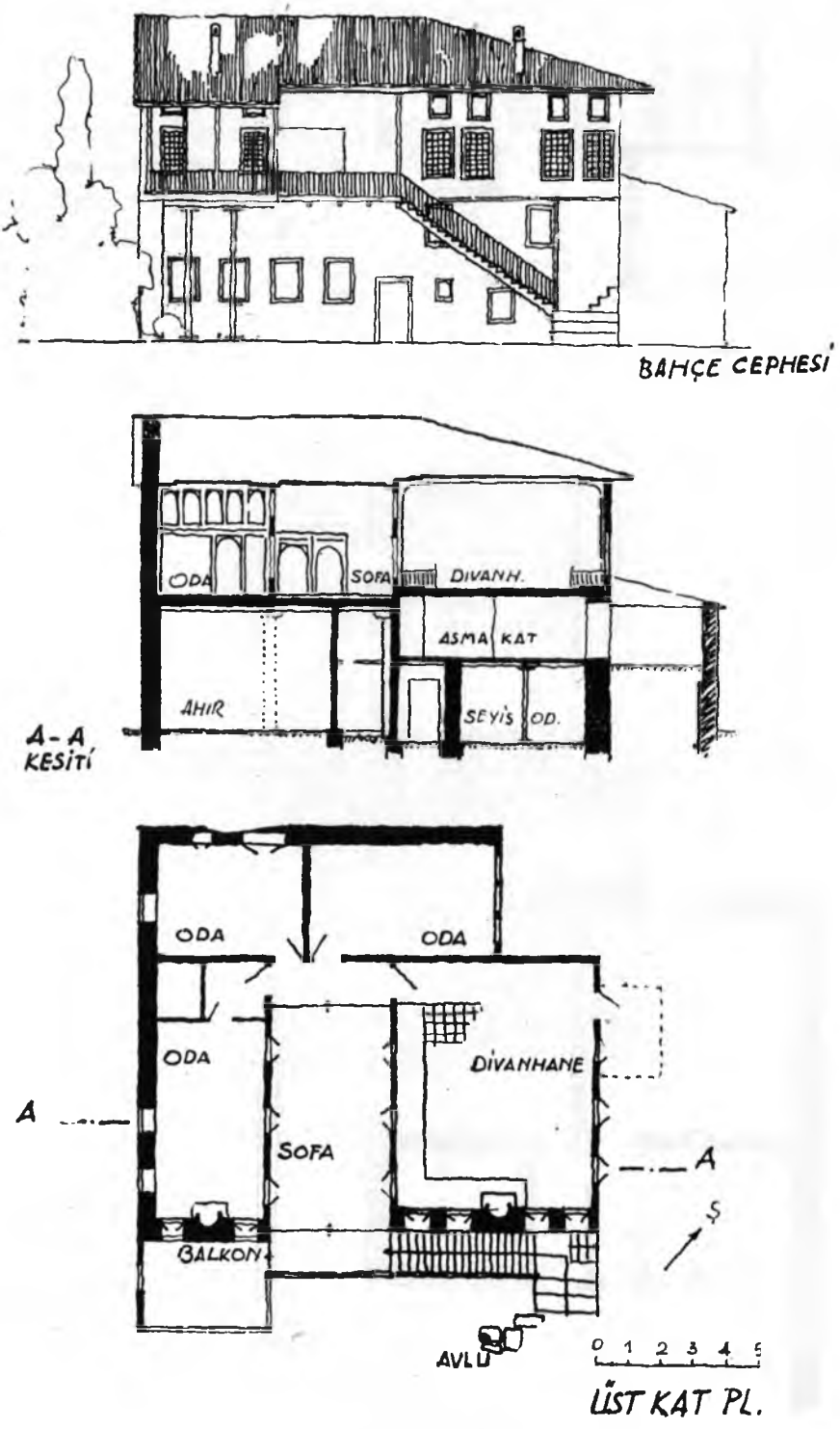

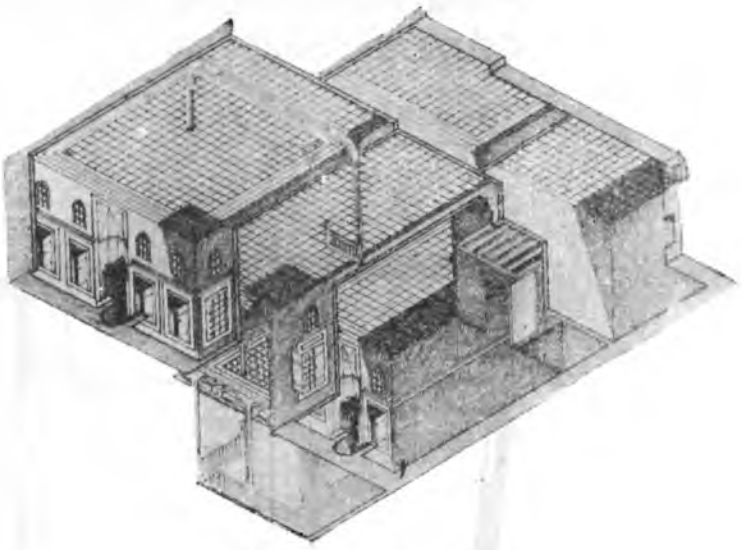
50, 51, 52.

Erzurum mahallesi, Erzurum S. 60 - Ankara
(Ark. M. Akoktan)

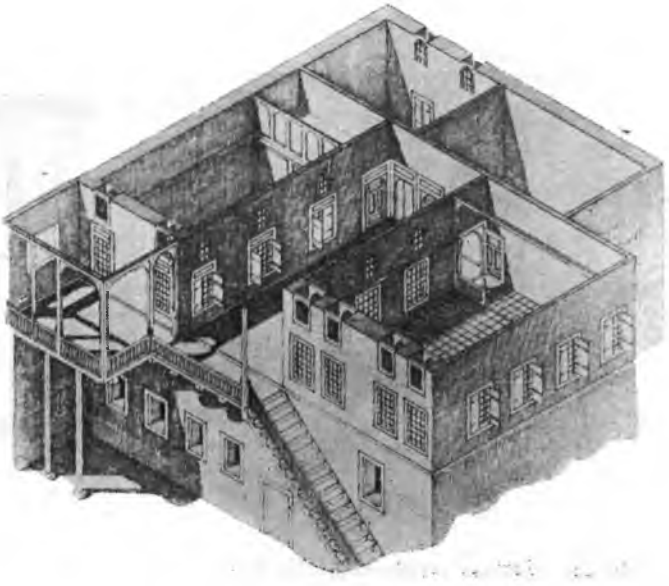

53, 54, 55. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

Döşemeler kaldırılmış vaziyette aşağıdan yukarıya bakış

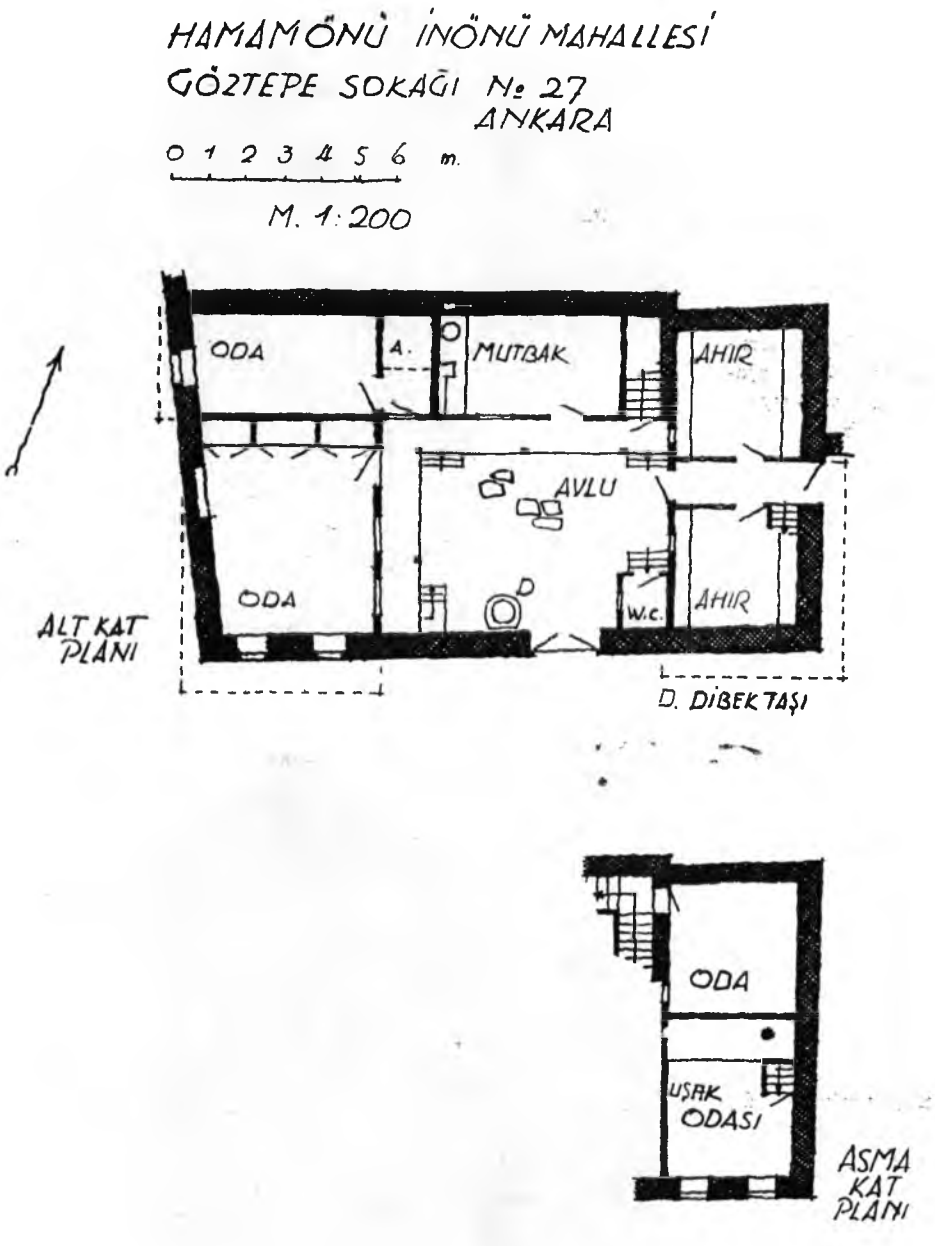

Tavanlar kaldırılmış vaziyette dış ve iç görünüş

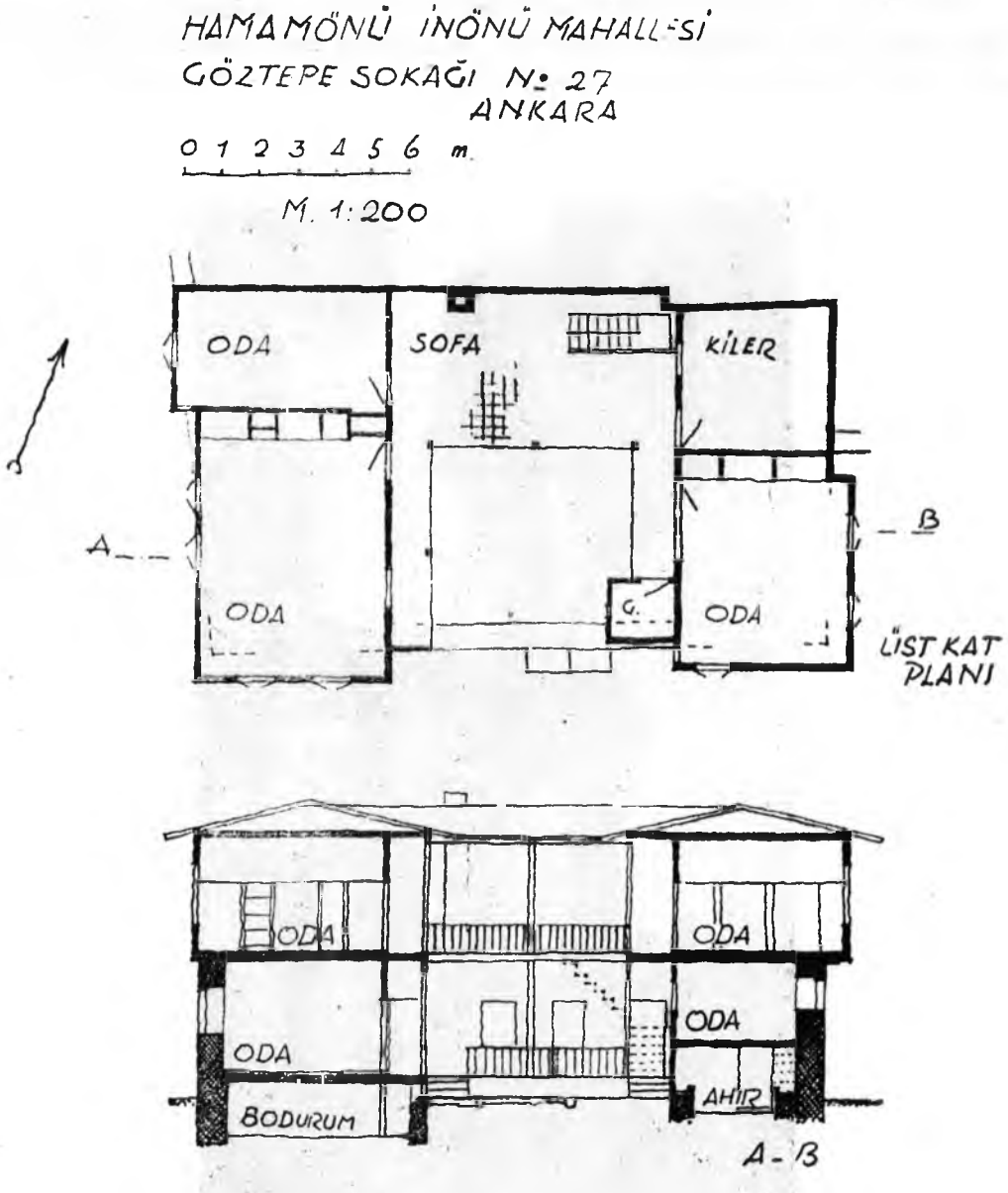
56, 57. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 No. lu evin iki izometrik perspektivi

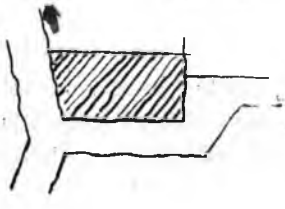
(Arkeolog M. Akok'tan)

58, 59. Göztepe soğağında 27 No. lı ev

Nisbeten yeni olan bu evin karakteristik bir plân ve dış yapısı vardır.

60, 61. Göztepe sokağında 27 numaralı ev

Bu evin üst katının iç kısmı tamamlanmamıştır. (Eski bir itikada göre kasden yarım bırakılmış olması muhtemeldir.)

Eski Türk evlerinde günlük hayatın her ihtiyacına göre hususî surette yapılmış odalar yoktur. Bir oda muhtelif şekillerde ve muhtelif maksatlar için kullanılır. Bununla beraber Türk evinde şu odalar vardır. İlk evvel her evde rastlanan o t u r -

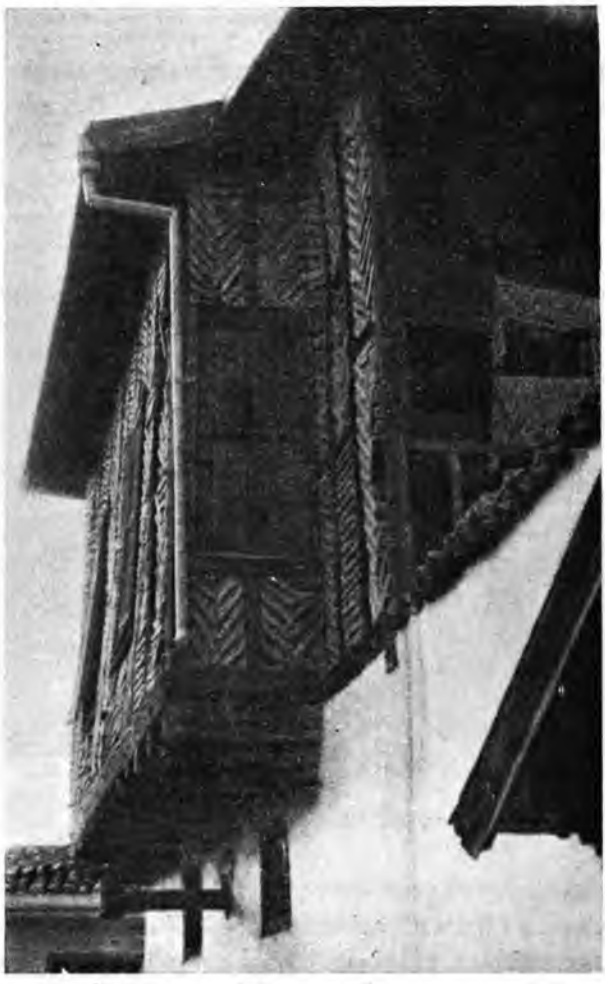

62. Hamamönü, Göztepe Sok. 27 - Ankara

(Resimde görülen kapı üzerindeki saçak şekline Ankara evlerinde olduğu kadar diğer yerlerdeki Türk evlerinde de çok rastlanır.)

m a ve k a b u l o d a l a s ı gelir. Ve büyük evlerde harem ve selâmlıkta ayrı ayrı olmak üzere birkaç tanedir. Bu odalar konak veya saray içinde olduklarına göre (b a ş o d a, d i v a n o d a s ı, a r z o d a s ı) gibi isimler alırlar. Daha sonra

oda vaziyetinde olmamakla beraber aile hayatında büyük rolü olan sofa veya hayat gelir. Hayatın bazan oturmağa mahsus manzaralı mutena bir köşesi olur ki buna da köşk veya Tahtseki denir. Burası «hayat» tan bir kaç kademe yüksek olur. Yatak odaları ayni zamanda, yatakların gündüzleri kaldırılarak yüklük-

63. Hamamönü, Göztepe Sok. 27 - Ankara

lere konmasile günlük adi oturma ve yemek odalarıdır da. Döşemesi sade ve basittir. Umumiyetle odalarda yüklük ve yerli dolaplar vardır ve fazla eşya bunlarda saklanır. Bunlardan başka bol miktarda raf ve hücreler bulunur ki hepsi kullanılışlarına göre Yüklük, kavukluk, çubukluk, destilik, lâmbalık, peşkirlik.... gibi muhtelif isimler alırlar.

Türk evlerinde umumiyetle çatılar yatık, saçaklar geniştir ve üzerleri kiremitle örtülüdür.

Plân itibarile Ankara evlerinin hususiyeti :

Ankara evleri plân tertibi itibarile sade ve basittir. Plân şekli evvelki sahifelerde tafsil edilen ev tiplerinden A ve B, nadiren de bu ikisini mezceden guruptandır. Hemen hemen İstanbula mahsus diyebileceğimiz C tipi plân tertibine Ankara'da rastlanmaz.

Eve daima avlu üzerinden girilir. (Doğrudan doğruya sokaktan girilen evler yenidir). Avlu umumiyetle toprak veya taşlarla kaplıdır. Bu sebepten dolayı bazı yerlerde avluya taşlık da derler. Taşlığın bir köşesinde dibektaşı, diğer

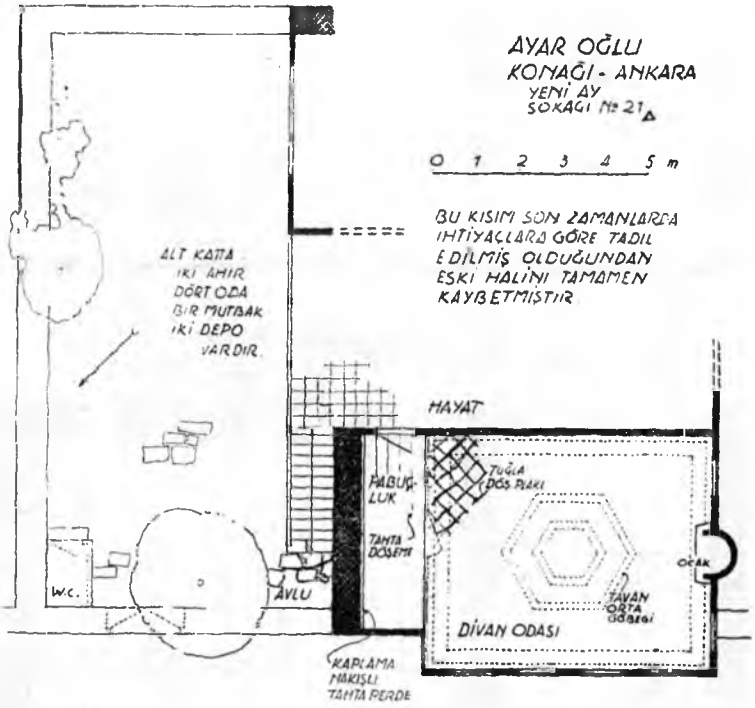
64. Hamamönü, Göztepe Sok. 27 - Ankara

köşesinde ayrı bir abdesthane bulunur. Kömürlük odunluğa giden merdiven veya kapılar, mevcutsa ahırlara giden aralık, kıymetli addedilmeyen ve ekseriya uşaklara ve seyislere tahsis edilen odalar, mutfak ve teferrüatı hepsi bu alt kattadır. Ailenin oturma ve yatma odaları ya bir kat üstte ve yahut bu servisten üç dört basamak yüksektedir. İkinci halde ekseriya oda altında alçak tavanlı bir bodrum olur.

Ankara evleri, kışlık ve yazlık kısımları ihtiva eder. Kış odaları, ailenin soğuk aylarda ikamet ettiği kısımdır. Evin alt, asma veya en mahfuz orta katını işgal eden bu kısım iklim bakımından tam mânasile lojik bir yapı tekniğinde vücude getirilmiştir: Tavanları alçak, duvarları taş veya ekseriyetle kerpiç olmak üzere kalın, pencere ve kapıları asgarî ölçüde küçük, döşeme ve tavanları soğuğa karşı tecritlidir. Bazı tiplerde pencerelerin yukarıya açılan orijinal iç kapakları da vardır.

Kış odalarının döşeme kaplaması daima ahşap, kapıları eşiklidir. Ve içinde yüklük, yerli dolaplar, ocak ve gusülhane gibi müştemilât bulunur.

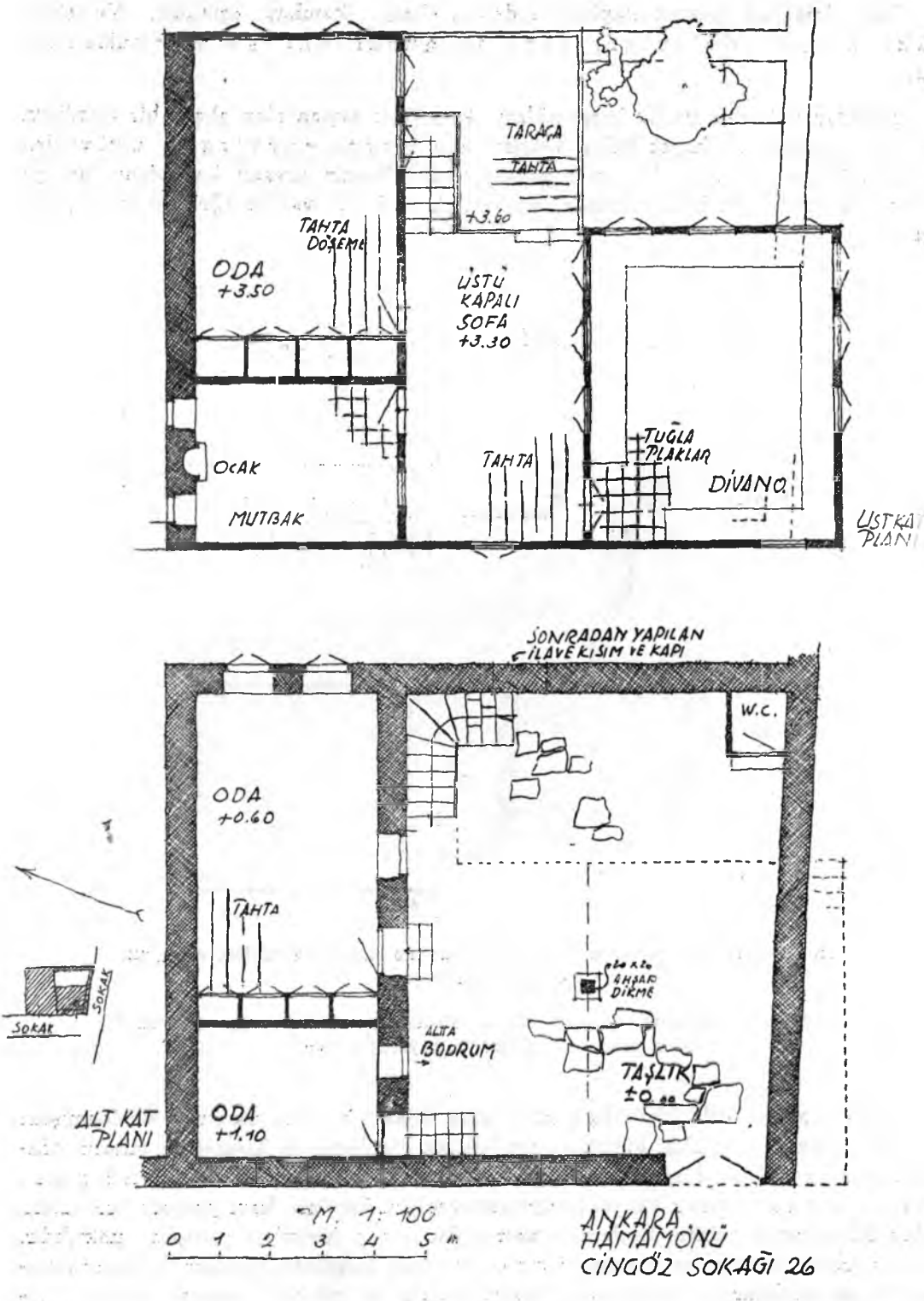
Avludan yükselen ve ilk basamakları ekseriyetle taştan olan ahşap bir merdiven üst katın sofasında nihayet bulur. Umumiyetle hayat = seyirgâh ismi verilen bu sofa Ankara evlerinin hemen hepsinde vardır. Zengin tavanlı bu sofanın avluya bakan kenarında, direkler arasında, orijinal bir korkuluk varıdır (Şekil 9 ve tip plânları).

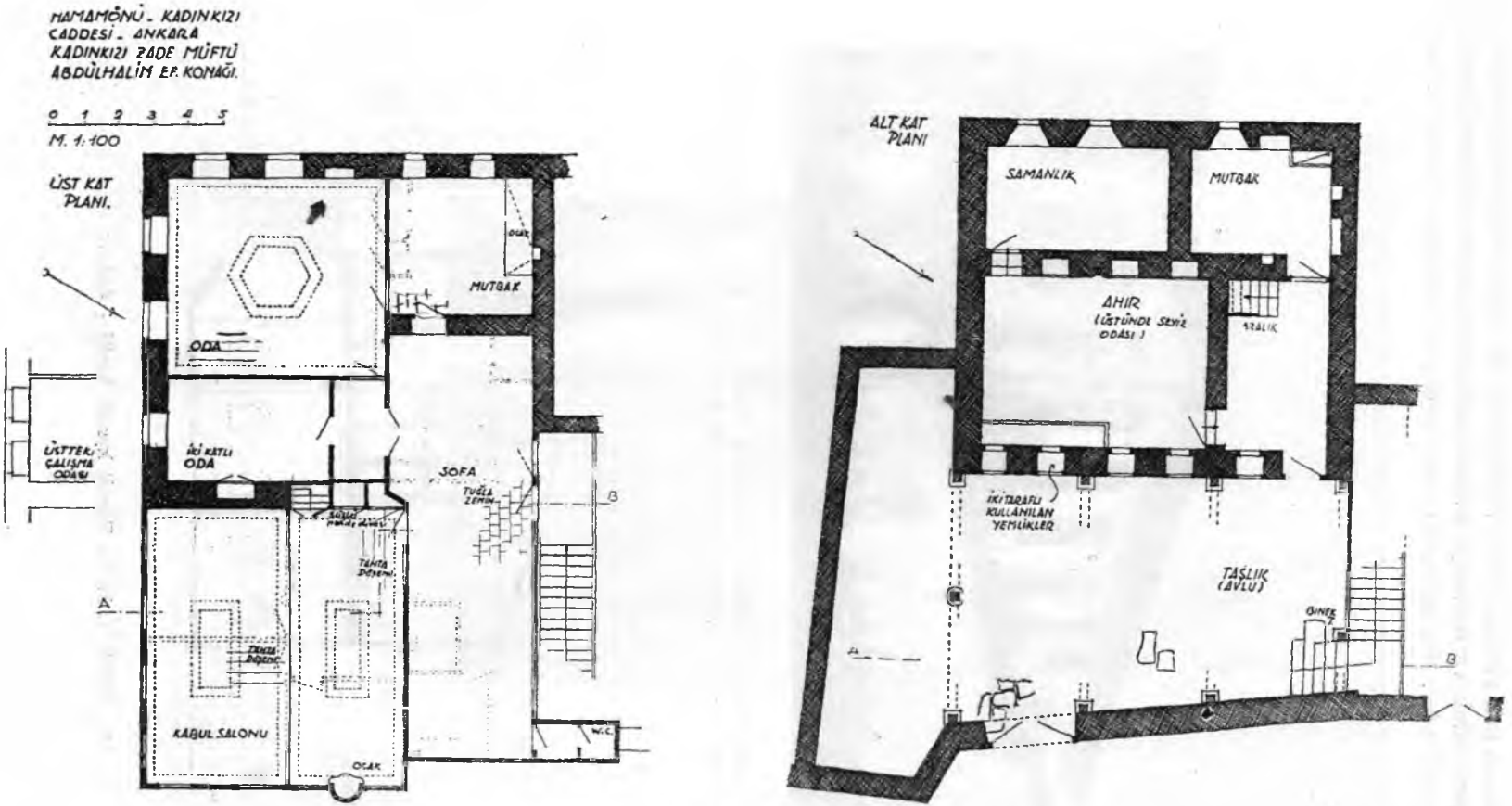
65. Nakışlı tahta perdenin bir kısmı bugün öne alınmış ve böylece papuçluk salondan ayrılmıştır.

Ayar oğlu konağının diğer oda ve salonları daha ziyade bozulmuştur. Divan odası tavanı ve nakışlı tahta perde nefistir.

Müteakip plânlarda görüldüğü gibi, yazlık odalar bu sofa üzerinde sıralanmıştır. Tavanları yüksek, aydınlık, büyük ve ferahtırlar. Bunların en kıymetlisi misafir odasıdır. (Büyük evlerde birden ziyade olur.) Ankarada bu odaya (divanhane, Divan odası) denir ve umumiyetle tavanları, kapıları, kapı pencere pervazları, dolap kapakları ve daha bunlara benzer diğer ahşap kısımları zengin nakışlıdır. Bu odalarda çok defa alçı tezyinatlı bir ocak ve iki tarafında dolaplar, hücreler bulunur. Alçak bir sedir bir, iki veya üç dıvarı çevirir ve çok defa odanın papuçluğunda bir parmaklıkla nihayet bulur.

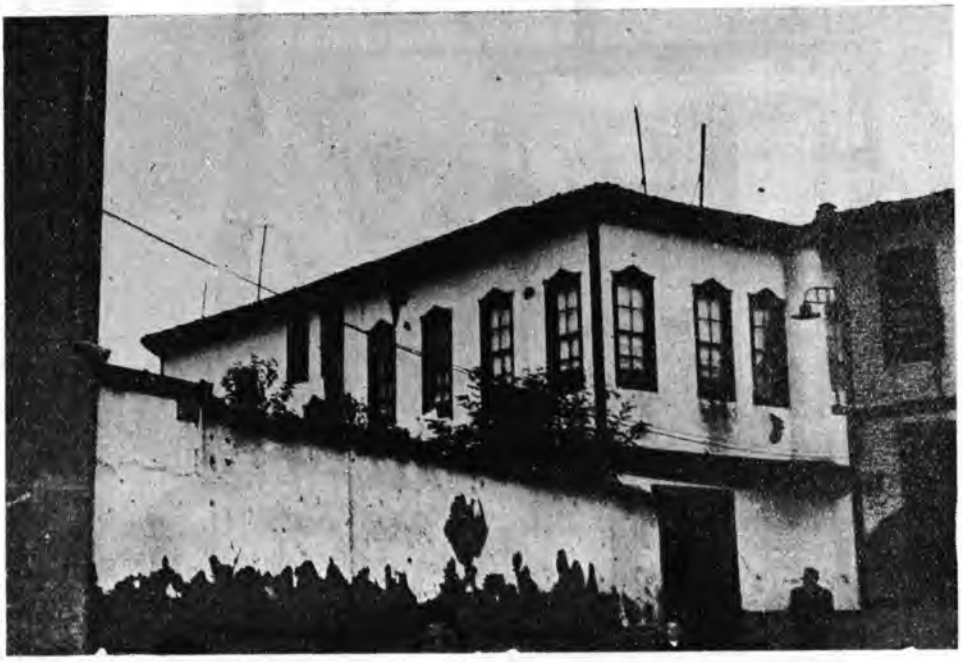
66, 67. Pencereler iki katlıdır. Üsttekiler ufak ve alçı süslüdür. Alttakiler ahşap parmaklıklı ve kapaklıdır. Çıkma orijinal ve güzeldir.

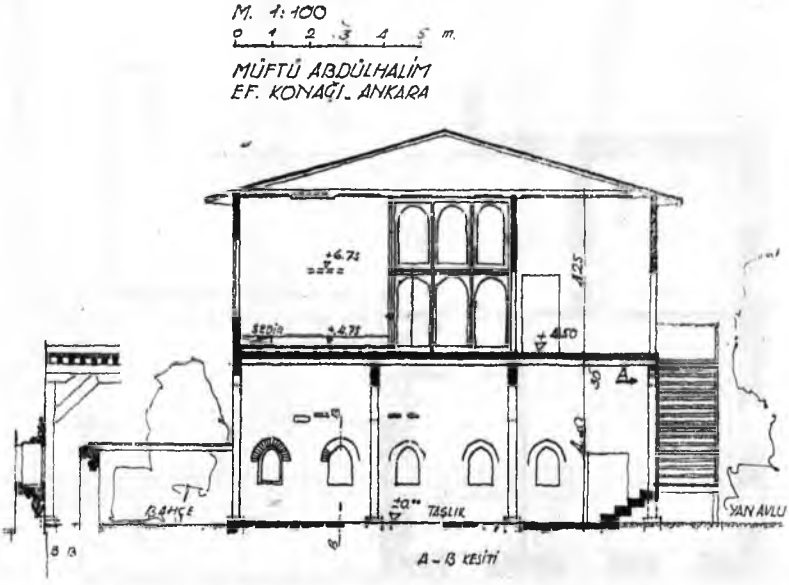
68, 69. Müftü A. Halim Efendi konağı plânları - Ankara

Bu evde, eski Ankara evlerinin normal ölçü nisbetleri yoktur. Oda ölçüleri, tavan yükseklikleri büyük ve mübalâgalıdır. Pencere kenarlarında kanatları açık tutmak için pirinç mandallar, tavanlarda zengin nakışlar vardır. (Kesik hatlarla gösterilen duvarlar, bugün apartıman şekline sokmak için ilâve edilmiş bölmelerdir.)

Ankara evlerinin pek azında harem ve selâmlık iki yapı şeklinde birbirinden ayrılmıştır. Ekseriyetle ufak ve mütevazi evlerde, erkek misafirlere tahsis edilen divan odası selâmlığı teşkil eder. Kış aylarında alçı tezyinatlı ocak içine yerleştirilen bir

70. Kadınkız zade Müftü Abdülhalim Ef. konağı sokak cephesi - Hamamönü, Ankara
(Geniş avlu kapısı ve dışarı yuvarlak çıkık ocağı görülmektedir. 19. asır yapısıdır.)

71. Müftü A. Halim Efendi konağı kesiti - Ankara

mangal odayı ısıtmağa kâfi gelir. Bu katta döşeme bazı ufak kısımlar müstesna umumiyetle pişmiş tuğla plâklarla kaplıdır; ve kış odalarına nazaran büyük olan pencereleri yandan gelen güneş şualarına karşı gölge verecek şekilde dıştan kapaklıdır.

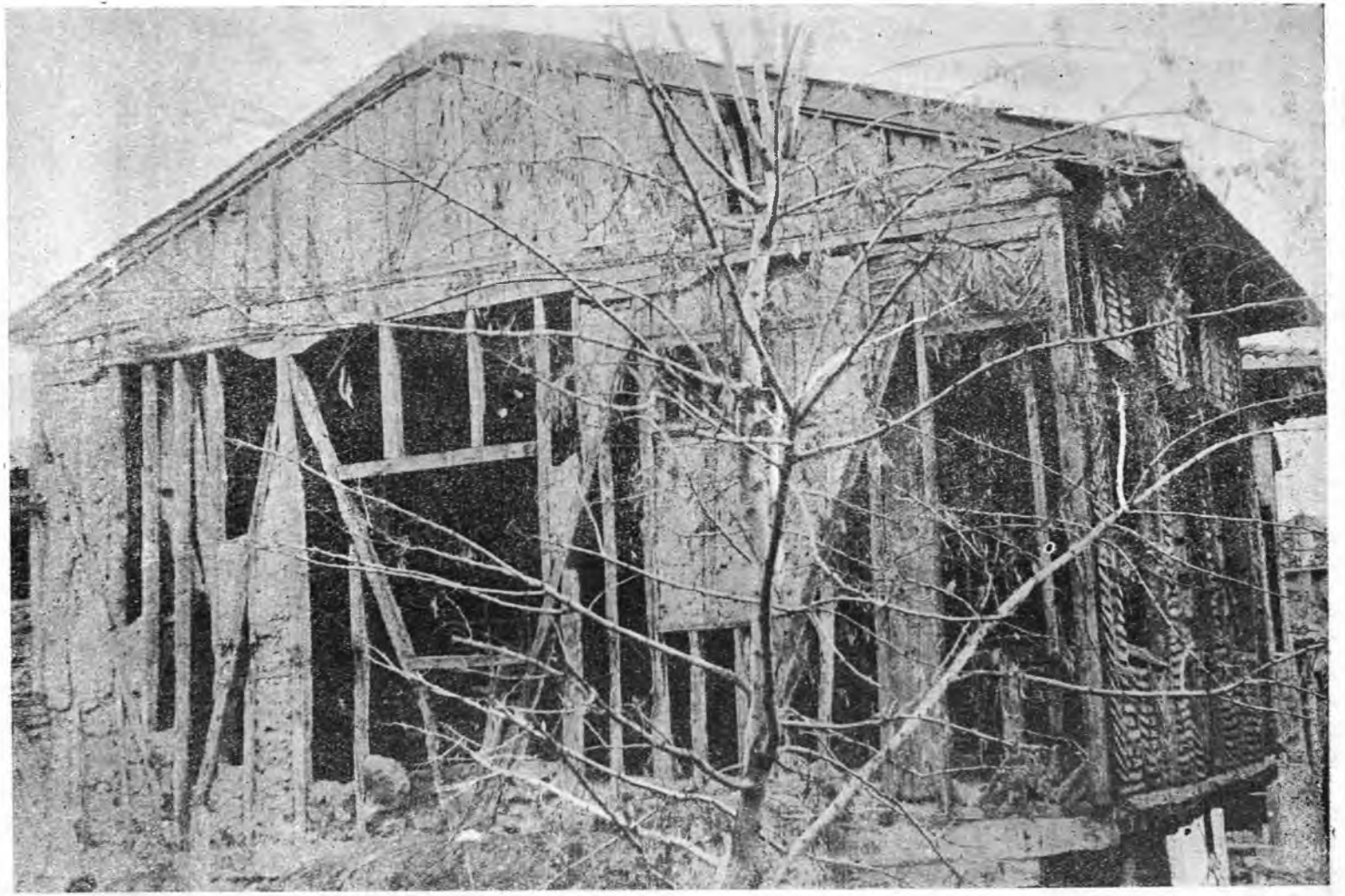
Çok defa iki katlı olan pencerelerin üsttekileri bir az daha ufak olmak üzere alçı taksimatlı ve renkli camlıdır. İçerden ve dışardan Türk evlerine has bir manzara ve-

72. Bir Ankara evinde avludan «Hayat» a çıkan ahşap merdiven ve çok görülen karakteristik parmaklık

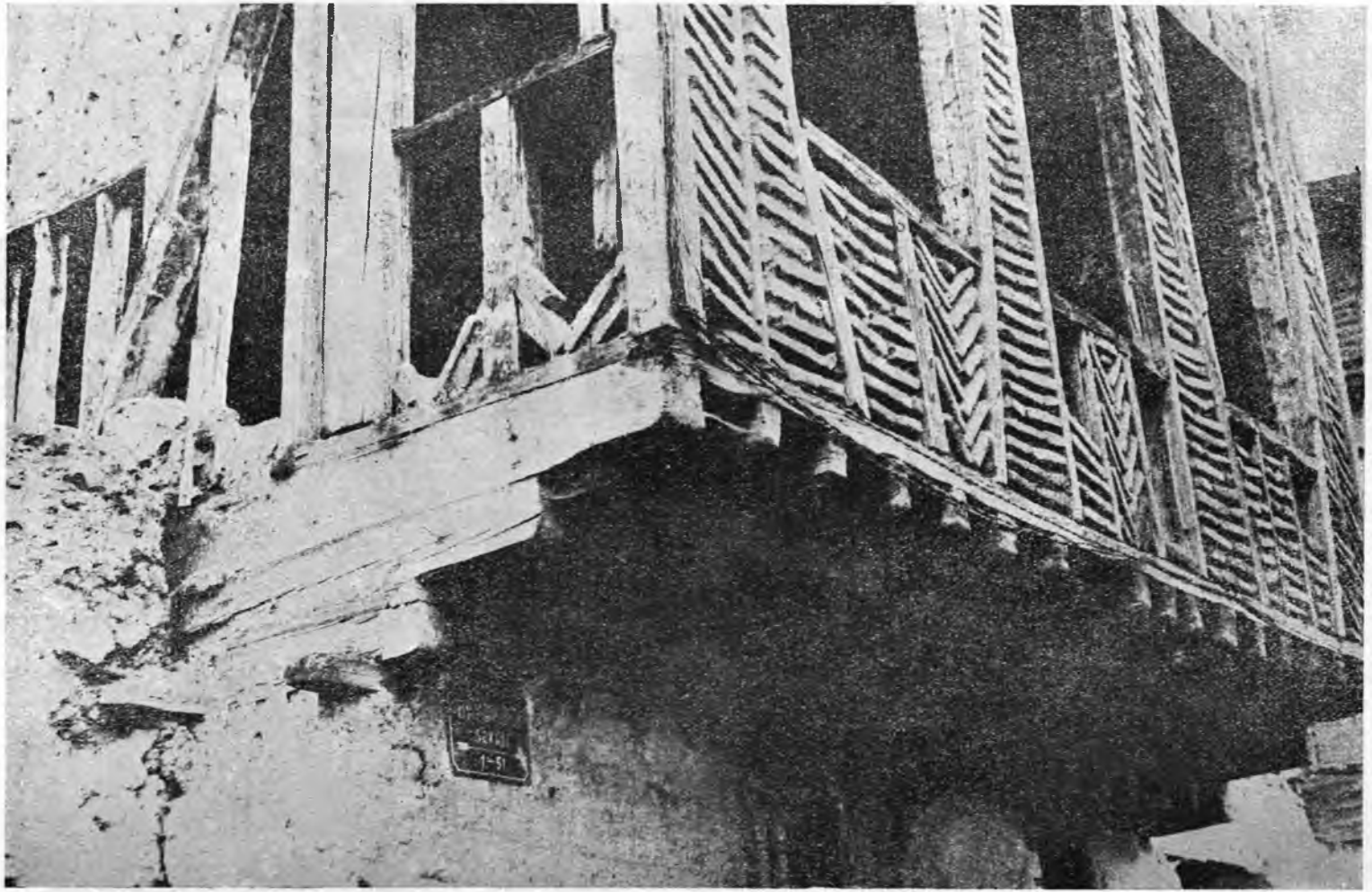
ren bu pencere şekli eski ve çok karakteristiktir. (İntişar etmiş bir eserde bu üst pencerelerin havaya tahsis edildiği [1] yazılmaktadır. Alçı tezyinatlı olan bu pencereler sabit olduklarından odanın havalandırılması için değil daha ziyade odaya demlenmiş bir aydınlık vermesi içindir).

[1] C. E. Arseven - L'art Turc, 1939.

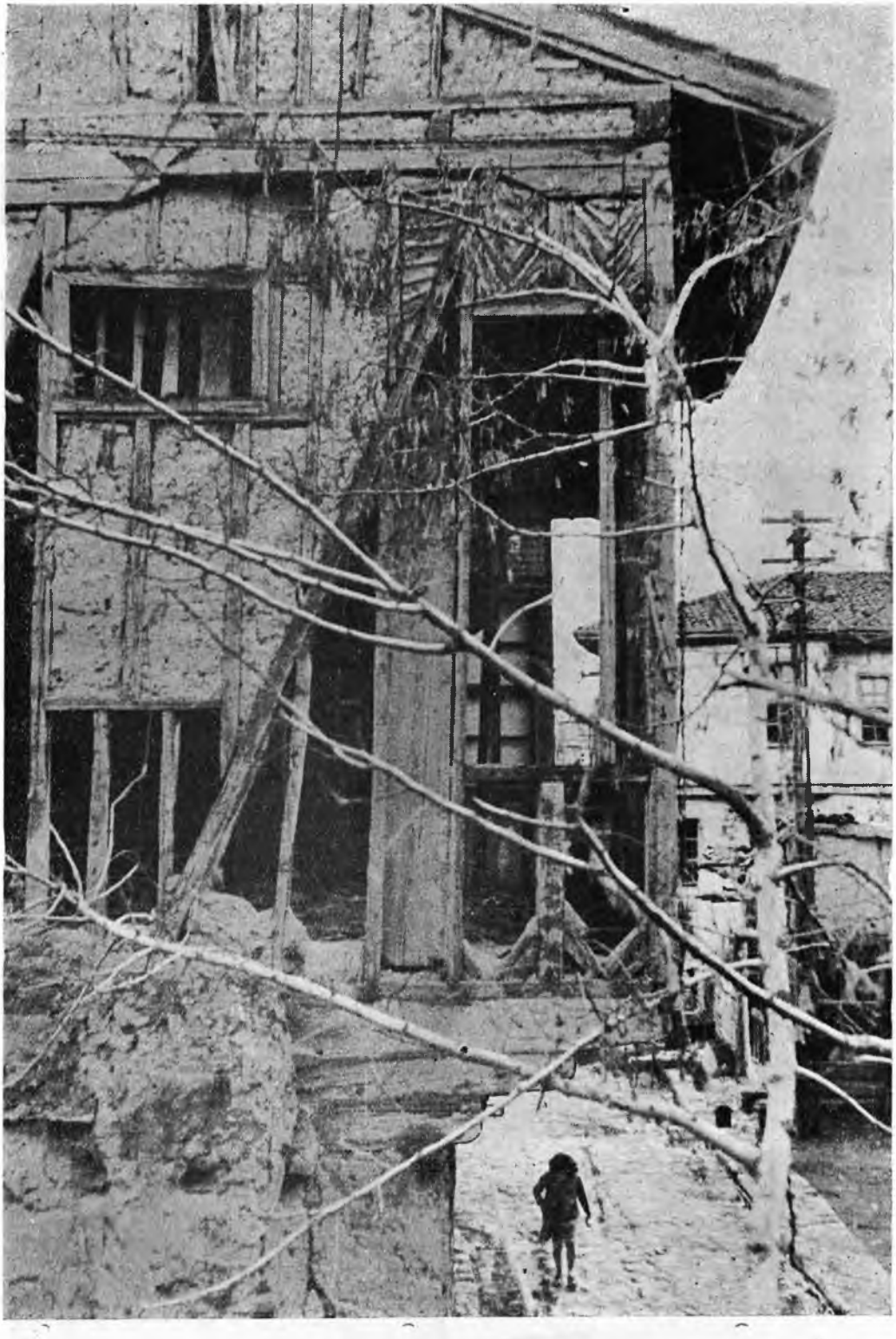

73. Hamamönünde yıkılmakta olan eski bir Ankaraevi

(Fotoğraf, zamanının ahşap iskelet duvar konstrük siyonunu göstermesi bakımından enteresandır. Yanındaki tabiat yapısile - ağaçla - birlikte görüldüğü zaman ne kadar organik olduğu anlaşılır. Tabiat ve yapıcılık sanatı.)

74. Ankara evinde orijinal bir çıkma konstrüksiyonu - Hamamönü, Ankara
(Duvarlar üzerine gelen köşe çıkma - kirişleri, diğerlerinden kuvvetlidir. Fotoğrafta, kirişlerin tabanlar üzerine oturmuş oldukları açık bir şekilde görülmektedir.)

75. Aynı evden diğer bir detay fotoğraf
(Çıkma kirişlerine gelen yük, payandalarla taşıyıcı duvarlara aktarılmak suretiyle, hafifletilmiştir.)

Odaların iç teşkilâtı iki kısımdır. Kapıyı müteakip gelen ekseriyetle döşemesi tahta olan kapı önüne seki altı, saffınâl , papuçluk gibi isimler verilir. Burası hizmet edenler içindir ve ayakkabılar bu kısımda çıkarılır.

Bundan sonra gelen ve odanın asıl oturma kısmını teşkil eden yerine ise seki üstü denir. Seki üstü papuçluktan bir kademe yüksek ve parmaklık veya direklikle ondan ayrılmıştır. Bu kısmın döşemesi Ankara evlerinde umumiyetle tuğla plâklarla kaplıdır. Burada pencere önünde ve kenarlarda oturmağa mahsus boydan boya alçak sedirler bulunur. ekseriyetle sokak üzerinde bulunan divan odalarının cephe kısmı, şehnişin denen bir çıkma ilâvesile dıştan ve hâsıl

76. Gayri muntazam arsada üst katın muntazam ve kaim zaviyeli plân verebilmesi için teşkil edilen bir çıkma şekli

olan köşe pencerelerile de içten zenginleştirilmiştir. Muhtelif ihtiyaçtan doğan bu çıkmalar ileride tafsil edildiği gibi karakteristik konstrüksiyonu ile Ankara evlerinin bariz müşterek bir vasfıdır.

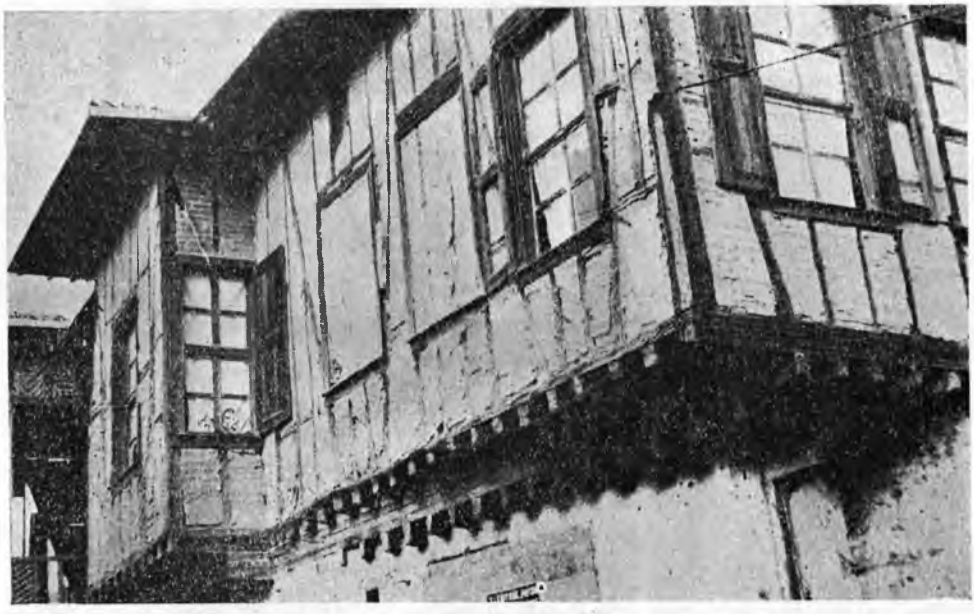
Keza Ankara evlerinin yatık, sade çatılarile, derin gölge veren fakat mübalâgasız geniş saçakları, kaplamasız görünen saçak mertekleri ve muvazeneli köşe teşkilleri ayni derecere karakteristiktir.

Mutfaklar en alt katta veya ayrı olur. Geniş ocağı içinde muhtelif ateşlikler ve bir tandır bulunur. Birçok tiplerde zemine gömülü su küpleri de görülmüştür.

Ekseriyetle zamanla yıkılmış bulunan baca başlarının, umumiyetle süslü ve delik üstlerinin kapalı olduğu anlaşılmaktadır.

C. KONSTRÜKSİYONU :

Bütün halinde yapı sistemi : Ankara evlerinin esas yapı sistemi, alt kat masif, kâgir veya kerpiç dolma, üst kat ahşaptır. Üç katlı olduğu takdirde iki üst kat ahaşap olur. Bu prensip umumiyetle bütün Ankara evlerinde esastır. Temel ve alt kat duvarlarının toprak altında kalan kısımları (Skol duvarları) daima taş, alt kat duvarlarının geri kalan kısmı (60 - 90 santimetre kalınlığa kadar) kerpiçtir. Bazan alt kat duvarlarının tamamen kâgir yapıldığı vakidir. Dolgulu ahşap iskelet sisteminde olan üst kat ve nadir hallerde daha üst kat, evlerde eksenriyetle dışarı taşıktır. Dikme aralarında dolgu, kerpiç olduğu takdirde duvarlar dışarıdan ve içten sıvanır. Ara dolgu tuğla olduğu takdirde duvarlar yalnız içten sıvanır. Dış olduğu gibi ahşap dikme ve tuğlalarile görünür kalır.

77. Diğer bir hususî çıkma şekli

Döşeme ve tavanlar daima ahşap konstrüksiyon esasında yuvarlak veya biçme ağaç kirişli, çatı ahşap, üzeri kiremitle örtülüdür. Ankara evleri hiç bir zaman umumî veya abidevî yapılar kadar dayanıklı ve dolayısiyle pahalı inşa olunmamışlardır. Onlar âdeta insan hayatile mütenasip ve «fani dünya» için yapılmış organik yapılardır. Bundan dolayı hiç birinde devrin ileri taş ve demir işçiliğine yer verilmemiştir. Buna mukabil hemen hemen her Türk evinde fevkalâde bir ahşap ve nakış işçiliği vardır. Bunun mühim bir sebebi de civarın ormanlık oluşudur.

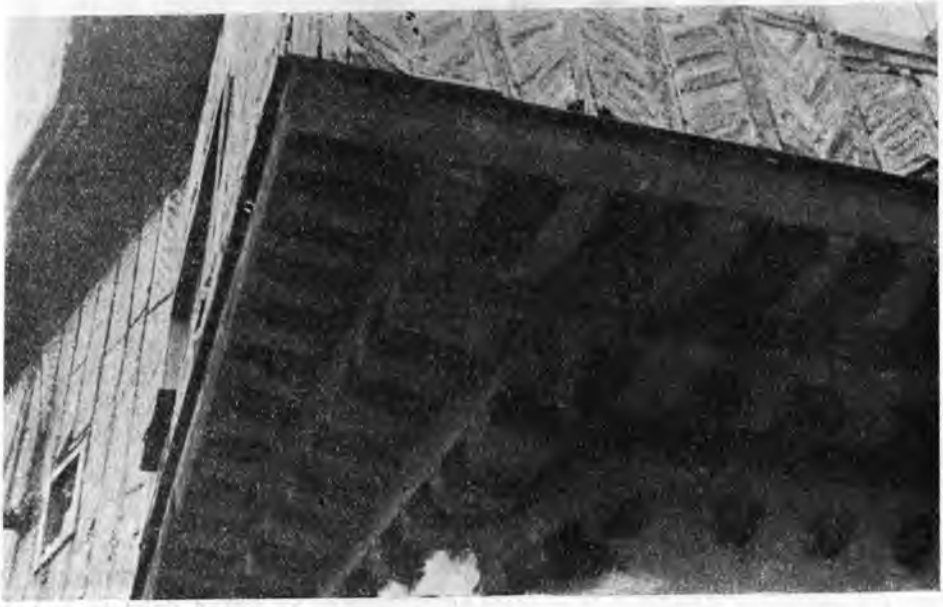
Duvarlar : Temel duvarları prensip itibariyle daima taştandır. Derinlikleri araziye, genişlikleri taşıdıkları alt kat duvarlarının genişliğine tabidir. Ankara evlerinin temelleri umumiyetle, bilhassa tepeye çıkıldıkça sağlam kayalara oturtulmuştur. Kale duvarlarına rastlayan bazı evlerin ise doğrudan doğruya duvar üze-

78. Ankarada karakteristik bir sokak manzarası ve köşe çıkmaları

rine yapıldığı da görülmüştür (Şekil 10). Masif alt kat duvarları taş veya dolma kerpiçtir. Kalınlıkları 60 santimetreden 75, 80, 90 santimetreye ve bazan daha fazla kalınlığa kadar yapılan bu duvarlar bir ilâ bir buçuk metrede bir ahşap hatıllıdır. Alt kat duvarlarının toprak üstünde kalan kısmı Ankara evlerinde ekseriyetle kerpiç olarak inşa olunmuş ve yüzlerce sene üzerinden geçtiği halde bu inşa tarzının bir mahzuru görül-

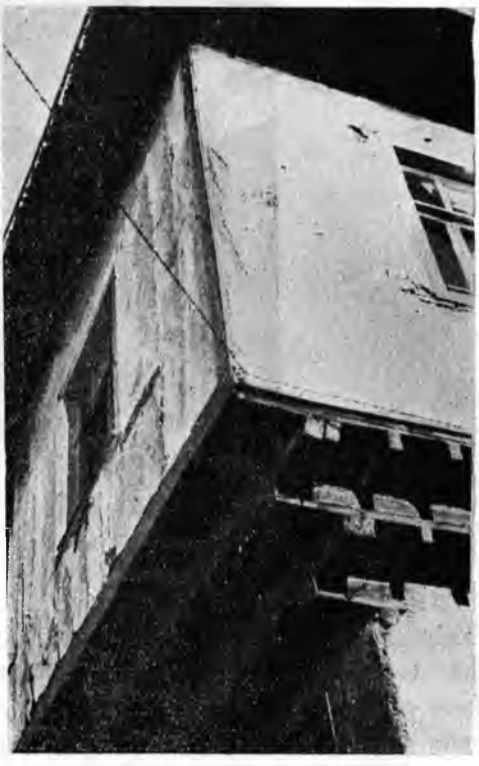

79, 80. Köşe çıkması konstrüksiyonunu gösterir iki fotoğraf
(Üst resimdeki pencereler orijinal değildir.)

81. İki cepheli bir çıkmada köşe konstrüksiyonu.

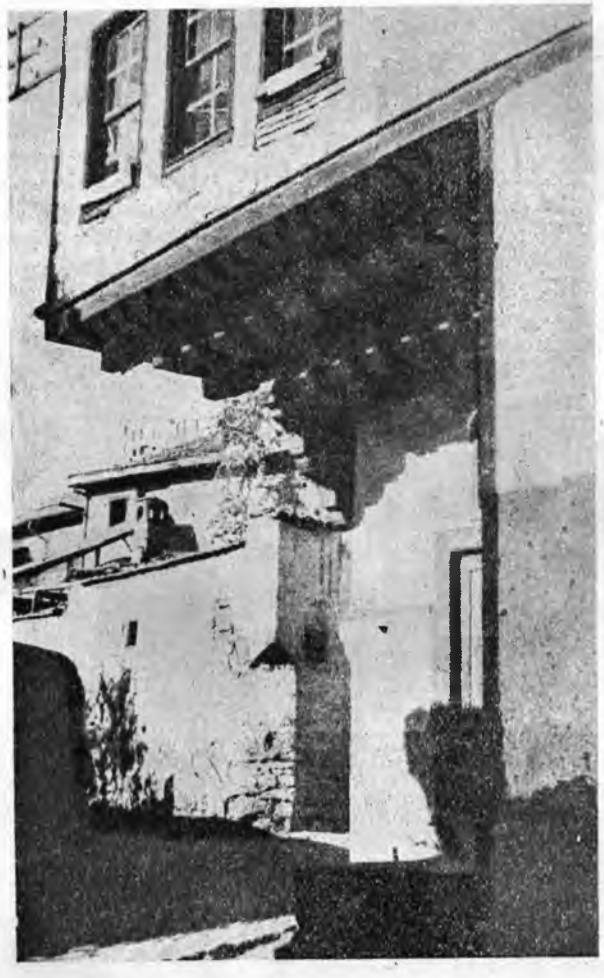
Dışarıya doğru uzanan döşeme kirişleri en üst çıkma kirişlerini teşkil etmekedir. Bu kirişlerin uçlarına oturan taban, üst kat duvar iskeletinin tabanı olmakta, yan duvarda ise en diş döşeme kirişi bu vazifeyi görmektedir. Böylece bu kiriş heyeti, çıkmanın genişliğine göre müteaddit sıralar halinde devam eder.

82. İki cepheli bir çıkmada köşe konstrüksiyonuna diğer bir örnek

Bilhassa şekillerden görülemiyen fakat bilinmesi gereken bir nokta, bu çıkma kirişlerinden yalnız üsttekilerin döşeme kirişi şeklinde iç hacımda devam ettiği, diğerlerinin konsol kirişi ve taban şeklinde duvar iç yüzüne kadar gittiğidir. Duvar içine giren alt kirişlerden yalnız bölme duvarlarına veya köşe duvara rastlıyanları devam eder. Son kirişlerin bilhassa çift olduğuna dikkat edilmesi.

memiştir. Bilhassa çıkma ve geniş saçaklarla bu duvarlar, haricî tesirlere karşı iyi muhafaza edilmiş, zemin rutubetinin tesirinden ise taş kısmının zeminden yükseltilmesile korunmuştur.

83. Muazzam bir köşe çıkması. Yeniay sokağının Karalar sokağı ile birleştiği köşe - Ankara

Kalın kerpiç duvarlara konan sık hatılların ayni seviyedekileri birbirlerine ızgara şeklinde bağlı bulunmaktadır. Üzerinde büyük ağırlıklar bulunan kısımlarda yük, dolma kerpiç duvarlara değil, içine yerleştirilen yuvarlak veya dört köşe maktalı kalın dikmeler vasıtasile temellere yüklenir [1]. Bilhassa geniş köşe çıkmalarında çıkma

[1] Arkeolog M. Akok tarafından yapılmış olan Erzurum S. 60 No. lu Yusuf Oğraş evinin rölüvesinde bu nokta açık bir şekilde görülmektedir (şekil 50, 51, 52).

kirişlerinin oturduğu son tabanlar, konu mevzuu olan köşelerde ayrıca dikmelerle takviye edilmiş, böylece bazan sokak köşesine rastlayan bir kerpiç duvar köşesi de, vurmalara karşı korunmuştur. Sokak köşelerini teşkil eden alt kat duvarları, bilhassa

84. Türk şehirciliğinde sık rastlanan bir köşe kırması
(Ahşap hatıllarla üç köşe kesilen uçları birbiri üzerine gelmek suretiyle teşkil edilmiştir. Resimde taştan masif kerpiç ve daha yukarıda ahşap iskelet duvara geçişi görmek kabildir).

dar sokaklarda 45 derece ile kesilerek çıkık köşesi giderilmiş, yol bağlantısı düzeltilmiştir. Böyle bir köşe ekseri Türk evlerinde ayni zamanda dekoratif bir konstrük-

siyon elemanı olarak da ele alınmıştır. Bu köşede iki duvar istikametine yerleştirilen ve muhtelif zaviyelerle kesilen ahşap hatıllar, üstüste konmak suretile üç köşeden iki köşeye geçen üçkeni doldurmaktadır. (Şekil 84, 85, 86).

Ufak kerpiç tuğlalarile teşkil edilen beden duvarları, ucuzluğu, ve taşa nazaran

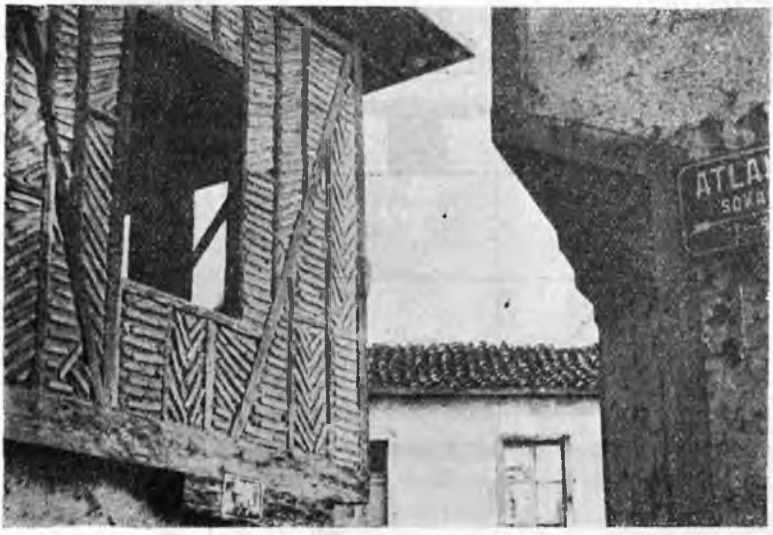

85. Büyük bir köşe kırması konstrüksiyonunu gösterir fotoğraf

daha kolay temini sebeplerinden başka, Türk evlerinde büyük rolü olan yerli dolapların kerpiçte çok derinliklere kadar yapılabilmesi imkânından dolayı da çok defa taşa tercih edilmiştir (Tip plânlara bakılması). Duvarlarda bırakılan boşlukların lentolarını ahşap kiriş veya kalaslar teşkil eder.

Üst kat duvarları konstrüksiyon itibarile ahşap iskelet, dikme araları tuğla veya kerpiçle doludur. Ankara evlerinde bu duvarlar karakteristiktir. Hafif olan ve sıva ile birlikte on beş santimetre kalınlığında olan bu üst duvarların iskeletini, umumiyetle 12×12 santimetre maktaındaki alt ve üst tabanlarla kuvvetli köşe dikmeleri ve ortalama 50 santimetre aralıkla ara dikmeleri ve bilhassa zelzeleye karşı mukavemet eden çapraz bağlantılar teşkil eder. Dikmelerin arası evvelce de zikredildiği gibi, tuğla veya kerpiç dolguludur. Döşeme kirişleri alt, tavan kirişleri üst tabanlara oturur. Kapı ve pencereler yüksekliklerine göre dikmeler arasına konan ufkî parçalarla teşkil edilen boşluklara, kasalarile yerleştirilir, faslı müşterek dıştan ve içten pervazlarla örtülür.

İskelet konstrüksiyonunun çıkma kısmında payandaların aldığı şekil dikkate de-

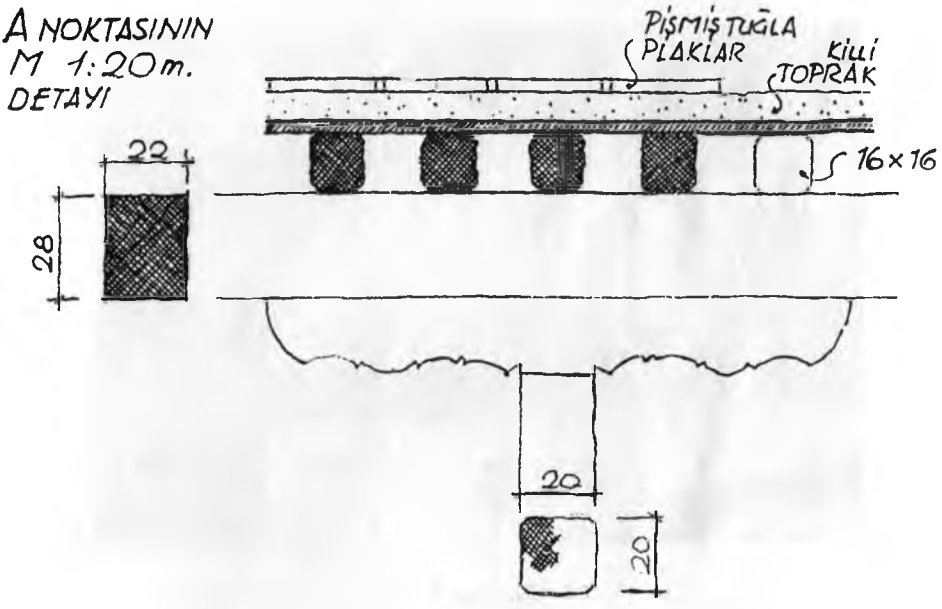
86. Bir köşe kırması

ğer. Bu köşelerde payandalar o şekilde tertip edilmiştir ki çıkma ağırlığının mühim bir kısmı yan duvarlara geçer ve çıkma, bu ahşap iskelet heyetile, yanlarından askıya alınmış gibidir. Çıkma konstrüksiyonu (Şekil 73, 74 ve 75) de gayet açık görünüyor.

Döşemeler : Ankara evlerinde umumiyetle Türk evlerinde olduğu gibi, döşeme konstrüksiyonu ahşaptır. Kirişler, sık aralıklı (30 - 50 santimetre bazan da aralıksız yanyana), serbest açıklığına ve taşıdığı yüke göre eb'atlı, bulunduğu yerin kıymetine göre yuvarlak veya muntazam biçilmiş ağaçtan olur. Suhunete ve sadaya karşı kirişler arasında veya üzerinde ekseriyetle sekiz on santimetre kalınlığında bir kil tabakası bulunur. Bu izolasyona yerli tabirle (bulgurlama) denir ve onsuz döşeme Ankarada makbul değildir.

Döşeme kaplaması ahşap veya tuğladır. Kış odaları zemini ile üst kat yaz odaları (seki altı) kısmı, sofaların hususî bölümleri (tahtseki) veya sedirler, umumiyetle tahta kaplamalıdır. Bu kaplama ekseriyetle Ankara evlerinde üzerine halı geldiği için basit, sade, geniş tahtalardan ibarettir.

Pişmiş tuğla döşeme kaplaması yazlık odalarla sofa kısmında bulunur. Şekilleri umumiyetle bütün Türk evlerinde olduğu gibi kare veya altı köşeli olur. Ankara evlerinde 32×32 santimetre kare plâkların daha ziyade, diğerlerinin nadiren kullatılması dikati çekmektedir. Kalınlığı üç santimetre olan bu plâklar umumiyetle bulgurlama üzerine harçla oturtulmuştur. Dayanıklı ve sıcak tesir yapmaktadır (Şekil 88, 130 ve 131).

87. Müftü Abdülhalim Efendi konağında bir direk başlığı ve döşeme konstrüksiyonu detayı - Ankara

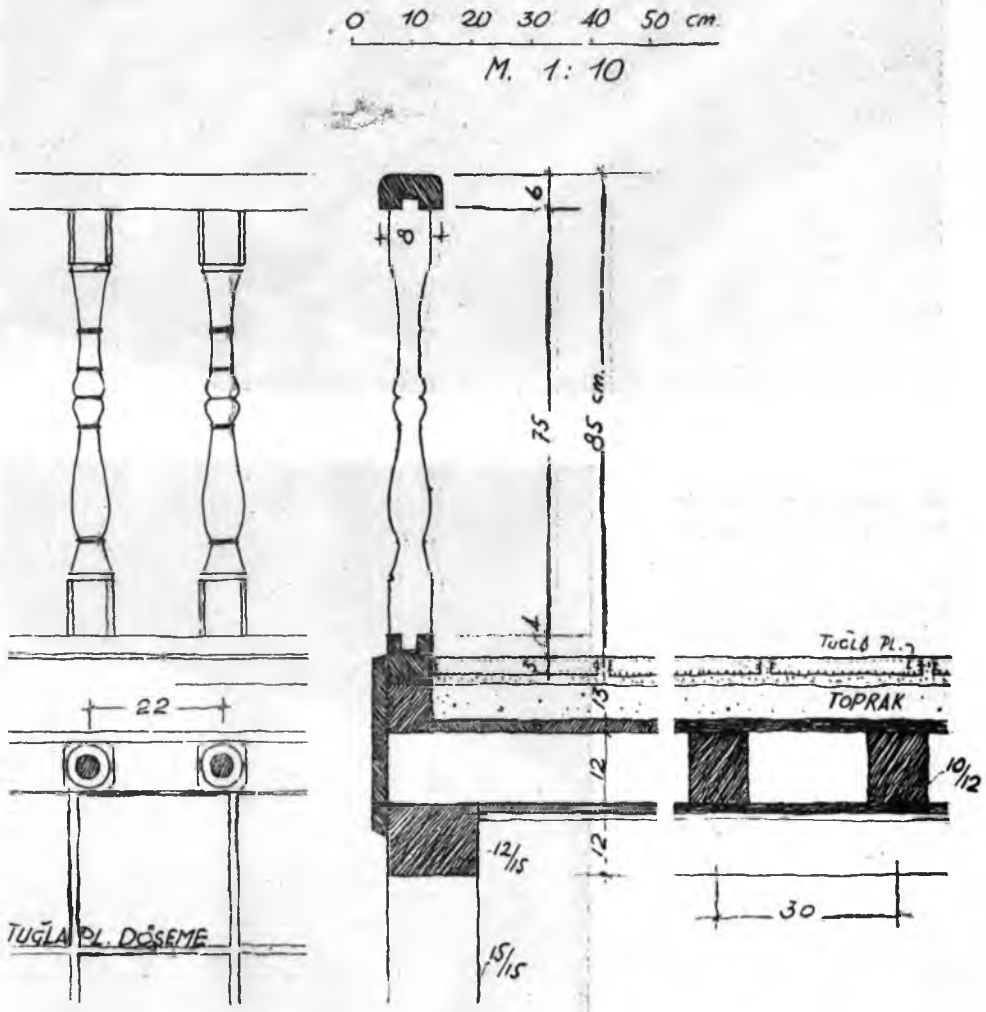
Tavanlar : Tavanların Türk evlerinde müstesna bir mevkii vardır. Türkler ev hayatını sevdikleri, sükûn ve rahatı evlerinde aradıkları için evlerinin dış sadeliğine karşılık içleri nakışlı, süslü ve zengindir[1]

Türk sanatkârları, iç mimarimizde mühim bir yeri olan tavanları daima bulunduğu yerin duvar tezyinatı, pencereleri ve ocağile mütenasip ve binanın karakterine uygun bir tarzda yapmışlardır. Keza tavanlar bulundukları yerin, oda ve sofaların ehemmiyetine göre itinalı şekiller alırlar.

[1] C. E. Arseven - Türk Sanatı, 1928.

Yapılışlarına göre dört kısma ayrılabilir [1] :

a. Ufak tahtalardan geçme olarak yapılmış, araları çıtalı, üzerleri nakışlı tavanlar,

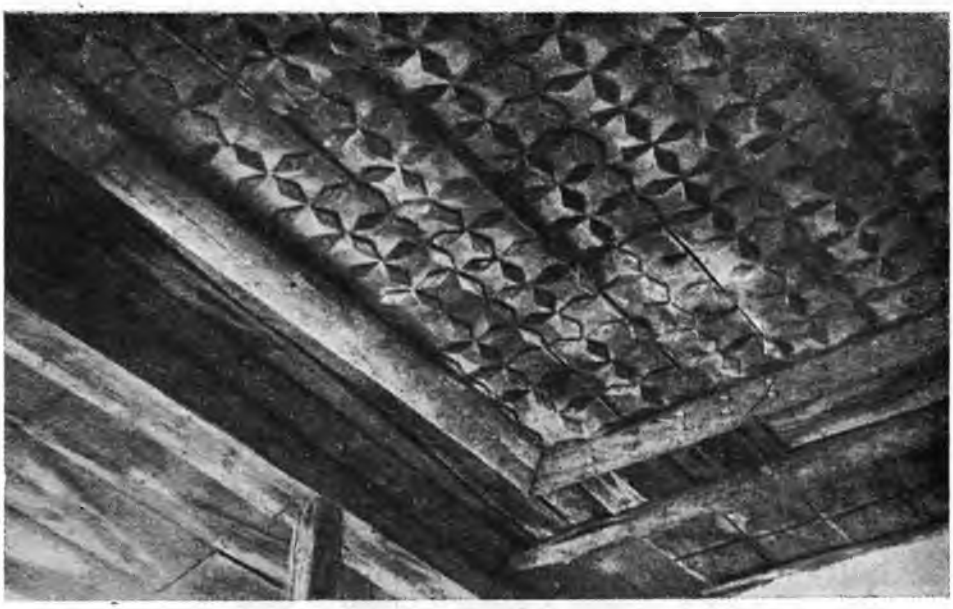

88. Hamamönü, Göztepe sokak 27 numaralı evin sofa parmaklığı ve döşeme detay kesiti

b. Düz tahtalardan yapılmış ve çıtalarla taksim edilmiş nakışlı veya sade tavanlar,

c. Tahta üzerine oymalı ve yaldızlı matifli ve nakışlı veya sade tavanlar.

[1] Tahsin Öz - Tavanlarımız (G. S. Dergisi No. 5).

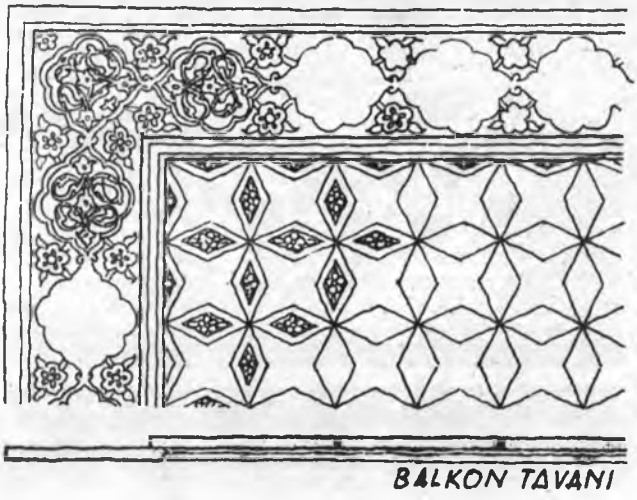
89. Baklava motifli bir Hayat tavanı köşesi.

Ayrı renklerde boyanmış bulunan parçalar, tavan tahtaları üzerine teker teker çivilenmişir. Tavanı çevreleyen geniş bordür tahtaları nakışlıdır.

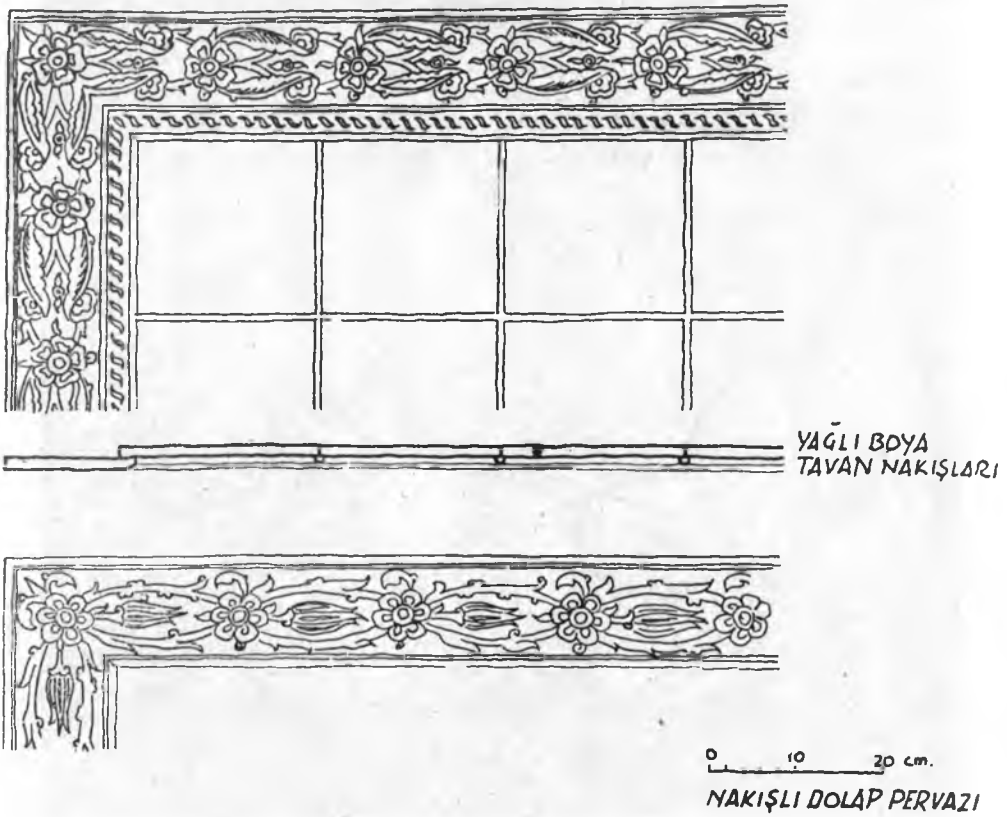

90. Hayat avlu kenarı parmaklığı.

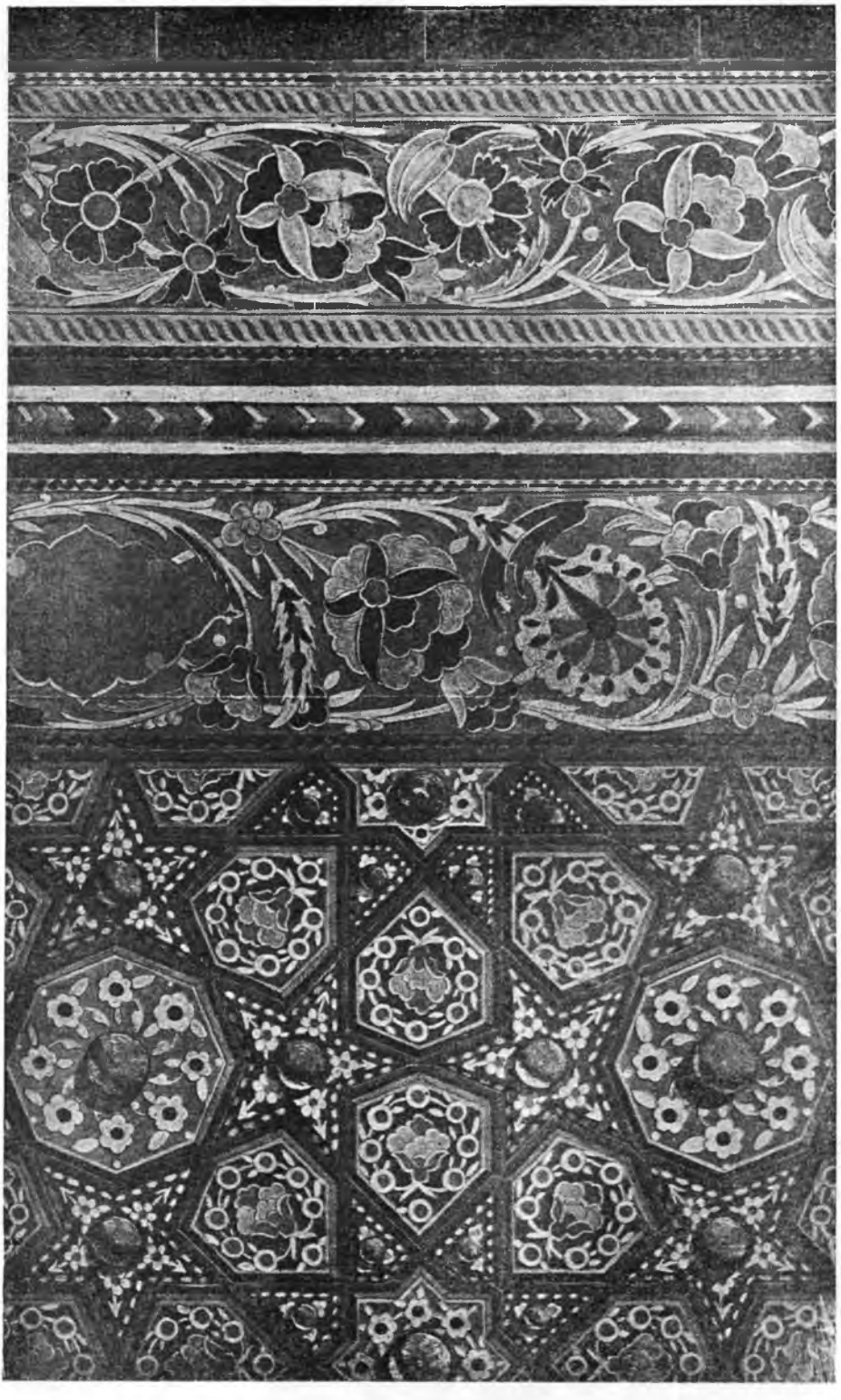
İki kısımdan ibaret olan parmaklığın altı sık, üstü seyrek çubukludur.

91. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

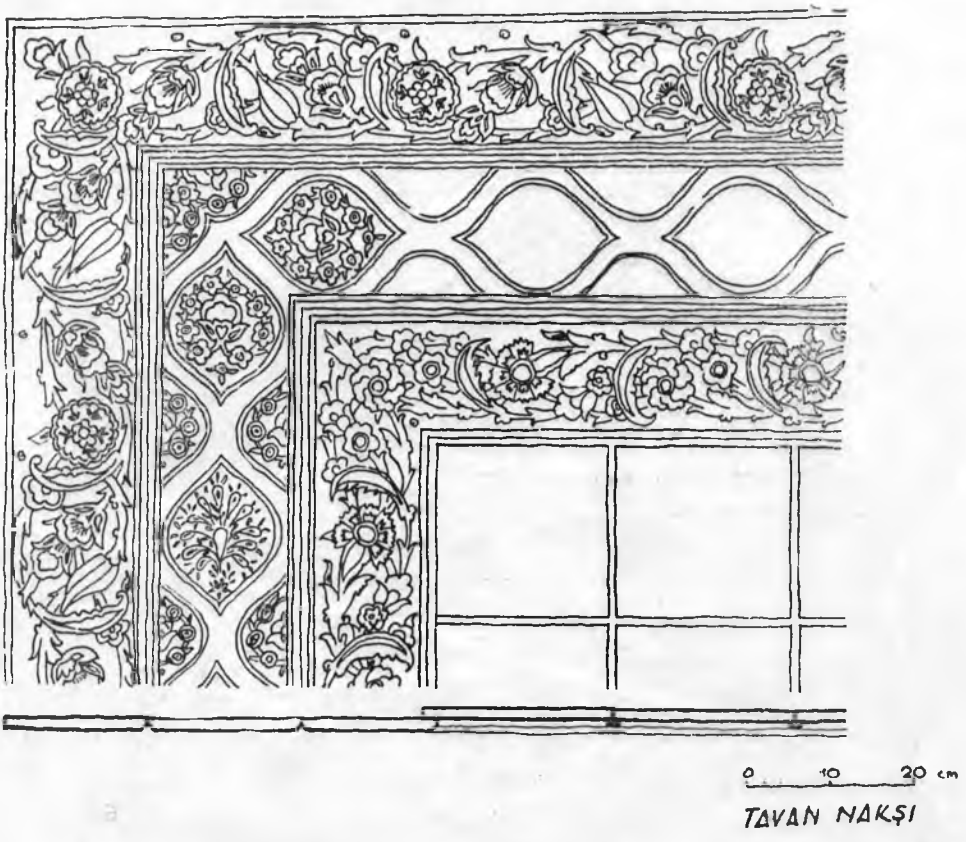
92. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

93. Bir Ankara evi tavanı tezyinatı
(A. Şerefettin tarafından çizilen renkli resimden)

d. Tahta üzerine bez gerilerek üzeri motifli veya sade nakışlı tavanlar.

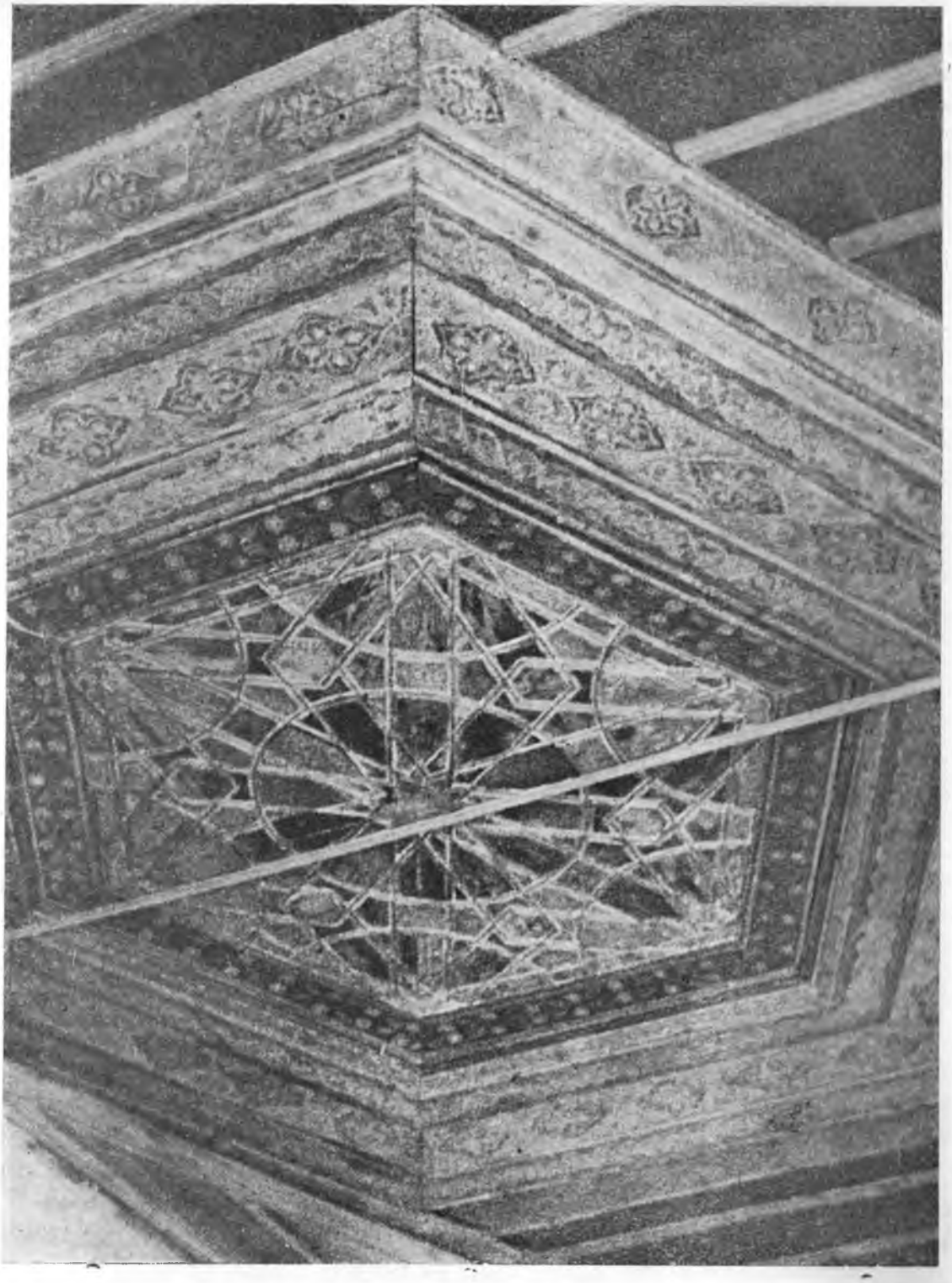
Ufak tahtalardan geçme olarak yapılmış eski tavanlar, adi bir düz tavan üzerine geçme parçalar halinde tesbit edilerek yapıldıkları için asırlarca dayanabilen sağlam tavanlar. Pahalı olduğu için çok zengin mühim veya abidevî yapılarda tatbik olunmuşlardır. Tavanların duvar kenarında ekseriyetle kademeli bir kaç yan pervazı ile çerçevelenerek bitmesi, ortasında müsanna bir göbek bulunması karakteristiktir (şekil 91 - 96).

94. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

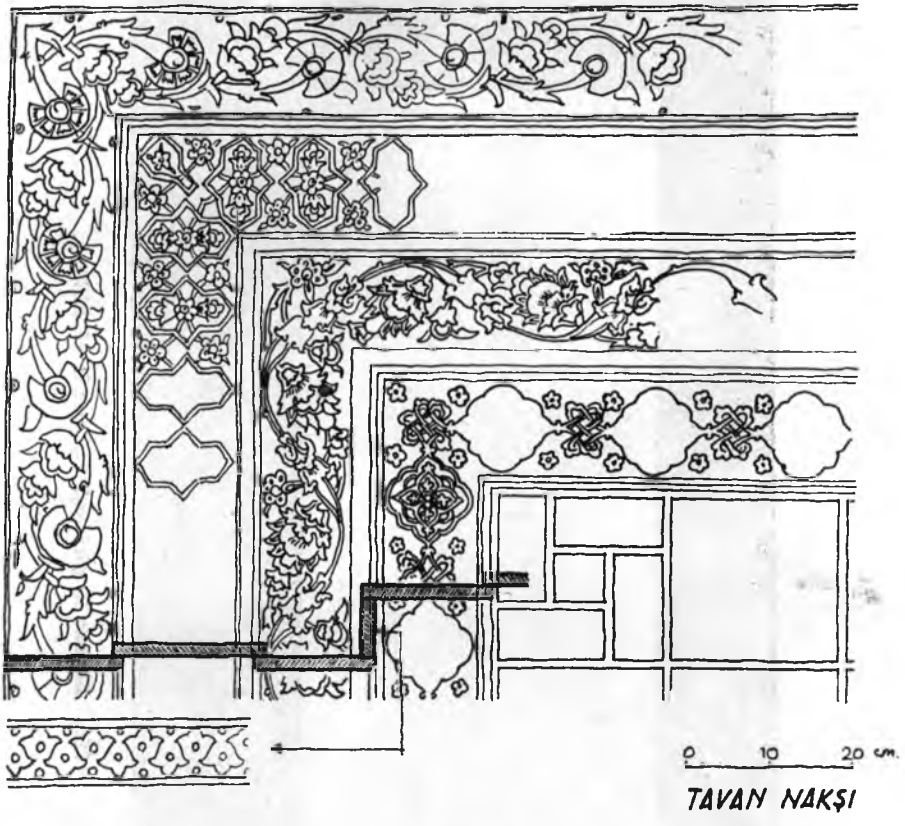
İkinci kısmı teşkil eden düz tahtalardan yapılmış ve çıtalarla taksim edilmiş tavanlar birinciler kadar pahalı olmamasına mukabil gösterişli olduğndan bunlara daha sık rastlanır. Ev tavanlarında umumiyetle bu tip çok kullanılmıştır.

Tahta üzerine oymalı ve yaldızlı matifli, nakışlı tavanlar zengin evlerde, dördüncü kısmı teşkil eden tahta üzerine bez gerilerek üzeri motifli veya sade nakışlı tavanlar ise daha sonraki devirlerin evlerinde görülen tavanlardandır.

95. Bir tavan göbeği. Ayaroğlu konağı - Ankara
(Renkli nakışlı olan bu tavan, bir bölme duvarile bölünmüştür.)

Ankara evlerinde rastlanan bir nevi tavan daha vardır. Bu tavanları, umumiyetle esas taşıyıcı kirişler teşkil eder. Altları örtülmeyen, olduğu gibi görünen döşeme kirişleri çok defa renkli boyanmakla ışık ve gölge tesiri bir kat daha arttırılmıştır. Muntazam kiriş aralıkları ile tertip edilen bu tavanlar çıkma kirişlerinde olduğu gibi sadeliğiyle bugün dahi güzel ve moderndir. Seki üstü ve altı bölümleri bulunan kabul odalarının tavanları da aynen döşemesi gibi ayrılarak tezyin edilmiştir.

96. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

Çok defa bu taksimatı bir direklik veya işlenmiş Bursa kemeri adı verilen ahşap bir çerçeve yapar [1] (Şekil 96a).

Çatı ve çatı konstrüksiyonu : Ankara evlerinde çatılar az meyilli yatık, üzeri kiremitle örtülü, geniş fakat mubalâgasız saçaklı ve saçakların altı kaplamasız görünür merteklidir. Saçakların bu şekli bilhassa Ankara evlerinde karakteristiktir. (Daha sonraki zamanlarda çıkma altları gibi saçak altları da çıtalı bir kaplama ile kapatılmağa başlanmıştır.).

Çatılar ekseriyetle az satıhlı, basit şekilli, plânda girinti çıkıntılar da olsa bitiş-

[1] S. H. Eldem - 17. ve 18. asırda Türk odası (G. S. Dergisi No. 5).

96a. Bir oda iç görünüşü (Çizen : S. H. Eldem).

97. Saçak ve çıkma altı kirişlerinin monumental ritmik tesiri.
(Çok eski olmayan bu bina, tamiri sırasında pencere ve iç kısımlarında mühim değişikliğe uğramıştır. El sürülmemiş olan saçak ve çıkma konstrüksiyonu güzeldir).

leri sadedir. Türk kiremidile örtülen bu damlarda fazla çatı oyunları yapmamak prensibi esastır. Bundan dolayı evlerde çatı konstrüksiyonu her zaman sade ve açıktır. Çatılar umumiyetle oturtma taban ve aşıklıdır. Ara ara gelen makaslarda rüzgâr

98. Diğer bir Ankara evi
(Ön cephede çıkma dolayısiyle hareket olmasına rağmen çatı, saçak uzamasile sade bir şekilde bitirilmiştir. Resimde görülen baca, devrinin kalmış yegâne bacalarından biridir).

ve zelzeleye karşı gergi ve payandalar bulunur. Mertekler 30 - 40 santimetre aralıkla mahya aşığından saçaklara doğru uzanır ve ortalama iki buçuk üç metrede bir

aşıklara oturur. Merteklerin köşelerde bir istikametten diğer bir istikamete dönüşü yavaş yavaş zaviye değiştirmek suretile olur. Ve böylece çok defa köşeler yuvarlak veya kesik hatlarla teşkil edilir ki Ankara evlerinde bu da çok karakteristiktir. Bu tip saçaklar Ankara evlerinde, en basit tiplerde bile çoktur ve görünüşleri cidden güzeldir (Şekil 46).

99. Çıkmalı bir cephede diğer bir saçak hal suteti
Samanpazarı, Kargalı sokak - Ankara

Çatı konstrüksiyonunda esas prensip; meylin açık dış duvarlara doğru yöneltilmesi, komşu cihetine meyil yapılmaması, eğer ev iki yandan komşu evlerine dayanıyorsa çatının sokak ve arka bahçe istikametlerine doğru iki satıhlı teşkili, bir yanı dayalı ise üç satıhlı, serbest bulunuyorsa dört satıhlı olmasıdır. Şu halde Türk evle-

rinde gotik şehir manzaralarının aksine sokak üzerine mahya alını değil, daima ufkî bir saçak gelmesi bundandır (Karakteristik).

100. Çıkmaların 19. asırda aldığı fakir konstrüksiyon şekli

Kiremitler iki ilâ iki buçuk santimetre kalınlığında merteklere çakılan kiremit altı kaplaması üzerine çıtasız konur.

Alttaki ev, yanındakine nazaran daha yenidir. Bir Ankara evinin karakteristik hatları bilhassa alt resimde artık görülmüyor.

(Çıkma ve saçaklarda kapalı şekiller, pencerelerde değişiklikler, sokak kapısından doğrudan doğruya binaya giriş, eski karakteristik Ankara evlerinin bitimi işaretirir.)

101, 102. Karakteri kaybolmuş iki Ankara evi.

Malzeme ve konstrüksiyon bakımından fakirleşmiş, canlı görünüşleri kalmamıştır.

Kaplamalar :

Dışta . Umumiyetle altı kâgir, üstü ahşap iskelet yapı sisteminde olan eski Ankara evlerinin hiçbir kısmında ahşap dış kaplama yoktur. (İklimi yumuşak olan İstanbul, İzmit ve benzeri muhitlerde ahşap bir dış kaplama bulunur). İskelet araları tuğla veya kerpiç dolgu, üzeri açık veya sıvalıdır. Masif bir dış kaplama ise yalnız monumental yapılarda kullanılmıştır.

İçte . Buna karşılık evlerin iç kısmında duvar kaplaması olarak az miktar da

103. Bir Ankara evinde karakteristik divanhane (kabul odası) dış cephesi - üst pencereler alçı tezyinatlıdır. Hamamönü - Ankara

olsa, ahşap kullanılmıştır. Bilhassa divan odası denilen misafir kabul salonunun baş sediri karşısına rastlayan duvar, ki kapı yanma veya kapının bulunduğu kısma gelir, bazan nakışlı ahşap kaplama ile örtülü dür (Kaplama yapılmadığı takdirde bu duvarda çok defa renkli nakışlar bulunur). Böyle bir duvar kaplaması, esası teşkil eden ve duvarı muhtelif şekilde taksimatlandıran, bir çerçeve heyeti ile ara tablalardan müteşekkildir. Çerçevelerde ve teşekkül eden panolarda ayrı ayrı, çiçek motifli zengin nakışlar bulunur (Şekil 107, 137, 138).

104. Evvelki resimdeki evin d i v a n h a n e cephesi detay fotoğrafı. Hamamönü - Ankara

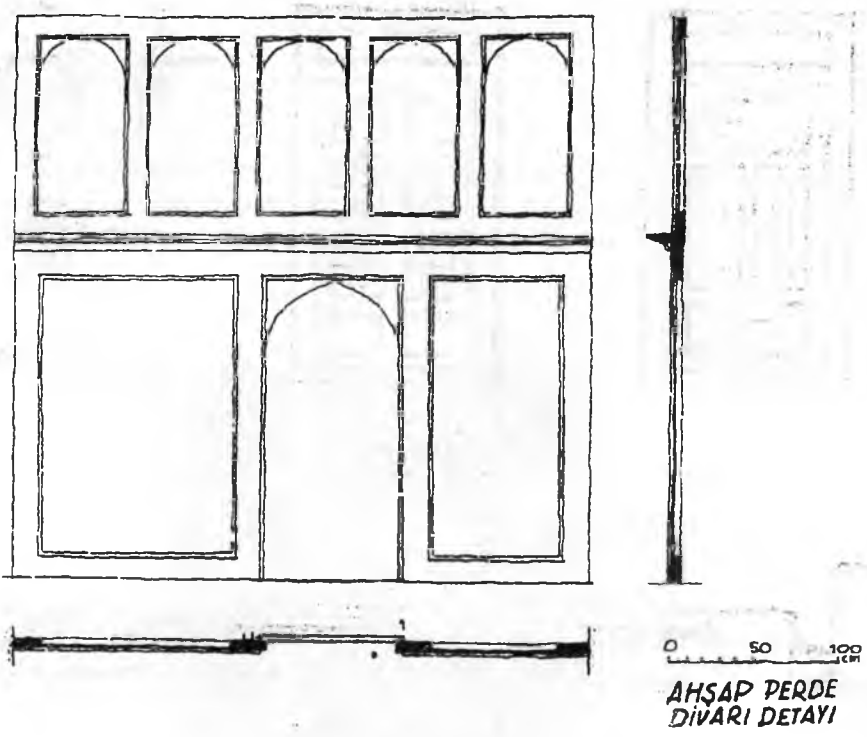
105. Hamaratlar sokağında rüstik bir ev

Her bir katta tertip edilen çıkma kirişleri vasıtasile alt ve asma kattan başlamak üzere üst kata kadar devam eder.

106 Ahşap iskelet parçaları arasında kullanılan tuğla dolgular, bazen bu fotoğrafta görüldüğü gibi, yapıcısının zevkine göre, dekoratif şekillerde de istif edilmiştir.

(Sağda çıkma kiriş uçlarının hafif yukarı kaldırılmış olmasına bilhassa dikkat edilmelidir.)

107. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 61 - Ankara

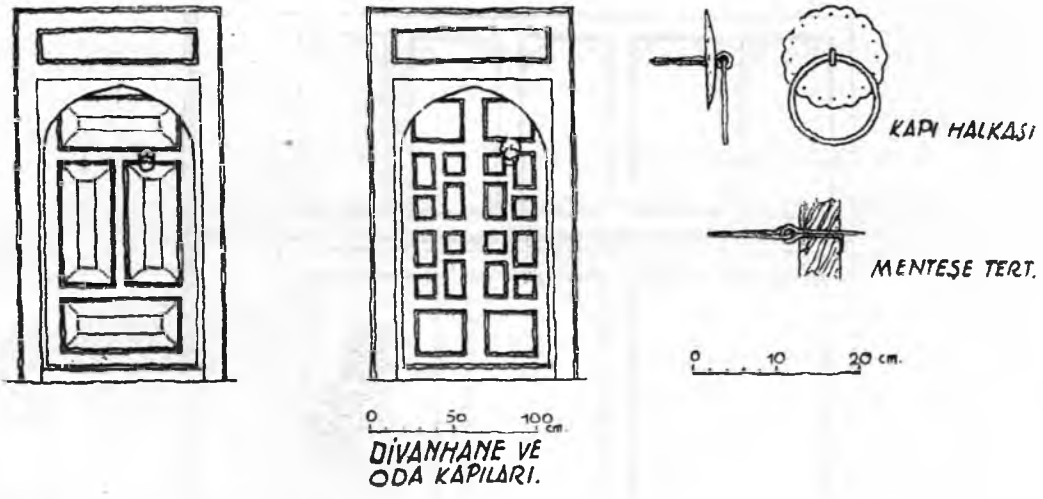
S ı v a , duvar iç kaplaması olarak Ankara evlerinde daima ilk hatıra gelen yapı elemanıdır.

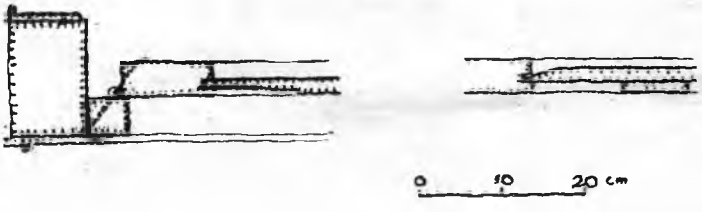
K i r e ç , daha ziyade a l ç ı h a r c i l e yapılan sıvalar bu eski evlerde en doğru şekilde kullanıldığı ve her türlü koruma tedbirleri ihmal edilmediği için zamanımıza kadar — yüzlerce sene — dayanmışlardır.

Türk yapıcılığında gayesine varmış olan çini kaplaması Ankara evlerinde pek nadir kullanılmıştır (Mescit şeklinde bir iki evde görülmüştür). Bursa, İstanbul gibi büyük vilâyet konakları ile abidevî ve ruhanî yapılarda daha ziyade görülür. Diğer masif kaplamalara Ankara evlerinde rastlanmaz.

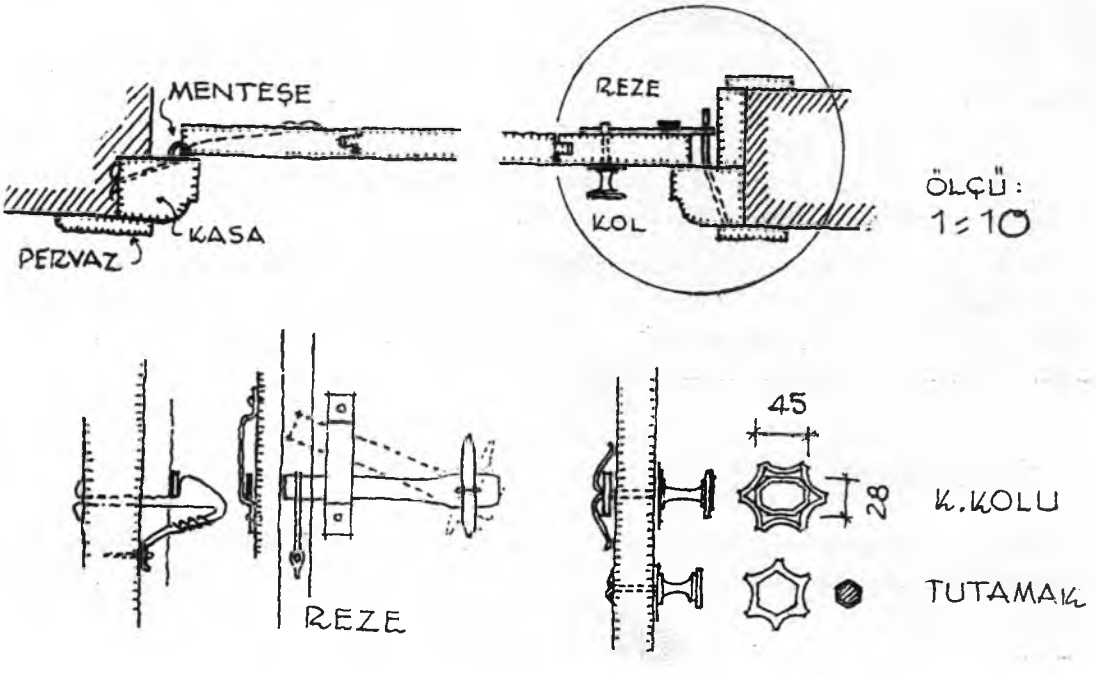
D. DETAYLAR.

Kapılar : Ankara evlerinde kapılar daima k a p ı olarak kalmıştır, hiçbir zaman ihtiyacın üstünde eb'at almamıştır. Genişlikleri vasatî 85 - 90 santimetre olan kapılar gayet a l ç a k t ı r . Bilhassa kışın kullanılan ve mahfuz olması gereken hacımların kapıları 1.80, 1.70, hattâ 1.65 m. ye kadar alçalır.

108. Erzurum Mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

109. Bir oda kapısından kesitler ve teferrüatı detayı

Ait olduğu odanın ehemmiyeti derecesine göre kıymetlendirilen kapılar, her zaman tek kanatlıdır. Ve adi tahta kapıdan derece derece aynalı, muhtelif hendesî şekillerde aynalı ve nihayet oymalı geçme kapılara kadar gider. Ve hepsi Türk ahşap işçiliğinin cidden birer kıymet nümunesidir.

Türk evlerinde, bilhassa eski Türklerde karakteristik olan, oda kapılarının hemen hemen her zaman odanın nihayet kısmında bir köşede oluşudur. Kapı açıldığı zaman yan duvardaki hususî nişine dayanır. Ve bir mandalla pervazlı yuvasına

110. Bir oda kapısı

tesbit edilir. Bu, kapının açık kalacağı zamanlarda, ortada kalabalık yapmaması içindir. Eski Türk saantkârı bu noktalara kadar ince düşünmesini bilmiştir (Şekil 96a).

Kapının bulunduğu oda nihayetine — evvelce de zikredildiği gibi — seki altı denir. Bu kısım odanın servis bölümüdür. Kapılarla birlikte çok defa dolap, raf ve hücreler bu kısımda bulunur. Şu halde oda kapılarının her bakımdan düşünülmüş mevkii vardır.

Diğer karakteristik bir nokta; Türk evlerinde kapının, açılışında odanın mahre-

miyetine zarar vermiyecek şekilde yerleştirilmesine dikkat edilmiştir. Bunun için kapı açıldığı zaman sofadan odanın içerisinin görünmemesi lâzımdır. Bu da kapının dolap derinlikleri içerisinde bırakılan sahaya açılması, veya kapının önüne sabit ve dolaplar

111. Çift kanatlı bir avlu kapısı

taksimatından olan bir tahta perdenin gelmesi ve içerisindeki açıklığın, kapı açıklığının karşısına getirilmemesile elde edilmiştir [1].

[1] S. H. Eldem - 17. ve 18. asırda Türk odası (G. S. Dergisi No. 5).

Zemin kattaki ikinci üçüncü derece hacımların kapıları (ahır, seyis ve uşak odaları, mutfak, abdesthane ve sair gibi yerlerin kapıları) adi t a h t a ç a t m a kapılardır. Alttan ve üstten birer kuşakla bağlanırlar. Ve ekseriyetle boyanmaz, naturel tahta renginde kalırlar.

Umumiyetle orta veya asma katlardaki kış odalarının kapıları a y n a l ı olur.

112. Döğme demir kapı halkalı bir sokak kapısı

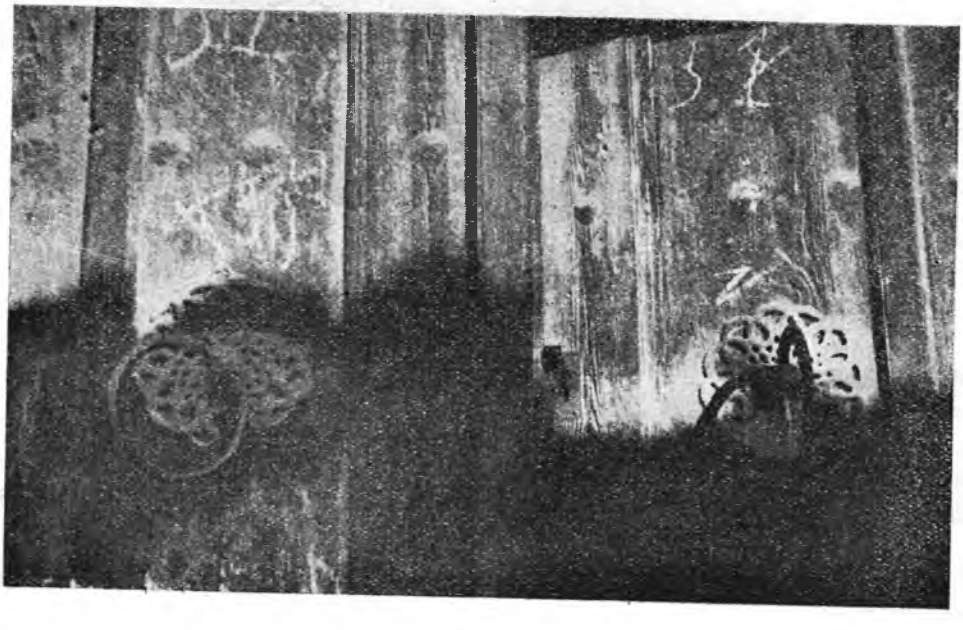
Bu kapılar ekseriyetle boyalıdır. Çerçeveleri geniş aynaları kuvvetlidir. Ve kenarlarında profiller bulunur.

Bu tip kapıların daha itinalı yapılanları ve daha ufak taksimatlıları vardır; Ankara evlerinde bu tip çok görülür. Çerçeveler daha mütenasip incelikte, aynalar irili ufaklı muntazam hendesî şekillerde tertipliolur. Pervazları ekseriyetle nakışlıdır.

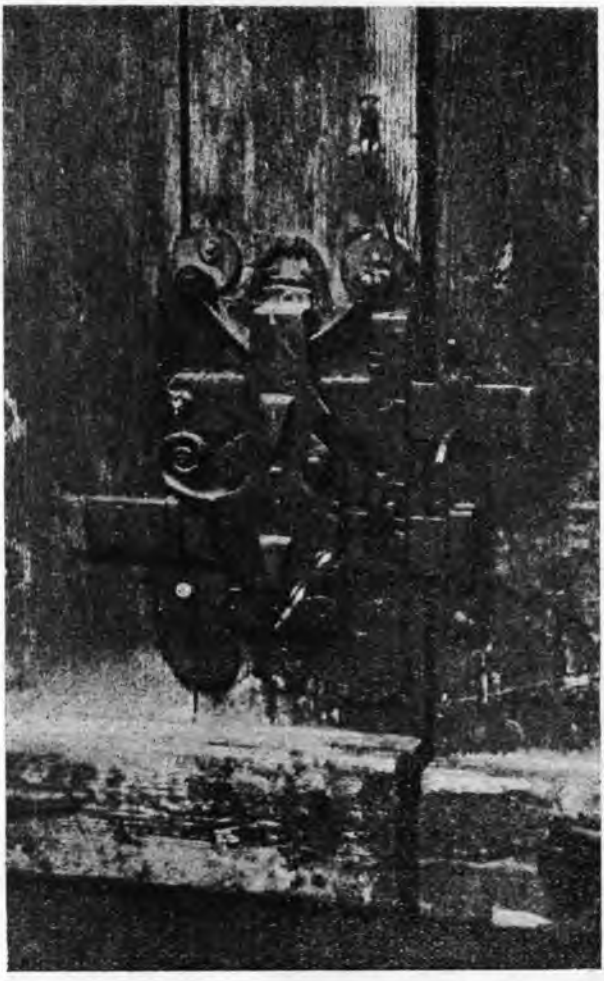
113, 114 Ankara evlerinde döğme demir ve bronz kapı halkaları.

Kapı halkaları kuşaklara iri başlı demir çivilerle bağlıdır.

Bu tipin daha zengini, muhtelif şekillerdeki aynalarda ayrıca oyma desenler bulunanlarıdır. Daha sonraki devirlere ait olan bu tip kapılara büyük konaklarda rastlanır. (Kırk odalı eski çarşı ağasının konağında olduğu gibi. Konstrüksiyon evvelkilerin aynidir.

Hemen hemen bütün kapılar ortalama $6 \times 6^{cm.}$ kare maktalı bir kasa ile ahşap len-

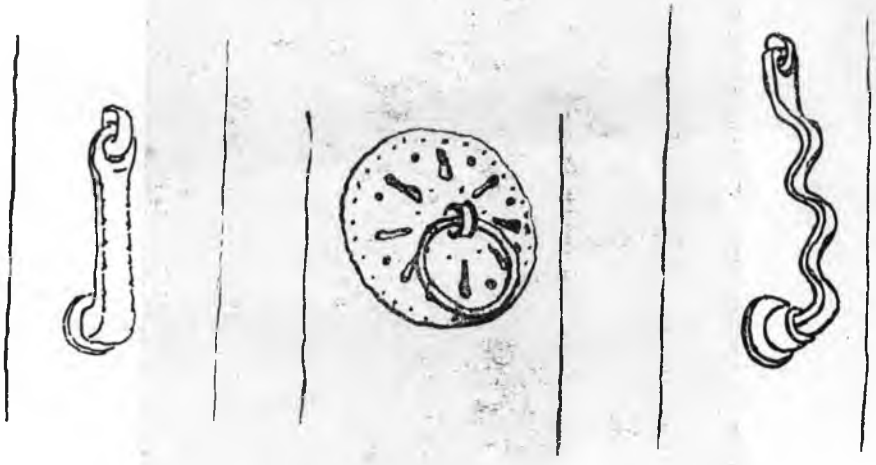
115. Bir sokak kapısı kilidi

tolu yuvasına yerleştirilmiş, yerli demir işçiliği ile vücude getirilmiş basit menteşelerle bu kasa içinde hareket etmektedir. Kapı kolu, mandal ve kilit tertibatı keza basit yerli işçilikle döğme demirden, sonraları itinalı yapılarda pirinç ve tunçtan yapılmışlardır. Buradaki demir işleri ahşap, tuğla ve tezyinat işleri kadar iyi olmamakla beraber orijinal olanları vardır.

Oda kapılarının sofa cihetindeki üst pervazı ekseriyetle dekoratif mahiyette oyulmak suretiyle kapı boşluğunun üst kısmı kemer şeklinde yükseltilmiştir (Ş. 108).

Türk sanatkârı yapı malzemesini daima evsafına göre doğru yerde ve şekillerde kullandığı için tahtadan yapılan ve pervazla birlikte ekseriyetle nakışlandırılan bu kemer yalnız dekoratif olarak kalmış, kasa ve kapı onun gerisinde normal düz şeklini muhafaza etmiştir (Kışın soğuk aylarda kapının dayandığı bu kısma pamuklu bir perde asılması ihtiyaçtan doğan bir âdettir).

Sokak ve avlu kapıları (dış kapılar) lâzım geldiği şekilde kuvvetli, itimat veren sağlamlıkta yapılmışlardır. Büyüklüğüne göre kalın tahtalar veya kalaslar yanyana gelerek birbirine geçmiş ve alttan üstten kuvvetli kuşaklara iri başlı kakma çiviler vasıtasile bağlanmıştır. Mahallî buluşların mahsulü olan kilit tertibatı ve kapı halka-

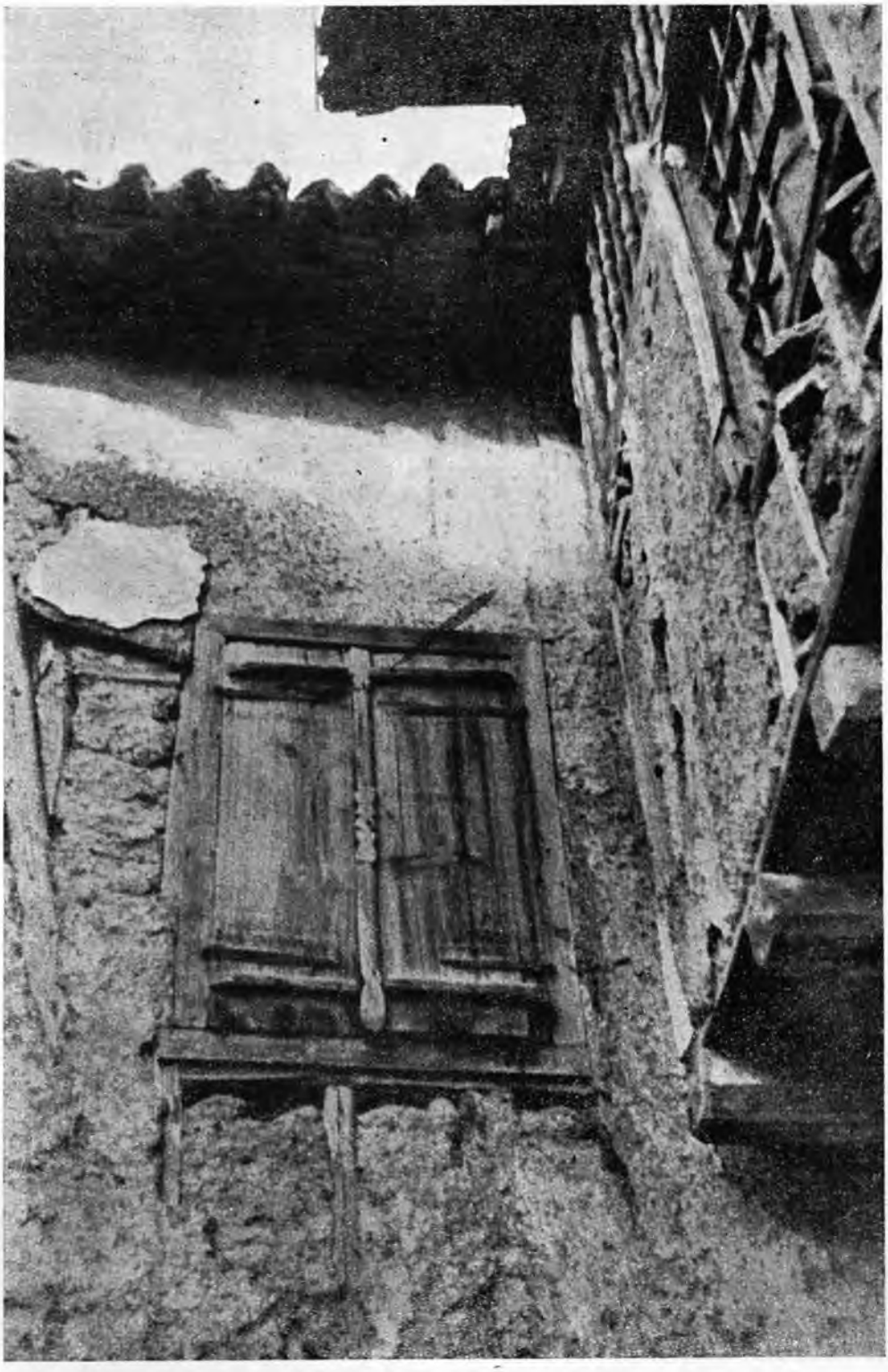
116. Bronz kapı tokmakları ve döğme demir kapı halkası

ları orijinaldir. Daha itinalı işçilikle vücude getirilen yapılarda bu şakulî tahtalar, çepeçevre geçme bir kenar çerçevesi ile bağlanmıştır.

Pencereler : Resimlerde görüldüğü gibi bulunduğu yerlere ve vazifelerine göre Türk evlerinde hemen hemen her ev için standart diyebileceğimiz aşağıdaki pencere tipleri doğmuştur:

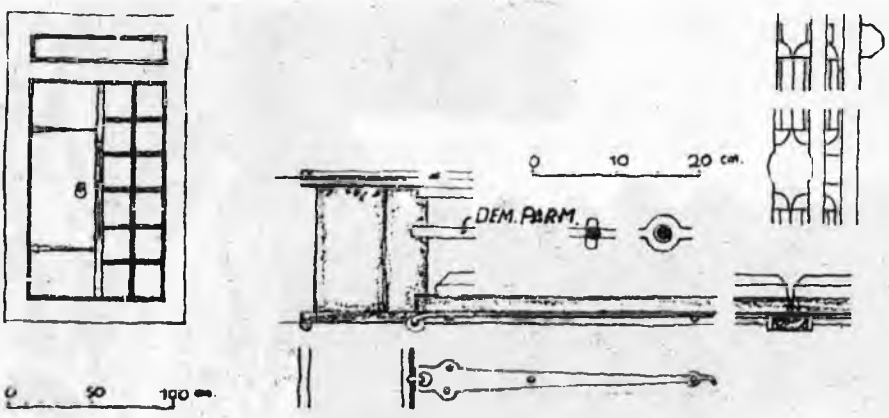
Alt kat pencereleri, kış odalarına ait oldukları ve mahfuz bulunması lâzım gel diği için küçük, yükseklikleri az, parmaklıklı ve kapaklı olur.

Üst kat odaların, bilhassa yazlık ve misafir odalarının pencereleri, bir az daha geniş fakat yüksek, parmaklıklı veya kafesli ve tahta kapaklı olur. Alt kat pencere kapakları bazan içte olduğu halde üst kat kapakları, yazın gölge temin etmesi için

117. Hamamarkası sokak 27 - 29 - Ankara

(Eski bir pencere kapağı detay fotoğrafı.)

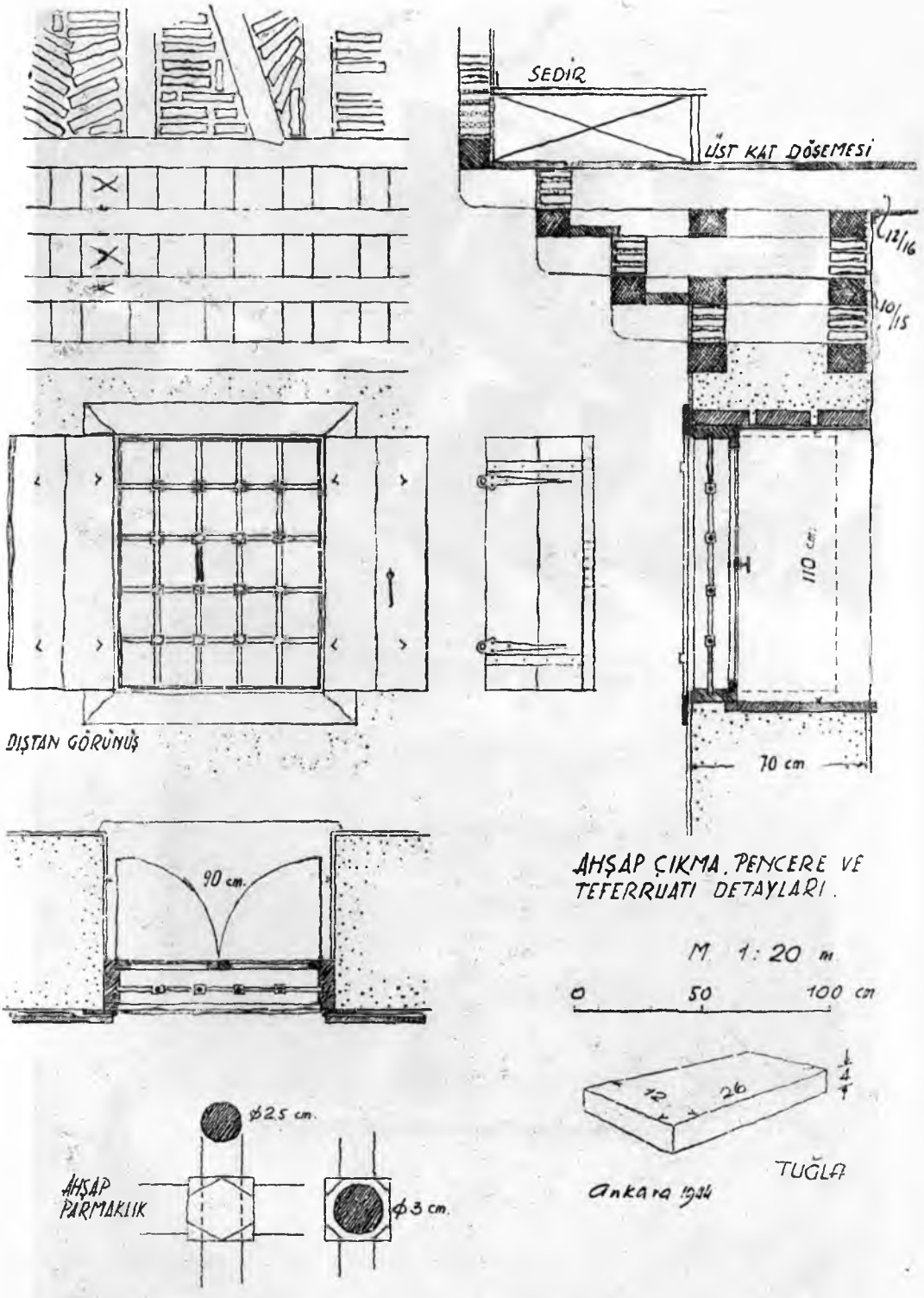
118. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

(Sofaya bakan bir oda penceresi detayı.)

119. Kapakları kapalı, sofaya bakan bir oda penceresi.

Menteşeler dökme demir, pervazlar nakışlıdır.

120. Ankara evinde çıkma konstrüksiyonu, pencere, parmaklık ve kapak detayı

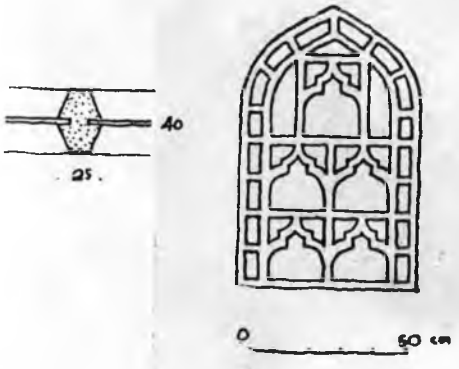
121. Hamamarkası sokak 27 - 29, Ankara
(Çıkma altında korunmak suretile iki asra yakın bir zaman bozulmadan duran kapaklı bir kış odası penceresi. Parmaklık ahşaptır.)

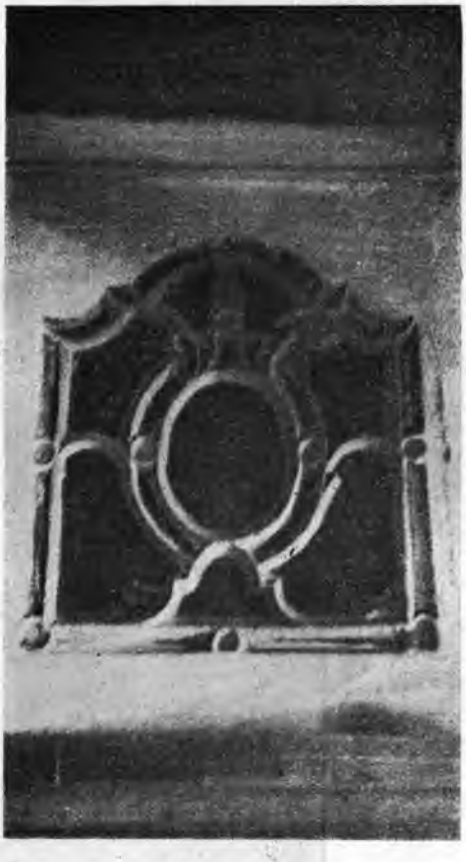
122. Hamamarkası sokağı 27 - 29, Ankara
«Hayat»ın sokak yüzü cihetine parmaklıkla kapanışı, ahşap parmaklık ve ahşap kapaklı asma kat penceresi detay fotoğrafı.

daima dışa açılır (Şekil 134). Pencere parmaklığı, alt katta ekseriyetle demir olduğu halde (emniyet bakımından) üst kattakiler daima ahşap kalmışlardır (Aile mahremiyeti dolayısiyle dekoratif).

Eski ev tiplerinde divan odası pencerelerinin üzerinde bir sıra pencere daha vardır. Daha ufak olan bu üst pencereler, ahşap çerçeve içinde küçük alçı taksimat ve tezyinatlı düz veya renkli camlı ve yalnız salona samimî bir ışık vermesi içindir. Bu şekil, Türk evleri için karakteristik bir aydınlatma tertibatıdır. Sonraki devirlerde

123. Erzurum mahallesi Erzurum sok. 60 - Ankara
Bir alçı üst pencere detayı

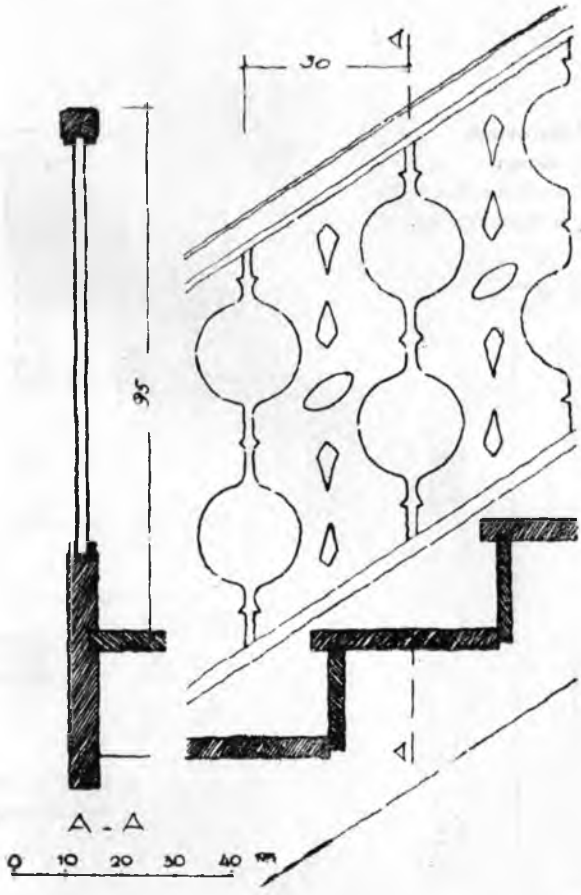
124. Barok devri bir alçı üst pencere

nisbetleri bozularak muhtelif konak ve yalılara tatbik edilen bu eski tip pencerelerin, insana hayranlık veren makul orijinallerini Ankara evleri arasında bugün dahi bulmak mümkündür (Şekil 41, 42).

Alt pencerelere gelince bunlar eski devirlerde camsızdır. Binayı muhafaza için tahta kapaklar ve perdeler kullanılmıştır. Camlı çerçeveler sonraları alt pencerelere de tatbik edilmiştir.

Eski evlerde pencereler için yanlara açılan kanatlardan başka bir açılma şekli yoktur. Türk evlerinde gördüğümüz sürme pencere şekilleri sonraki devirlere aittir. Pencere genişlikleri bir metre içinde mahdut olduğundan açılan kanatlar yan duvarları içinde kalır. Kanatları pencere kasasına bağlayan menteşeler keza kapı menteşeleri gibi yerli işçilikle vücude getirilmiş basit şekillerdir.

Kanatların arkasında, açık kaldığı zaman yanlara tesbitine mahsus orijinal madenî mandallar bulunur.

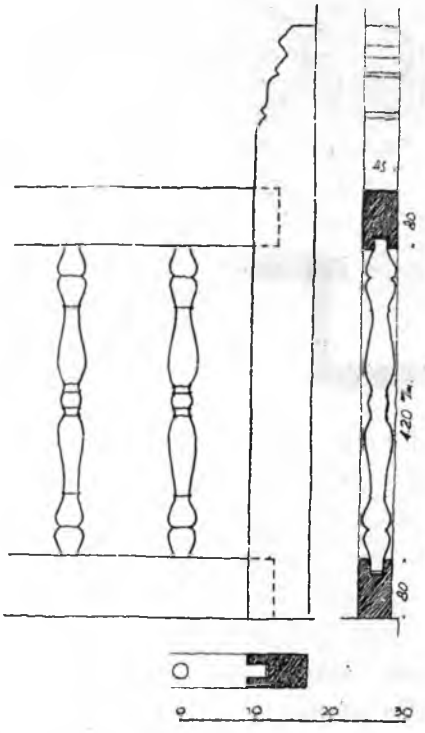

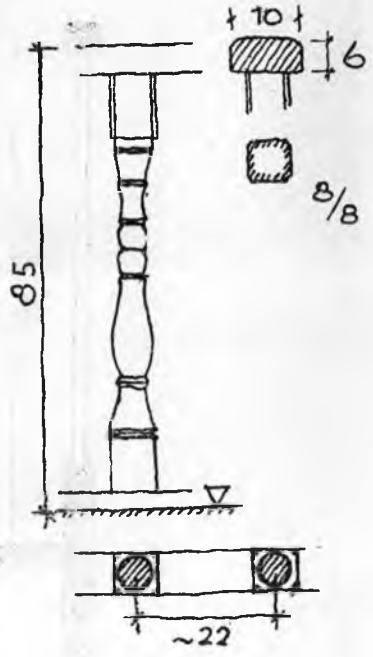
125. Müftü A. Halim Efendi konağı - Ankara
Bir ahşap merdiven ve korkuluk detayı.

Ankara evlerinde dikkati çeken ve zikre değen bir nokta, pencerelerin daima dış tesirlere saklı yerlerde açılmış olmasıdır. Buna hemen hemen her yerde, mecburî bir zaruret olmadıkça kıymet verilmiştir. (Üst kat pencereleri saçaklar vasıtasiyle korunduğu için bu nokta daha ziyade alt katlar için konu mevzuudur). Burada pencerelerin daima çıkma veya balkon altına getirilmiş olduğu, bu noktaya ehemmiyet verilmeyen evlerde ahşap pencere aksamının yağmur ve kar dolayısile uzun zaman dayanmayarak pek çabuk bozulduğu görülmüştür.

Dolaplar ve yerli mobilyalar : Türk, evinde dağınıklıktan hoşlanmaz, her zaman onu toplu ve her şeyi yerinde görmek ister. Bu sebepten de evi, bunu temin edecek derecede konforlu düşünülmüştür. Ait oldukları yerlerde zikredildiği gibi, her odanın o günkü hayat şartlarına uygun bir yüklüğü, müteaddit yerli dolapları, cins ve değişik ölçülerde hücreleri, rafları, yerli ocağı, rahat sedirleri, tahtları ve nihayet - ortada kalmasını arzu etmediği kapısı için de hazırlanmış - nişi vardır. Odanın boş kalan duvarlarının içine yerli do-

126. Hamamcı zadeler evinde bir parmaklık detayı
Bu parmaklık, hayatla köşk adı verilen daha yüksek kısmı arasında bulunmaktadır.

127. Bir Ankara evinde sofa kenarı parmaklığı detayı.

lap ve hücreler yerleştirilmiştir. Bilhassa geceleri yatılan odalarda mutlak geniş bir yüklük, misafir kabul salonlarında gömme ve ahşap veya alçı davlunbazlı bir ocak veya mangal yeri bulunur. Alt ve üst pencerelerin arasında, takriben 2 metre irtifadan geçen ve oda yüksekliğini boydan boya ikiye bölen Sergen adı verilen raf, ve ocağın iki tarafında ekseriyetle bulunan muhtelif büyüklük ve şekildeki hücreler, yüklük, gömme raf ve dolaplar, Türk evinin belli

başlı konforudur. Odanın kıymetli duvar kenarını boydan boya çevreleyen alçak yerli sedirler de buna dahil edilebilir (Tip plânlarına bakılması). Sonraları dolap ve hücreler yalnız oda kapısının bulunduğu iç duvarda yapılmağa başlandı [1].

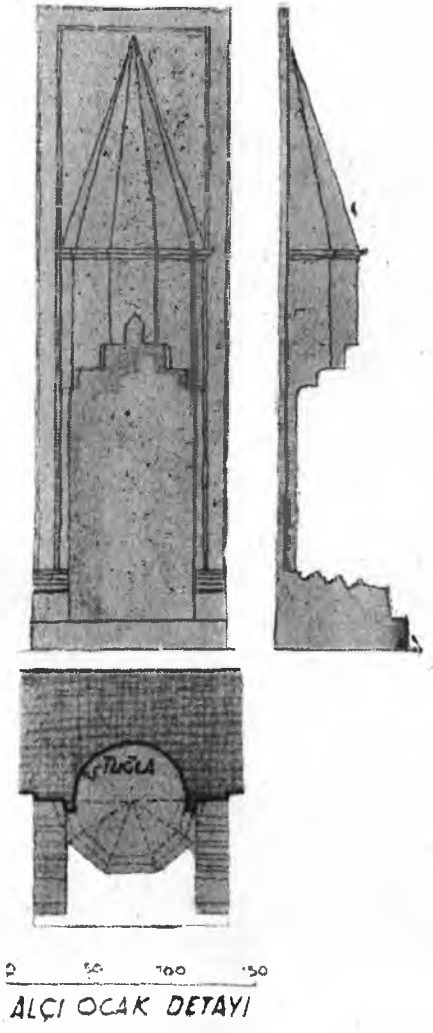
128. Kızılelma mahallesi, Hamaralar sokağında bir ev.
(Yıkılan bitişik evin oda içi yerli dolap ve rafları görülmektedir.)

Türk evinin ve Türk odasının iç tezyinatını teşkil eden bu elemanlar büyük bir güzellik ve proporsyon duygusile ölçülendirilmiş, döşemesi, duvarı ve tavanile bir kül halinde ele alınarak zevkle işlenmiştir. Kapı ve pençere pervazlarından dolap kapaklarına, sergen altına kadar burada ince zevkile Türk sanatkâr ve nakkaşına sanatlarını gösterme imkânı verilmiştir.

[1] C. E. Arseven - Türk Sanatı, 1928.

E. TEZYİNÎ FORMLAR.

Döşemelerde : Konstrüksiyon kısmında zikrolunduğu gibi, eski evlerde ahşap döşemeler basittir. Tahtaların yanyana getirilerek kirişlere tesbitile meydana gelmiştir. Üzerleri hasır kilim ve halı ile örtüldüğünden Ankara evlerinde döşemeler hiçbir zaman süslü yapılmamıştır.

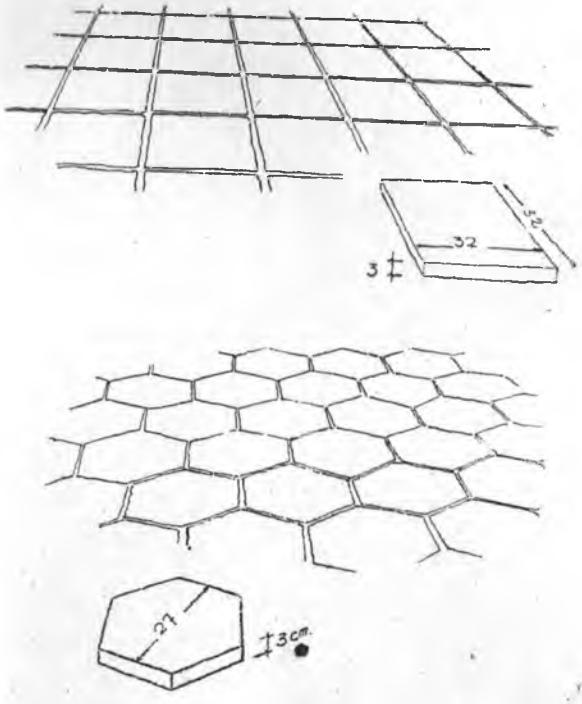

129. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara
Alçı ocak detayı.

İkinci döşeme tipini, muhtelif formlarda pişmiş tuğla plâklı döşemeler teşkil eder ki Ankara evlerinde umumiyetle bir formda hazırlanmış (3 santimetre kalınlığında ve 32×32 santimetre kare ebadında) tuğla plâklar daha fazla kullanılmıştır. Harçla bastırılan bu döşeme plâklarının kalın derzlerini duvarlara paralel veya 45 derece gelmek suretile veyahut derzlerini muhtelif istika-

metlerde şaşırtmakla bir kaç değişik tertip şekli vardır. Tavanlara nisbetle döşemeler, lojik olarak daima s a d e v e b a s i t kalmışlardır. Altı köşeli tuğla plâklara gelince, onlar Ankaradan ziyade memleketin diğer muhitlerinde daha fazla kullanılmıştır.

Tavanlarda : Türk evinin karakteristik bir mümeyyiz vasfı, tavanlarının büyük itina ile s ü s l ü olmasıdır. Misafir kabul odası (divanhane) tavanı evin en süslü tavanıdır. H a y a t tavanı ve onun oturmaya mahsus olan sedirlik k ö ş k kısmı keza itina ile yapılmış bir tavanı ihtiva eder. Diğer mahallerin tavanları umumiyetle sade kalır (Şekil 89 - 96).

130, 131. Kare ve altı köşeli pişmiş tuğla plâklı döşemeler

Tavan tezyinatında; esas kısım ekseriyetle h e n d e s î m o t i f l e r d i r. Ortada hemen hemen daima bir g ö b e k, kenarda da muhtelif renk ve desende s u l a r bulunur (Şekil 95). Orta kısmın hendesî muntazam şekilli olmasına karşılık kenar suları değişik çiçeklerle kompoze edilen motiflerden teşekkül eder.

Tavanlarda bol ve dolgun tezyinata rağmen g ü z e l ve t a m b i r s ü k û n e t vardır. Bordürlerdeki karanfil, lâle, yıldız, boru ve gül gibi çiçekler ahenkli bir ritm içinde gayesine varmış bir hünerle stilize edilmiş, olarak devam eder giderler. N a k ı ş l a r d a hâkim renkler en ziyade t o p r a k r e n g i, koyu y e ş i l ve

briktir. Gül kurusu, sarı kiremidî ve mine mavisi ayni derecede sanatla kullanılmış renklerdir. Heyeti umumiyesinde daima büyük bir âhenk görülür. Tavan nakışları yalnız bordürlerde değil ayni zamanda çıtalar veya geçme parçalar arasında teşekkül eden kısımlarda da bazan bulunur. Bir

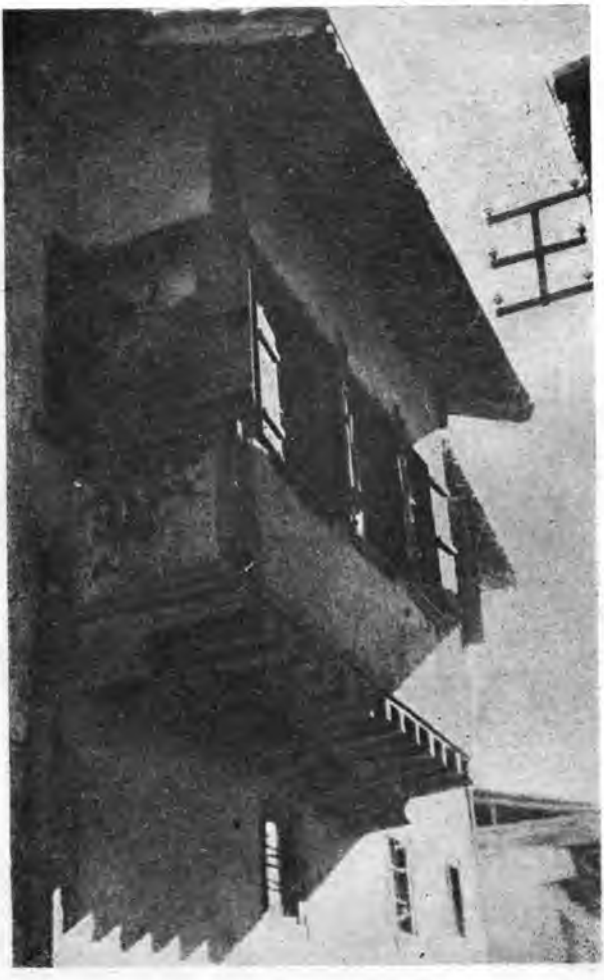

132. Saçak ve çıkmaların derin gölge oyunlarile canlanan sonraki devirlere ait evler

kısmı maalesef bozulmuş olmasına rağmen henüz daha iyi vaziyette kalmış zengin Türk tezyinat motiflerini ihtiva eden tavanlara rastlanır. Bu tavanların mühim bir kısmı 17 nci ve 18 inci asra aittir.

Şunu da ilâve edelim ki sanatkârlarımız 16 ncı asırda memleketin bir çok yerle-

rinde (bilhassa monumental yapılarda) her cins nefis sanat eserleri meydana getirdikleri halde 17 nci 18 inci asra ait Ankara evlerinden bahseden bir eserde [1] «Ankara mebanisinde gördüğümüz nakışlar, Çin, İran, Hint tarzı nakşının bir enmüzecidir. Nakkaşlık İran ustaları vasıtasile Anadoluya girmiştir. Ankaradaki hususî mebaninin bir haylisinde belki İranlı nakkaşlar işlemişlerdir. Vakıâ bu hususa dair kat'î malû-

133. Basit ve sade bir Ankara evi çıkması

matımız yoktur.» denilmesi ölçülmez bir gaflet olduğunda şüphe yoktur. Ankara evlerinde ve camilerinde görülen tavan tezyinatının en temiz Türk motiflerinden ibaret bulunduğu görülmektedir. Yapan ustaların da —hattâ bazılarının isimleri malûm— Ankara ve civarı halkından kimseler olduğu bilinmektedir [2].

[1] G. Mübarek - Ankara evleri, Muallimler Birliği, 1926.
[2] Tahsin Öz - Tavanlarımız (G. S. Dergisi No. 5).

134. Koca Musa camii karşısında Numan Efendi evi - Ankara
derin gölgeli ahşap çıkma kirişleri ve saçaklarda görünen merteklerin Ankara tabiatında yaptığı renk ve ışık oyunları.

Daha sonraki zamana ait Ankara evlerinin bir kaçında barok tavan tezyinatına da rastlanmıştır.

Saçaklarda: Eski Ankara evlerinin Türk evleri arasındaki hususî mevkiini temin eden karakteristik bir mimarî elemanı da saçaklarıdır. Konstrüksiyon kısmında kısaca temas edildiği gibi, burada karakteristik olan, çatı mertheklerinin görünür şekilde saçak altında 30 - 40 santimetre aralıkla sıralanması, köşelerde şua şeklini alarak dönmesi ve nihayet, muhtelif plân hareketlerinin sade ve orijinal bir saçak kesmesile hallidir.

Monumental ve dinî yapılarda o asırlarda muhtelif zengin tezyinatlı düz veya meyilli saçaklar yapılırken, ev saçakları sade ve yanız ihtiyaç ve konstrüksiyondan doğan formla çatının bina dışındaki bir devamı olarak kalmıştır. Bugün dahi bu lojik yapı prensibi moderndir. Bugün de onu zevkle seyrediyor, güzel buluyoruz.

Saçaklarda umumiyetle aşı boyası kullanılmış olması muhtemeldir. Bazan bir çıkma icabı saçağın bir kısmı fazla dışarı çıkıyorsa, burada taban kirişleri çıkma duvarı hizasına kadar ileri yürür ve ucunda taşıdığı taban vasıtasile mertekleri destekler (Şekil 97).

Çıkmalarda : Türk evlerinde çıkmalar sevilerek yapılır. Bunun ihtiyaç ve zaruretlerden doğduğu evvelki sahifelerde zikredilmişti. Bir zamanlar ormanlık olması dolayısiye ahşabı bol olan Ankara'da çıkmalar, orijinal bir konstrüksiyonla yapılmıştır. Büyük bir mukavemet ve emniyet temin eden bu konstrüksiyon Ankaralı sanatkârlar elinde zengin bir mimarî eleman olmuş ve nihayet Ankara evinin en karakteristik noktasını teşkil etmiştir (Şekil 134).

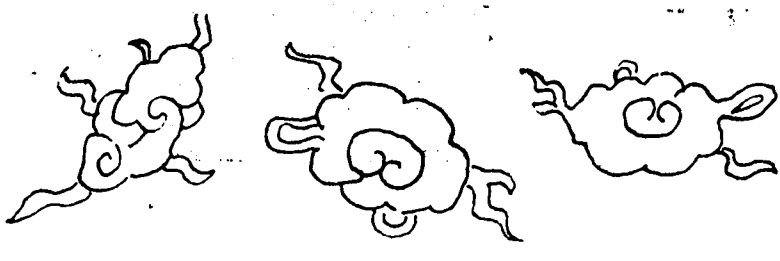
Çıkma kirişleri müteaddit sıralar halinde ileri doğru konsol kirişi şeklinde çıkarken estetik düşüncelerle sanatkâr, kirişleri mesnetten uca doğru yüksekliğini almak suretiyle hafif kaldırmış, yuvarlatarak nihayetlendirmiştir. Bu suretle, çok fazla bile olsa, bir çıkma daima emnietli ve yumuşak tesir yapmaktadır. Ve böylece bu teknik eleman zamanla Ankara evlerinin en güzel bir tezyinî formu olmuştur (Şekil 120, 134,). (Gerileme devrinde çıkma altları daha sade konstrüksyonlarla yapılmış ve konsol kirişleri bir kaplama ile gizlenmiştir).

F. RENK SANATİ VE DUVAR TEZYİNATI.

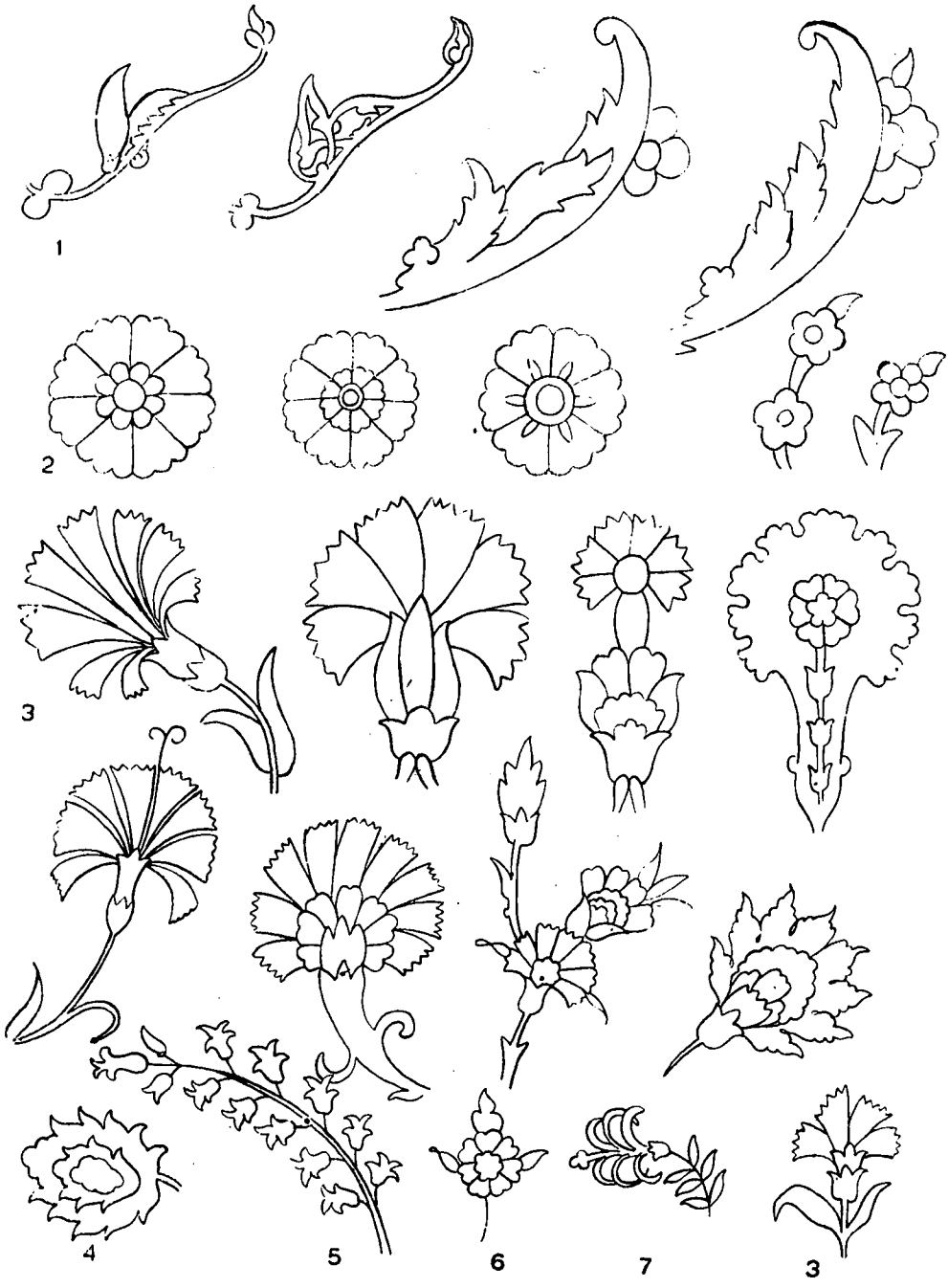
Dış kısımlarda : Ankara, sert iklimi ve kurak tabiatile fazla yeşil olmayan, bilhassa kale içinde ve yakininde toplanılması gereken zamanlarda dar sahaya çok ev yapmak, binaenaleyh bahçesiz veya çok ufak bahçelere ancak yer verebilmek zarureti, şehirde yalnız gri bir toprak renginin hâkim olmasını doğurmuştur [1]. Her ne kadar bir kaç asır evveline kadar civar dağlar ormanlarla kaplı ve Ankara şehri dış çevresi kilometrelerce bağlarla çevrili idiyse de şehri bu hâkim gri renkten kurtarmağa imkân yoktu. Böylece Ankaralı sanatkâr yapılarile bu renksiz şehre renk, hayat ve can vermeği istedi, çalıştı ve bunda da muvaffak oldu. O, ahşap iskelet aralarını dolduran tuğlaları evlerde sıvamadı. Tatlı kırmızı rengini, dekoratif istiflerile olduğu gibi ahşap kısımlar arasında açık bıraktı. Bu renk toprak rengile çok güzel bir ahenk temin etmişti. Ankaralı sanatkâr mecbur olmadıkça bu kısımlarda kerpiç de kullanmadı. Çünkü onu sıvamak gerekti. O ayni zamanda berrak Ankara semasile bağlarını kızartan güneşinden de sanatında faydalandı. İhtiyaçtan orijinal buluşlara gitti: Esasen diğer Türk muhitlerinde gördüğü çıkmaları ileri götürerek, onlardan kendine has bir konstrüksiyonla orijinal «Ankara çıkmasını» yaptı. Şimdi artık ışık ve gölge oyunları onu tatmin etmişti. Bilhassa eskidikçe koyu kahve rengi bir renk alan çıkma kirişlerinin açık renk sıvalı alt kat duvarlarile teşkil ettiği kontrast, aşı boyası ile bunun daha kuvvetlendirilmesi çok güzeldi.

Saçaklara geçti, orada da şunu temin etti : Ritmik kuvvetli bir mimarî motif ev boyunca uzayıp gidiyor, yapıya canlılık ve vakur bir sükûnet veriyordu. Saçak alt kirişlerini bazan renkli boyadı bazan sade bıraktı. Gri zemin, açık renkli taş veya sıvalı alt kat, üzerinde renklendirdiği üst kat ve nihayet mavi sema, beyaz bulutlar ve kadife ufuklar : İşte Ankara evleri dıştan...

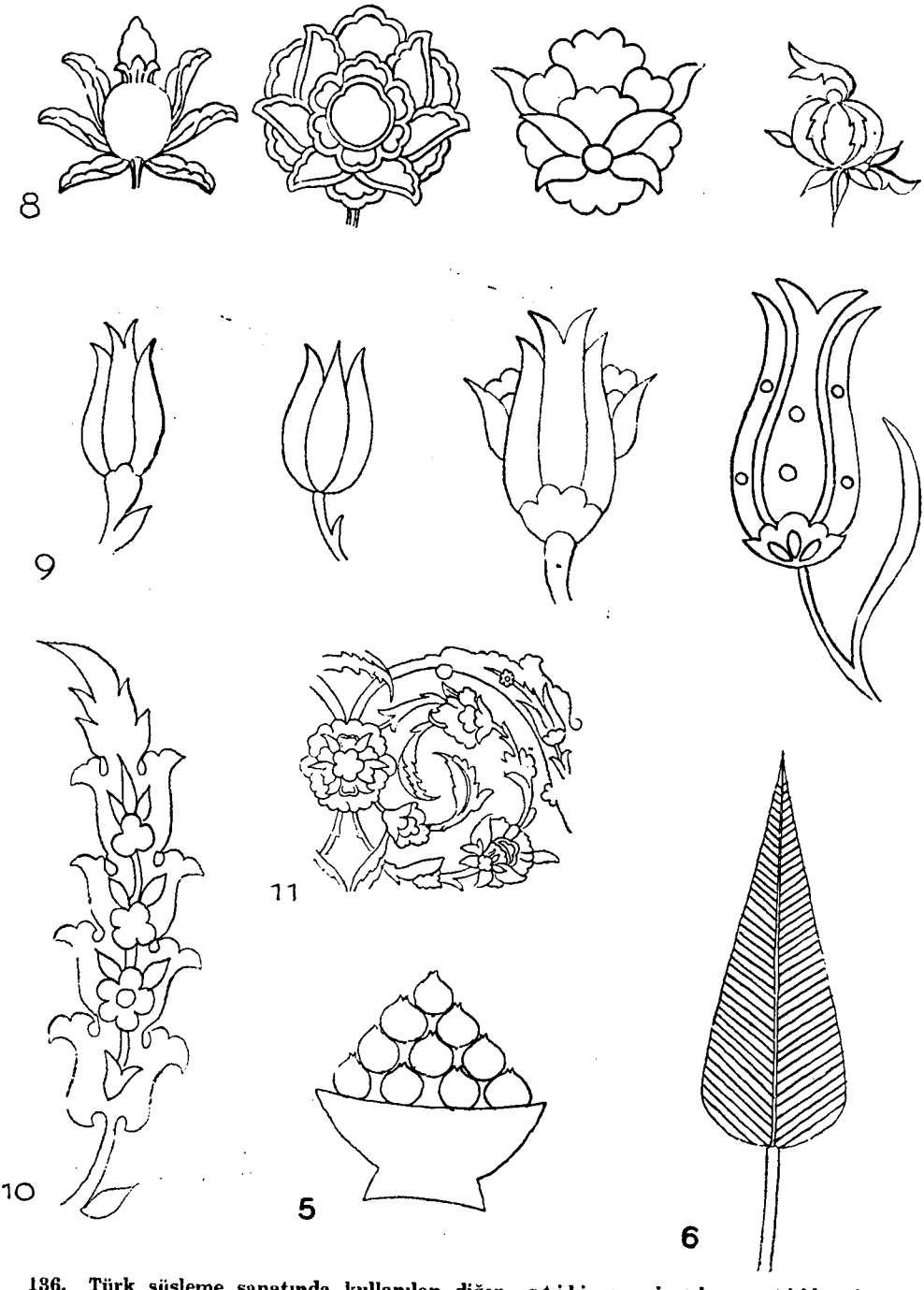
İç kısımlarda : Eski Ankara evlerinin içleri daha az renklidir denemez. Türk evlerinin içleri ayni zamanda muayyen proporsyonlar dahilinde taksimatlı ve bu taksimatın meydana getirdiği panolarda çeşit çeşit çiçek grupları, stilize motifler, renkli bordür suları, renkli kapı pencere dolap pervazları ve raf kenarları, hepsi ince ve emek dolu işlerle rengârenk işlenmiştir. Türk evinde bilhasa baş sedire karşı gelen duvar tezyinatına ehemmiyet verilmiştir. Bu duvar bazı evlerde boydan boya nakışlı veya nakışlı bir tahta perde ile kaplıdır.

[1] Hikmet - Ankara evleri (Türk Yurdu mecmuası 1929, Sayı 17 - 18).

135. Türk süsleme sanatında kullanılan başlıca stilize çiçek motifleri

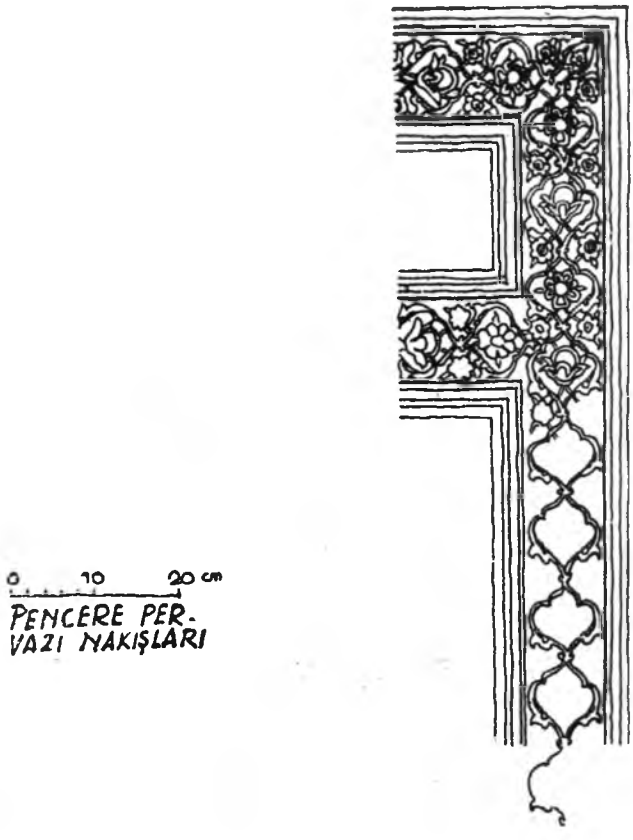
1 - Yapraklar, 2 - Yıldız çiçekleri, 3 - Karanfiller, 4 - Gül, 5 - Sünbül, 6 - Bahar çiçeği.
(L'Art Turc'den)

136. Türk süsleme sanatında kullanılan diğer stilize çiçek motifleri:

8 - Nar çiçeği, 9 - Lâleler, 10 - Yaprak ve çiçeklerle bezenmiş dal motifi, 11 - Çiçek ve yapraktan mürekkep bir kompozisyon (su), 5 - Vazoda narlar, 6 - Servi.
(L'Art Turc'den)

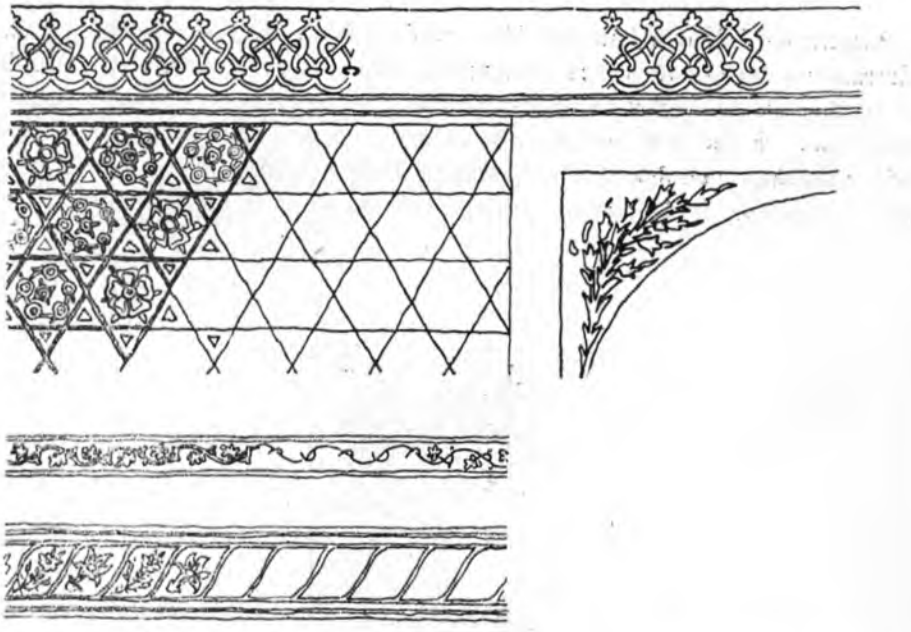
İç tezyinatta, bilhassa karanfil, lâle, sümbül, boru ve yıldız çiçekleri nümune olarak alınmış ve fevkalâde stilize kompozisyonlar vücude getirilmiştir. Bu kompozisyonlar bugün dahi çok güzel ve ince bir zevkin mahsulüdür. Avrupa sanatkârları o asırlarda Barokda tek rengin müştakları ve yakınlarile mübalegalı dekorasyon üzerinde çalışırken memleketin her yerinde Türk sanatkârı tabiattaki bütün renkleri cesaretle kullanıyor, mübalâgasız nisbetler içinde zevkli ve ahenkli kompozisyonlar ya-

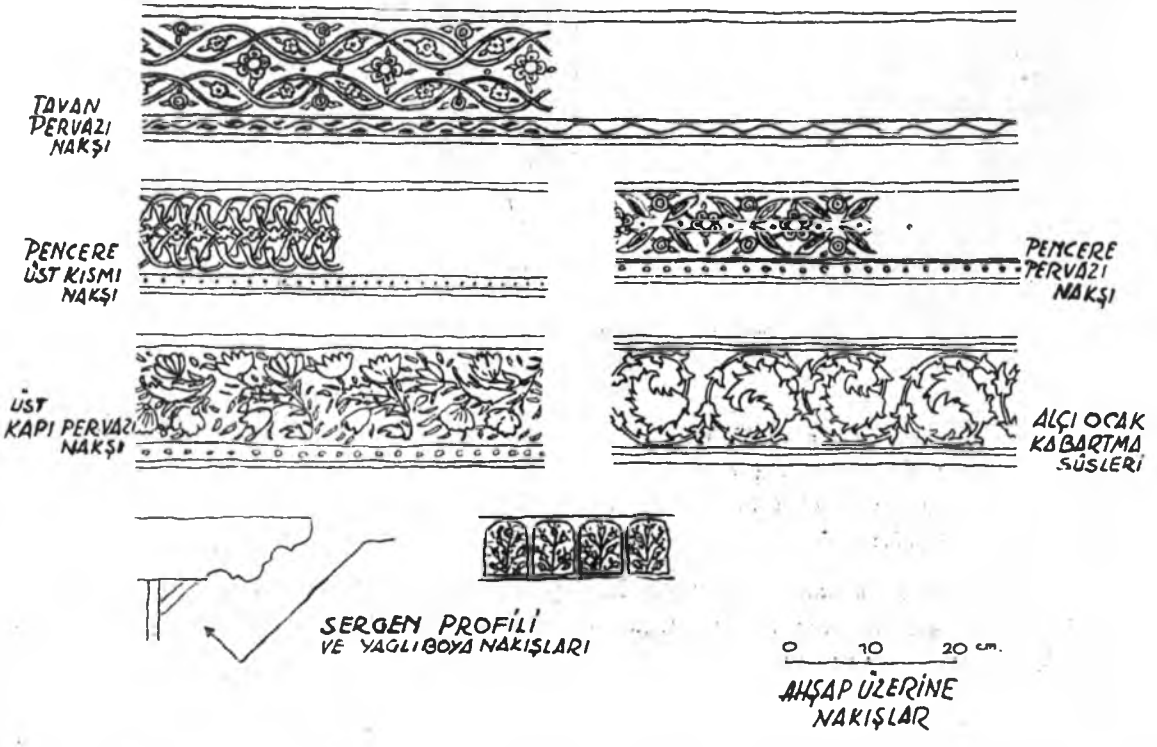
136. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

pıyordu. O devir sanatkârının üzerinde çalışarak stilize ettiği motifler bugün ve yarın için de gayesine varmış bir süs sanatı olarak kalacaktır (Şekil 135, 136 ve onu takip eden şekiller..).

Türklerde renk sanatı, en basit köylü kızlarının modelsiz dokuduğu halılarında dahi görüldüğü gibi, bir tabiat vergisi ve başlı başına ciltleri dolduracak kadar geniş bir konudur.

137. Tahtaperde üzeri nakışları. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

138. Muhtelif nakışlı su motifleri. Erzurum mahallesi Erzurum sokak 60 - Ankara

IV. SON SÖZ: MODERN TÜRK EVİ

Türk sanatkârı Ankarada olduğu gibi, Bursa, Edirne, İstanbulda, vatanın her köşesinde asrının hayat şartlarına uygun tipi yaratmış veya başka bir tâbirle sürüp gelen yapı tradisyonunu her devrin hayat şartlarına uydurarak şekillendirmesini bilmiştir. Bunu, eski Türk evlerini eski Türk hayatile karşılaştırmakla pek kolay anlıyoruz. Türk karakterini bu evlerin içinde okuyabiliyoruz. Mimarisinde ve tezyinatında Türk zevkini sezmekte güçlük çekmiyoruz. Şu halde bu yapıların hepsinde bir ruh var: Türk ruhu. Bu ruhu ve zamanının her bir kıymetini, âdeta onda görüyoruz. İşte bir camiayı ve zamanını temsil eden mimarî. Bütün heyetile asrın güzel sanatı. Kelimenin hakiki mânâsı budur.

19 uncu asır, artık cemiyet hayatımızda tamamen tebellür etmiş bir gerileme asrıdır: Güzel sanatlerinde de bunu görüyoruz. Nitekim bu devre ait Ankara evleri evvelkilere nazaran zayıftır, bozulmuştur. Sanat âlemine artık yabancı sanatkârlar karışmıştır. Tabiatile eserlerinden de bunu okumak mümkündür.

Bugün Türk camiası için yeni bir devir başlamıştır. Onun da bir mimarîsi, bir güzel sanatı olacaktır. Hayat şartları değişmiştir. Fakat değişen bu hayat şartlarında yine bir Türklük izi kalmış olacaktır. Şu halde, yeni hayat şartlarına uyan yeni mimarînin de bir Türk tarafı olacaktır. Son asrın garbe doğru olan inkılâp senelerinden sonra şimdi özlü iç hayatımızı yeniden kendimizde arıyoruz. Türk sanatının derinliğine inanıyor, onu bulmağa çalışıyoruz. Bizi tatmin edecek sanatın yine bizde olduğunu kavradık, doğru izlere döndük. Sağlam yolda Türk tradisyonunu arıyoruz.

Teknik ve medenî vasıtalar bütün cemiyetler içindir. Şu halde ara halkaları kopmuş olan Türk sanatını rast gelen bir yerinden değil, dönerek ruhundan yakalamak, bugüne bağlamak ve bu yolda yeni vasıta ve imkânları kullanmak... İşte Türk sanatkârının, Türk mimarının gayesi budur. Modern Türk mimarîsinden bunu anlıyoruz ve onun için her fırsatta ecdadımızın ruh derinliklerine dalmağa çalışıyoruz...

E. KÖMÜRCÜOĞLU
İstanbul, 14XII.1944

FAYDALANILAN ESERLER :

1. Akok, Mahmut - Yusuf Oğraş evi, Ankara
2. Arseven, Celâl Esat - Türk Sanatı, 1928
3. Arseven, Celâl Esat - L'Art TURC, 1939
4. Eldem, Sedat Hakkı - 17 nci ve 18 inci asırda Türk odası (makale) - Güzel Sanatlar Dergisi No. 5
5. Forrer - Jurnal Asiatique Oct. Dec. 1931.
6. Hikmet - Ankara evleri - (makale) Türk Yurdu mecmuası 1929, sayı 17 - 18
7. Kandemir, Selâhattin - Ankara vilâyeti
8. Koşay, Hâmit Zübeyr - Ankara Budun bilgisi 1935
9. Mübarek Galip - Ankara evleri - Muallimler Birliği 1926.
10. Mübarek Galip - Ankara (birinci kısım) 1341
11. Mamboury, Ernest - Ankara (Guide Touristique) 1934
12. Öz, Tahsin - Tavanlarımız (makale) - Güzel Sanatlar Dergisi No. 5
13. Riefstahl, Rudolf M. - Cenubugarbî Anadoluda Türk mimarîsi, 1941.

1 - 950 - 500

Fiyatı 6,50 Lira